

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA
AZ
UNITÁRIUS EGYHÁZ

103 ÉVFOLYAM
ALAPÍTÁSI
ÉVE
1861

2

1997

KERESZTÉNY MAGVETŐ

103. évfolyam • 1997 • 2. szám
Kolozsvár

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Dr. Gaal György:	Brassai és az Unitárius Kollégium	83
Parászka Mária Szonja:	Dr. Brassai Sámuel: Az igazi pozitív philosophia . . .	95
Dr. Rezi Elek:	Balázs Ferenc teológiája	98
László Dezső:	A rög alatt	103
Molnár B. Lehel (közlő):	Balázs Ferencnek egy levele	107
Dr. Szabó Árpád:	A fegyelem fontossága egyházi életünkben	108
Török Áron:	Elvárásaink a teológiai hallgató magatartását és legációk szolgálatát illetően	114
Simén Domokos:	Adalékok a magyarszentbenedeki egyházközség történetéhez (2. rész)	118
Emődi András:	A magyarszentbenedeki unitárius templom és festett mennyezete	124
Balácsi Dénes:	Az 1922. évi Segesváron tartott magyar felekezeti iskolakongresszus	130
Sas Péter (közlő):	Kelemen Lajos levele Pákey Lajoshoz	136

SZÓSZÉK-ÚRASZTALA

Carl Scovel:	Íme mindent újjá teszek	138
Scott Prinster:	Az igazi együttlét	142
Török Áron:	Példázat az adós szolgáról	146
Simén Domokos:	Neveden hívtalak... enyém vagy	149
Pap László:	Jézus, a bűnösök barátja	151
Léta Sándor:	Legyen a ti hitetek szerint	154
Mezei Csaba:	A helyreállt közösség	156
Czire Szabolcs:	Isten képmása és a sors	158
Eszmék, gondolatok		162
Egyházi élet - Hírek		163
Könyvszemle		167

Alapítási éve: 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.

Szerkeszti: dr. Szabó Árpád. Munkatársak: Kovács István,

Kürti Miklós olvasószervező, Kriza János technikai-szerkesztő.

Szerkesztőség: Kolozsvár, December 21 út 9.sz. Tel: 064/193236

Fax: 064/195927. Postacím: 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr.9.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
CIII • Cluj-Napoca • 1997/2

CONTENTS

STUDIES

Dr. György Gaal:	Brassai and the Unitarian College	83
Mária Sz. Parászka	Sámuel Brassai: The True Positive Philosophy	95
Dr. Elek Rezi:	The Theology of Ferenc Balázs	98
Dezső László:	Under the Soil	103
Lehel Molnár:	A Letter of Ferenc Balázs	107
Dr. Árpád Szabó:	The Importance of Discipline in Our Church Life	108
Áron Török:	Expectations Concerning the Conduct and Service of the Theological Student	114
Domokos Simén:	Contributions to the History of the Szentbenedek's Church (Part II.)	118
András Emódi:	The Painted Ceiling of the Szentbenedek's Unitarian Church	124
Dénes Balászi:	A Hungarian Denominational Congress on Education Held at Segesvár in 1922	130
Péter Sas:	Lajos Kelemen's Letter to Lajos Pákey	136

SERMONS

Scovel Carl:	Behold, I Make a New All	138
Scott Prinster:	The True Community	142
Áron Török:	The Parable of the Unmerciful Servant	146
Domokos Simén:	I Called You on Your Name... You Are Mine	149
László Pap:	Jesus, the Friend of Sinners	151
Sándor Léta:	As You Have Believed so Be It Done for You	154
Csaba Mezei:	The Restored Community	156
Szabolcs Czire:	God's Image and the Fate	158
Ideas, Thoughts		162
Church Life - News		163
Book Review's		167

The President and Responsible Editor: dr. Árpád Szabó.

Members of the Editorial Board:

István Kovács, Miklós Kürti, János Kriza.

Editorial Office: B-dul 21 Decembrie nr.9, 3400 Cluj-Napoca, Romania

Tel: 064/19.32.36. Fax: 064/19.59.27.

TANULMÁNYOK

Dr. GAAL GYÖRGY

BRASSAI ÉS AZ UNITÁRIUS KOLLÉGIUM

Nincs a XIX. századi erdélyi tudományosságának, különösen pedig az unitárius tanügynek még egy olyan nagyhatású egyénisége, mint Brassai Sámuel. Élete együtt haladt a századdal - miként síremlékére is rávésték -, s annak minden tudományos, oktatásügyi, sőt politikai mozgalmához is kapcsolódik. Szinte hihetetlen, hogy kik forgolódtak körülötte. Fialtal korának vezető szellemiségei, mint Bölöni Farkas Sándor, Wesselényi Miklós, Jósika Miklós csak vagy négy-öt évvel voltak idősebbek nála, s a többiek, a reformkor nagyjai, a forradalom, majd a kiegyezés időszakának jelei mind utána születtek, néhányan tanítványai is voltak, s kevés kivétellel túlélte őket. Ide sorolhatjuk Mikó Imrét, Kriza Jánost, Jakab Eleket, Gyulai Pált. De szemtanúja volt Ferencz József, Benczédi Gergely, Boros György, sőt Gál Kelemen indulásának is, s tanítványa lehetett volna az induló kolozsvári tudományegyetem teljes tanári kara. Hosszú életének csodálatos vonása, hogy hat évtizeden át, az 1830-as évektől az 1890-es évekig tényleges szereplője maradt a szellemi életnek, nyomon tudta követni az érdeklődésébe vágó valamennyi alakulását.

Rendkívüli életpályájának az indulása is rendkívüli. Addig, amíg 1834-ben szerkesztői állásba kerül, életéről csak elszórt adatok maradtak fenn. Visszaemlékezések, többnyire anekdoták. Pedig első életrajzírói magától Brassaitól érdeklődhettek, de gyakran ő is ellentmondó, bizonytalan nyilatkozatot tett. Máig is tisztázatlan születési ideje. 1797-től 1800-ig több variáns is található a lexikonban. Iskoláztatása szintén alig kikövetkeztethető néhány elszórt adat és saját visszaemlékezései alapján.

Édesapja, a torockói majd torockószentgyörgyi iskolamester, később pap, nagy olvasottságú szenvedélyes tanító volt, aki fiát sajátos módszereivel vezette be a műveltség világába. Olvastatta, ha hibázott, kikerestette a szótárból, könyvből a helyes megoldást. Vagyis megtanította tanulni, rávezette a tanulás örömére. Hogy a továbblépésre előkészítse, vagy másfél évig járatta a torockószentgyörgyi iskolába, ahol az ifjú 1812 februárjában, majd 1813 márciusában vizsgát tett az ottani két felsőbb osztály anyagából. Így 1913. november 2-án beiratkozhatott a kolozsvári Unitárius Kollégiumba, melynek történetével sorsa ezután összefonódik.

A több mint két és félszázados múltú kolozsvári unitárius főiskola ekkor már túl van a XVIII. századi megpróbáltatásokon, sikerült megtartani, sőt pár éve már új, kétemeletes Belső Magyar utcai későbarokk épülete is áll, mely városi viszonylatban is tekintélyt kölcsönöz neki. A száznál több tanulót nevelő

kollégiumot Molnos Dávid nagytudású bölcész, szigoráról is híres rektor vezeti. A vidéki iskolából jövő Brassainak még egy évet kell az alsó tagozatra járnia, mielőtt tovább lép. Úgyhogy II. éves rétor lesz, Kanyaró Mihály későbbi abrudhányai pap a tanítója. Aztán 1814. június 3-án átmege a kollégiumi közvizsgán, s beiratkozhat a filozófiai tanfolyamra. Itt négy év alatt bölcséleti-teológiai képzést kaphat a külföldön tanult nagytekintélyű professzoroktól. A többiről csak Brassai utalásaiából tudunk. Nem lett tógás diák, nem költözött be a kollégiumépületbe. Megkapta azt a kedvezményt, amit többnyire az előkelő családok tagjai élveztek: publikus (külső) diákként a városban bérelt szálláson lakott, tetszése szerint járt órákra. Persze, vizsgáznia kellett. Bár neve egyetlen érdemsorozaton sem bukkan fel. Az 1816-os nagy éhínségkor édesapja hazaviszi fiát, s csak két év múlva küldi ismét Kolozsvárra. Közben pár hónapot Nagyváradon is tanul. Ekkor már házitanítóskodik is, s elég lassan leteszi osztályvizsgáit. Huszonegy éves korában (talán 1821-ben) megszerzi az abszolutóriumot. Méghozzá rendkívüli módon, mert történelmi kronológiából nem hajlandó felelni. Így bizonyítványa hiányos, ezzel például nem iratkozhatik be jogi tanfolyamra. Ma már nehéz eldönteni, hogy pártfogóinak nyomására, vagy rendkívüli szellemi képességeire való tekintettel tesznek vele kivételt. Tény, hogy vagy hat évig tart Brassai első találkozása a kolozsvári kollégiummal, s Gál Kelemen szerint fogalmat alkothatott arról, hogy milyen ne legyen az iskola.

Újabb 12 homályos esztendő következik Brassai életében. Erdély legegőkelőbb főúri családjainál leánynevelő. Több szempontból sem volt ez megvetendő foglalkozás. A tanítási órákon kívül rengeteg szabadidejében rendelkezésére állottak a kastélyok könyvtárai, melyeknek néha a rendezését is elvállalta. Szabadon olvashatott, sőt a folyóiratok is elérhetőek voltak. E családokban a reformkor újdonságai, politikai küzdelmei állandó beszédtemát képeztek, ebédek alkalmával a család vendégeivel is megismerkedhetett. Gyakran utazásra, nyaralásra a lányokkal együtt vitték a nevelőt is. Az 1820-as évek végére főúri körökben Brassai kezdett ismertté válni nemcsak nevelőként, hanem tehetséges fiatal tudósként is. Ennek köszönhetette, hogy őt kérik fel a kolozsvári kaszinó tagjai a tervbe vett néplap szerkesztésére. A Vasárnapi Újság 1834. április 6-án megindul, s 1848-as megszűnéséig Brassai szerkeszti (s többnyire írja is). Célkitűzése a köznépl felemelése, s ehhez a reformkor eszméinek közérthető magyarázatát, terjesztését társítja. E hetilap Brassait egész Erdély nevelőjévé teszi.

Mi sem természetesebb, mint hogy felekezete is felfigyeljen a köztiszteltnek örvendő, nagytudású, már nem is olyan fiatal Brassaira. 1836-ban hosszas gyengélkedés után meghal Kőrmőczy János püspök, majd augusztus közepén a kolera elviszi Molnos Dávid főjegyzőt, kollégiumi rektort, a földrajz és történelem tanárát. Ezek pótlása igen nehéz feladat, mert az egyháznak kevés a megfelelően felkészült embere. A kollégiumi tanárságra káli Nagy Lázár iskolai felügyelő gondnok, a színészeti jeles pártfogója szemeli ki Brassait, s levélben „második Franklin”-ként ajánlja Dániel Elek főgondnok figyelmébe. Bár a Vasárnapi Újságban ismételtelen hangoztatott liberális nézetei miatt a nagytekintélyű főúrak, mecénások vonakodtak Brassaitól, az 1837. február 8-i

főtanácson a vidék és a honoráciorok támogatásával tanárrá választották. Ez több szempontból is rendhagyó volt. Eddig minden tanárt külföldi tanulmányok után méltattak katedrára. Brassai esetében ezt részben azért is engedték el, mert ekkoriban szinte lehetetlen volt Bécsből megszerezni az útlevelet. Közismert Szentiváni Mihály ez irányú kudarca. Eddig csak felszentelt papokat választottak tanárrá, ezúttal Brassaira bízták, hogy majd jelentkezék felszentelésre, s ő ennek soha sem tett eleget. Őt választották a történelem-földrajz tanszékre, aki még az iskolai záróvizsgát sem tette le történelemből, s erre bizonyára többen emlékeztek. A választáskor valaki be is kiáltotta a véleményét: „Ex omnibus aliquid, ex toto nihil” (Mindenből valamit, az egészből semmit).

A város és különösen a diákság egyöntetű örömmel fogadta Brassai megválasztását. Az ifjúság győzelmeiként könyvelte el, s meg is ünnepelte. Kivilágította a kollégium ablakait, s fáklyás menettel vonult a Farkas utcába, hogy lakásán köszöntse az új tanárt. Ez hosszas éljenzés után kijött, s csak annyit mondott: „Jól éljenek!” A következőkben Brassai beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Már beiktatása is újszerű. Az addigi tanárok papok is lévén a templomban egyházi szertartás keretében mondták el székfoglalóikat. Brassai esetében az Egyházi Képviselőtanács s kollégium nagy auditoriumát jelölte színhelyül, március 2-át időpontul, s a várható érdeklődésre, női közönségre való tekintettel engedélyezte a magyar nyelvű beszédet. A zsűfolásig telt terem előtt Dániel Elek főgondnok és Aranyosrákosi Székely Sándor igazgató köszöntője, illetve beiktatója után a szalonkabáthba öltözött Brassai felolvasta Az idő s a nemzeti karakterek befolyása a históriára című, a történetírás történetét az ókortól kezdve saját koráig elemző értekezését.

A beiktatással Brassai életének legtevékenyebb és legtermékenyebb évtizede kezdődik. A kollégiumnak öt tanszéke van, de ezek közül többnyire csak három-négyet tudnak betölteni. Ők a professzorok, a négyéves filozófiai kurzus tanárai. Brassai egy évig három Székellyel (Miklós, Sándor, Mózes) tanított együtt, majd 1838-ban Székely Miklóst püspökké választották, s tőle átvette a matematika-fizika tanítását. Csak 1840-ben egészül ki újra a tanári kar Kriza János hazatéréseivel, 1844/45-ben pedig az első fizika-kémia szakosodású tanár, Berde Áron teszi teljessé az öttagú testületet. Már egy év múlva Aranyosrákosi Székely Sándor püspökké választását követően lepad a tanári kar, s csak 1847-ben a jogi tanszék felállításával, s Mikó Lőrinc megválasztásával lesznek ismét ötön. Mind enciklopédikus műveltségűek. A kollégium vezetése a kétvétenként megválasztott igazgatóra hárul. Aranyosrákosi Székely Sándort már 1838-tól Brassai, őt 1840-től Székely Miklós követi az intézet élén, 1845-től 1847-ig újra Brassai igazgat.

Brassai mint tanár, majd igazgató új szellemet hoz a kollégium falai közé, s utóbb megreformálja az egész unitárius tanügyet. Elveti az addigi merev, tekintélyen alapuló, szónokias oktatást. Tanítványaihoz barátilag közeledik, s óráin inkább beszélget, kérdeve rávezeti őket a tudásra. Mindig a tanultakból indul ki, s diákjaival jegyzeteket készítet, rámutat a tanultak gyakorlati vonatkozásaira. Óra végén előbb egy jobb, majd egy gyengébb tanulóval összefoglaltatja a lecke lényegét, a hibákat másokkal javíttatja. A tanulók jegyzeteit időnként beszedi, aláhúzza hibáikat. Az igyekvők már órán elsajátítják az

anyagot, a gyengékkel viszont egyszerűen nem törődik. Bár eleinte latin volt a tanítási nyelv, földrajz- és történelemórákon magyarul is megszólalt. Támogatta a magyar nyelvű önképzőkori munkát, melynek eredményeként 1839-ben megindult a Remény zsebkönyvek sorozata.

Már rég napirenden szerepelt a tanterv módosítása és a magyar tannyelv bevezetése. Mind a reformátusok, mind az unitáriusok esetében ezek a maradiak és a haladók ütközőpontjává váltak. Az 1833-as ürmösi zsinat, az 1837-es főtanács már bizottságot küldött ki javaslatlételre. Az 1840-es bölöni zsinaton meghagyják, hogy a diákok mind az iskolaépületben, mind pedig az udvaron csak deákul beszéljenek, s minden tudományt latinul tanítsanak, s ilyen nyelvű kézikönyveket használjanak. De 1841-re nyilvánvalóvá lesz, hogy ez a helyzet tarthatatlan. A deákok latintudása egyre hiányosabb, az e nyelven tartott előadások hatástalanok. Az iskola, ha meg akarja őrizni hírnevét, az új követelményekhez kell, hogy alkalmazkodjék. Brassai mint igazgató már néhány módosítást tett. Így például bevezette a pedagogarcha tisztséget. Ugyanis az alsóbb nyolc osztályt a filozófiai kurzuson éppen végzett vagy végzős diákok tanították. Ők voltak a köztanítók. Minden előképzettség nélkül úgy és azt tanítottak, amire saját tapasztalataik szerint emlékeztek. Csak a tárgyak megnevezése kötötte őket. A köztanítást kiegészítették a délutáni magántanítói órák, a priváták. Itt egy-egy bölcsész négy-öt kisdiáktól kikérdezte a leckét, segített a feladatok megoldásában, ha kellett megmagyarázott ezt-azt. A pedagogarcha aligazgató, tanárvezető volt, aki a köztanítókat és magántanítókat ellenőrizte, irányította, s pedagógiai forrásokra tanította. A református iskolák már régebb ismerték e munkakört. Bevezetése kétségtelenül megkönnyítette az iskola irányítását, s emelte a színvonalat. Eleinte Kriza, majd az igazgatástól megválva maga Brassai volt a pedagogarcha. Így elérte, hogy nézeteit közvetve minden osztályban eljuttassa. Ő szelídítette a középkorias büntetéseket. A plága (főként a magyar beszédért viselendő hűnjel), botütés, karcer, pénzbüntetés helyett a baráti intést, megfeddést igyekezett alkalmazni.

A fő tét azonban a tanterv modernizálása volt. A felügyelő gondnok, Iszlai László bízza meg Brassait 1841 májusában egy új terv kidolgozásával. Ő teljes lendülettel neki fog a nagy feladatnak, s az 1841. augusztus 27-i korondi zsinat elé terjeszti bevezető indoklással ellátott „tanítási rendszerét”. Bevezetőjében elemzi és bírálja az addigi rendszert, s rámutat az új rendszer előnyeire. A Nemzeti Társalkodó 1841 szeptember-októberi számaiban közzé is teszi érveit. Az alsóbb osztályok tanítási tervét már korábban bemutatja a Vasárnapi Újság hasábjain.

Brassai szerint az iskola három tagozatot foglalna magában. Az első három osztály a „hungarica” elnevezést viselné, ez az eleminek felel meg, itt csak magyarul folya az oktatás, a harmadikban vezetné be tantárgyként a németet. A második tagozat öt osztálya a „philologica” jelzőt viselné. Itt a latin volna a fő tárgy, de a magyar nyelvre alapozva tanítanak, s így sokkal hamarabb elsajátítható lenne. Mellette tanítanak németet, hazai és világföldrajzot, mértant, fizikát, s egy kevés ókori történelmet, valamint mitológiát. A bölcséleti tanfolyamot Brassai csak háromévesre tervezte. A latint teljesen mellőzte volna mint tárgyat. A teológiai órák számát napi egyben állapítaná meg, s a négy fő tárgy

a matematika-fizika, a hazai és világtörténelem, a filozófia, valamint a statisztika lenne. Az eddigi magoltatás helyett az értelmes tanulást helyezi előtérbe. Éppen ezért szükségesnek véli a magyar tanítási nyelvet minden szinten. Az eddigi oktatás fő célja a latin elsajátítása volt, „melyre életünk legszebb, legreménytelenibb korából 16-16 évet” áldoztunk fel, utána pedig a lelkészképzés tárgyait tanították. Brassai hasznos-reális nézeteket akar tanítani, ideálja a „társasági polgárok” képzése. Meglepő módon a magyar nyelv és irodalom még az ő tantervében sem szerepel. Valami kis magyar nyelvtan feltűnik a II. és III. elemiben. Az irodalomtörténetről szó sincs. Igaz, más felekezetek tantervei is mellőzik ezt a tárgyat. A magyar irodalmi ismeretek elmélyítésére jóformán csak az önképzőkör szolgál. Brassai legelőremutatóbb újítása azonban a középső tagozaton a szaktanítás bevezetése. Eddig, a filozófiai tanfolyamot kivéve, képzetlen köztanítók az egész osztályt oktatták valamennyi tárgyból. Brassai hét tárgycsoportra osztaná fel a köztanítókat, s eszerint mindegyikük szakosodhatnék. Egyben így órarend szerint mindegyik tárgyat a maga súlya szerint tanítanák. Eddig ugyanis a köztanítók gyakran egyik-másik tárgyat elhanyagolták. A szaktanár-rendszerrel Brassai úttörő eszmét honosított meg az egész erdélyi tanügyben.

Brassai javaslatát meghallgatta, s jóformán minden vita nélkül jóváhagyta a korondi zsinat. A maradiak egyik képviselője, Dániel Elek főgondnok egyenesen a főkormányzónak tesz jelentést az ügyről, s kéri a tanterv bevezetésének elhalasztását. Így az 1842 márciusi főtanács újra foglalkozik a tantervújítással. Elvileg elfogadja Brassai javaslatát, de egy bizottságot küld ki, hogy az a részletes elemzés után tegyen véleményes jelentést a főtanácsnak. A bizottság kevés módosítással a Brassai-féle tervet ajánlja elfogadásra. A négyévesre visszaállított hölcsészeti tanfolyamon ismét előírják a latin filológia órát, s a pedagógia bevezetését javasolják. A köztanítók szakcsoportjait - pénzügyi megfontolásból - hatra csökkentik. A továbbiakban előre kell kinevezni őket, hogy felkészülhessenek, s lehetőleg több évig maradjanak az iskola szolgálatában. Ugyancsak itt döntenek a Nevelésügyi Bizottság felállításáról.

A Brassai nevével fémjelzett és az unitárius oktatásügy történetében új korszakot nyitó, a magyarnyelvűséget is érvényre juttató új tanterv 1842 őszétől került alkalmazásra. Az ekkor - szintén Brassai javaslatára - megalakuló unitárius Nevelésügyi Bizottság a felügyelő gondnok, Iszlai László elnöklete alatt négy tekintélyes tagból állott, s feladata lett az új tanterv bevezetésével kapcsolatos problémák tanulmányozása, megoldása, az addigi szinte teljesen függetlenül működő három aligmnázium (Torda, Székelykeresztúr, Torockó) tanrendszerének összehangolása a kolozsváriéval, a közép- és elemi oktatás ellenőrzése, a tankönyvek megvizsgálása és használati engedélyezése, javaslattétel új tankönyvek írására. Általában minden iskolai ügy véleményezése. E bizottság felállítása volt az első lépés az unitárius oktatásügy egységesítésére, központi irányítására.

Az új tanterv érvényre juttatásához és a színvonal emeléséhez föltétlenül szükség volt megfelelő magyar nyelvű tankönyvekre. Brassai még tanárrá választása előtt megírt legelső kötete is tankönyv lett: Bevezetés a világ, föld és

státusok esmeretébe (Kolozsvár, 1834). Most megindítja tankönyv-sorozatát, a Kék Könyvtárát. Ennek 1842 és 1867 között tizennégy száma jelent meg, többségüket Brassai írta. Angol minta alapján összeállított Kisdedek számvetése (1842) és Számító Socrates (1842) című elemistáknak szánt számtankönyvei az 1890-es évekig voltak használatban, s az utóbbi vagy kilenc kiadást is megért. Bevezetéssel ellátott rajzminta-könyvet (1842) tett közzé. A számtan mellett a nyelvtanítást tartotta igen fontosnak. Legnagyobb sikere a több mint tíz kiadást megért Okszerű német nyelvmesterének (I. rész 1845, II. rész 1847) volt. Az Ingyen tanító francia nyelvmesterre (1863) már kevesebben figyeltek fel. Kétkötetes latin nyelvtana (1842) nem került sajtó alá, csak egy „latin hajtogatást” bemutató táblázata (1872). Kétkötetes teljes földrajzkönyvét megújított adatokkal Kovács Antal és Buzogány Áron tette közzé az 1860-as években. Logika lélektani alapon fejtegetve című - az akadémia jutalmazta - tankönyvét 1858-ban hocsátotta sajtó alá az akadémia kiadójánál. Mikor már nem is volt aktív tanár, még összeállított algebrai példatárakat és vezérkönyveket. Boros György szerint Brassainak 12 tankönyve jelent meg, 7 pedig kéziratban maradt. Úgyhogy összesen 19 segédkönyv szerzője vagy átdolgozója.

Valamennyi tankönyvében Brassai érvényesíti módszertani elvét: nem magolva, hanem rávezetve kell az anyagot elsajátítani. E könyvek szinte lehetetlenné teszik a hemagoltatást. Figyelembe veszik a fokozatosság elvét és az életkor szellemi fejlettségéhez való alkalmazkodást. Egyik-másik tankönyvéhez előszót is írt, rámutatva az alkalmazás javasolt módszereire.

Az új tantervben nagyobb súllyal szereplő természettudományok oktatásakor megfelelő eszközökre, szemléltető anyagra is szükség van. 1841 őszén Brassai a 16. számú tantervben saját költségén új, kísérletezésre alkalmas padokat, az ablakokra sötétítő táblákat csináltat, s kéri, hogy ezt az osztályt csak ő használhassa, ajtaját kulcsra zárja. 1842 nyarán javaslatot tesz a főtanácsnak, hogy 600 forintra (ez körülbelül kéthavi fizetése) külföldről természettani eszközöket rendel, az egyház 12 év alatt 6%-os kamattal térítse vissza neki az összeget. Javaslatát köszönettel elfogadják. Brassai utóbb a kamatot elengedi. A felszerelés 1843 elején érkezik meg, s a fizikai szertár alapját képezi. 1843-ban hozzájárul egy dagerrotip megvásárlásához, ugyanebben az évben egy ásványtartó szekrényt csináltat. Egy 1844-es számadás szerint addig 1111 forintot költött Brassai vegyészeti és fizikai felszerelésre, s megtérítésétől eltekint. 180 forinttal támogatja vegyészetre szakosodó utóda, Berde Áron külföldi tanulását. 1844 áprilisában pedig az Egyházi Képviselőtanácstól arra kér engedélyt, hogy már május 8-án megtarthassa a vizsgákat, utána pedig németországi tanulmányútra mehessen. Az ottani egyetemeken és iskolákban a fizika-matematika tanítását akarja megfigyelni.

Brassai beírta nevét a kollégiumi könyvtár történetébe is. 1838 augusztusában Aranyosrákosi Székely Sándortól veszi át a könyvtár felügyeletét. A tényleges könyvtárosi munkát azonban egy-egy diák végzi még. Bölöni Farkas Sándor közel ezerkötetes könyvtárát, kéziratgyűjteményét, térképeit 1842-ben a kollégiumra hagyja, sőt még 2000 forintnyi tőkét is a gyarapításra. A könyvtár rendezése már egy diák képességeit meghaladó feladatnak számított, úgyhogy 1842. február 28-án a főtanács határozatban mondta ki: Ezen tanár

legyen a könyvtárnok, s Brassait meg is választották erre a tisztségre. 1848 novemberéig viseli gondját a könyvtárnak, részben rendezi is. Édesapjától örökölt és saját könyvtárát - 525 kötet - Brassai 1843-ban a kollégiumnak ajándékozza, ezután is évente értékes kötetekkel gyarapítja a gyűjteményt, magánál, a lakásán rendszerint csak szótárakat, lexikonokat tart. Halálát követően is könyveit a kollégiumra hagyja. Úgyhogy közel négyezer kötettel gyarapította az iskola könyvtárát. A tankönyvírás és a könyvtár kezelése vezette rá felekezeti nyomda szükségességére. Az unitáriusoknak ugyanis a régi nyomdája 1716-ban a templom elvételekor katolikus kézre került, s azóta többször is kísérlet történt az újbeli felállítására. Brassai az 1848 júniusi főtanácscon felajánlja, hogy saját költségén nyomdát létesít az egyház részére. Ezt el is fogadják, a közbejött események miatt a kivitelezésre nem kerülhetett sor.

A tanügy megújítását nem csak felekezetén belül szolgálta Brassai. A Vasárnapi Újság hasábjain minden örvendetes újdonságról hírt adott, megosztotta tapasztalatait kortársaival. Részt vett az első kolozsvári tanáregyesület, a Nevelői Kör létrehozásában is. A nagy pedagógus, Pestalozzi születési centenáriumán tartott 1846. január 21-i ünnepélyén Gáspár János nagyenyedi tanár vetette fel a gondolatot, s Nagy Ferenc, a Kolozsvári Református Kollégium tanára is támogatta, hogy a tanárok egy közös, a nevelés ügyét elősegítő szervezetbe tömörüljenek. Brassai volt egyike az alapszabály megfogalmazóinak, s lakásán tartották a gyűléseket. Az 1846 novemberéig megtartott 15 gyűlés jegyzőkönyvét a Vasárnapi Újság tette közzé. Mivel az alapszabályokat nem hagyták jóvá, a munkálatokat be kellett szüntetni. Csak a forradalom kitörésekor, 1848 tavaszán alakult újjá a Nevelői Kör, egyik fő vitatémája az állam és iskola kapcsolatainak meghatározása volt. Leszögezték, hogy az iskola nem lehet sem az állam, sem az egyház szolgálja, de az állam kötelessége az iskolák anyagi támogatása, működésük ellenőrzése. Az unitárius tanárok képviselőiben Brassai Sámuel és Berde Áron vett részt azon az 1848. szeptember 3-i pesti protestáns tanári gyűlésen, amelynek határozata kimondta az egyház és iskolaügyi különválasztását.

A március 15-i pesti események, a forradalom híre aránylag lassan, csak 20-a táján ér el Kolozsvárra. Épp Brassai az, aki 20-án reggel diákjainak a párizsi és pesti eseményeket ecseteli, ezek meg szétviszik a hírt a városban. Rövidesen a Református Kollégiumban Gyulai Pál vezetésével diákgyűlést tartanak, március 21-én Kolozsvárt is kitör a forradalom. Megalakul a polgárőrség, melynek tagja lesz Brassai is, bevásztják az újjászervezett városi képviselőtestületbe. A tanévet már májusban berekesztik. November 17-én, mikor Urban császári tábornok csapataival bevonul Kolozsvárra, Brassai, letartóztatásától félve, elmenekül a városból.

Hosszas bujdosás után 1851-től Pesten telepszik le, s ott egy előkelő magánintézet tanára lesz. Még 1854-ben - az ostromállapot megszűntével - az Egyházi Képviselőtanács hívására sem mer Kolozsvárra jönni. Pedig itt a kollégiumban nagy a tanárhiány. 1859-ben a főtanácscon újra felmerül Brassai meghívása, s bár nincs üres katedra, a módosabb tagok felajánlják a fizetés összeadását. Augusztus 30-án ismét rendes tanárnak választják, s Brassai elfogadja a felkínált lehetőséget. Visszatelepszik Kolozsvárra, hölcsészetet és görögöt,

a teológián pedig hébert tanít. Ő ekkor a tizedik rendes tanár. Kollégái mind egykori tanítványai. A tanterv és az egész iskolai oktatás sokat változott. Az 1850-től erőszakkal bevezetett Organisations-Entwurf osztrák tanügyi szabályzat teljesen megfosztotta a kollégiumot főiskolai jellegétől. Bár Brassai néhány előrelátó reformját is szentesítette. Mindenesre a hatvan év körül járó, már a fővárosban is elismerést szerzett tudós nem talált elvárásainak megfelelő működési teret a kollégiumban, Három évre terjed ez a második tanári időszaka, de jóformán csak óraadásra szorítkozik.

Brassai tevékenységi területe ekkor áttevődik az Erdélyi Múzeum-Egyesületbe. Ez Mikó Imre nagy adományának és szervezőmunkájának köszönhetően 1859. november 23-án alakul meg, s rögtön a természeti tár órélül Brassait választják. A múzeumkerthben kap lakást, s az ott kialakított botanikus kertnek is ő a vezetője. Mivel ez fizetési állás, méltatlannak találja két teljes fizetés felvételét. 1860. augusztus 26-án közli a képviselőtanáccsal, hogy a múzeumi tisztsége mellett folytatja a tanárságot, de csak fél fizetést, 260 forintot kér. Ehből is 60 forintot tőkésíteni óhajt, s még 1000 forintnyi alapítványt is tesz, hogy katedrása - ne főurak adományától függő - végleges tanszékké váljék. Még 1861-62-ben is megtartja óráit, de kívülálló marad, képtelen az iskolai mozgalmakban részt venni. 1862-ben bokros elfoglaltságaira hivatkozva lemond. Boros György szerint némi keserőséggel tette ezt, arra számított, hogy valamiféle óraadóként visszatartják. Az 1862. szeptember 1-i főtanács elfogadja lemondását, majd szeptember 2-án az elhunyt Pataki József helyébe iskolai felügyelő gondnoknak választják.

A kollégium mellé a főtanácsokon 1778 óta választanak felügyelő gondnokot. Eleinte egyet, majd kettőt. Ezek többnyire tekintélyes főurak vagy fő-tisztviselők, gyakran jötevők is. Feladatuk az intézet szellemi és anyagi ügyeire figyelni, az igazgatóság gyűlésein elnökölni, ünnepi alkalmakon megjelenni, beszédet mondani. Az egyházi belső embernek számító igazgató mellett ők képviselték a világi elemet a vezetésben. Brassai ekkor már jóval túlnőtt az iskola, sőt az egyház keretein is. Felnézett rá az egész város, az ország tudományos életének tényezőjévé vált. Megválasztását Boros György így indokolja: „Nagy szükség volt rá. Az ő neve erős véclőpajzs volt, de tollát, tekintélyét, szívét és erszényét is mindig készen tartotta a szolgálatra”.

Most sem csalatkoztak Brassaiiban. Minden iskolai, nevelésügyi kérdésben tanácsot adott. Rendszeresen eljár az igazgatósági ülésekre, elnökölt a közvizsgákon, beszédet mondott a tanévnyitókon. Mint Benczédi Gergely, az 1867-1877 közti igazgató megállapítja, sokat tanult tőle. 1871-ben a főtanács Brassait és Jakab Eleket küldi ki az angol unitáriusok londoni gyűlésére. Ez akkor kapcsolatfelvétel-számba ment. Brassai angol, Jakab latin beszédet mondott.

1876 hoz elhidegülést Brassai és egyháza viszonyába. Kriza halála után két pártra szakad az egyház. Az egyik püspökjelöltje Pap Mózes kollégiumi tanár és főjegyző, a másiké Ferencz József kolozsvári lelkész volt. Brassai Papot támogatta, s mellette a főgondnokságra is számíthatott. A választás azonban kétségtelenül szerencsésen - a sokkal tehetségesebb Ferencz Józsefre esett, s így a főgondnokválasztáson is Brassai alulmaradt egykori tanítványával, Berde

Áronnal szemben. Ez olyan rosszul esett Brassainak, hogy még szeptember 4-én beszédet mondott a tanévnyitón, de 12-én benyújtotta lemondását tisztségéről. Nem is tett eleget a meghívásoknak. Az 1877-es főtanács nem fogadta el a lemondást. Bizottságot küldött Brassaihoz, hogy szándékáról lebeszéljék. Ő végül elfogadta az örökös felügyelő gondnoki címet. Kővári László és P. Horváth Kálmán személyében két gyakorló felügyelő gondnokot választottak melléje. Idővel Brassai - főleg Boros György hívó szavára - újra bekapcsolódott az egyházi-iskola mozgalmakba. 1885-ben elfogadta a Dávid Ferenc Egylet elnöki tisztségét, s ott két beszédet mondott, kilenc felolvasást tartott. Az 1879-1880-tól megindított iskolai értesítőket is két tanulmányával tisztelte meg. Az 1887-88-asban a Tudtak-e a középkoriak latinul?, az 1888-89-esben Horatius öt ódájának iskolai magyarázata címmel közölt programértekezést. Nem sokkal halála után az 1889-1900-es értesítőben Pálfi Márton tanár Brassai nyelvírói munkásságát elemezte.

Brassai hosszú élete a tudomány és az oktatás jegyében telt el. A kettőt összekapcsolja híres kijelentése: „Nekem csak egy tudományom van: a módszertan elméletben és gyakorlatban”. Sokan leírják visszaemlékezéseikben, hogyan is zajlottak Brassai eredeti hangvételi órái. Ő azonban elveit csak akkor összegezte, mikor már iskolai pályája lezárult. A Keresztény Magvetőben, a Budapesti Szemlében és az akadémiai Philosophiai Osztályának Értekezések sorozata két füzetében (IV., X.) tette közzé megállapításait. Eredeti, sőt modern a tanár-diák viszonyról vallott nézete. Az oktató ugyanis a feladó, a sugalló, ösztönző szerepet kell hogy betöltse, a tanuló pedig a végrehajtó, alkotó. A tanár jellemzője az ügyesség, a diáké a figyelem és készség legyen. Módszertani jelszava: „Keveset, jól és lassan”. Félig fogant eszmékbe újat oltani, vagy mindent csak megkóstoltatni igen káros. Mindent megtanítani lehetetlen, az elmét kell kiművelni. Vagyis olyan tárgyakat tanítsunk, amelyek a gondolkodást fejlesztik. Erre két tantárgyat tart különösen alkalmasnak: a nyelveket és a matematikát. A nyelvtan az induktív gondolkodást fejleszti. A nyelvtanítást is új alapokra helyezi. Az akkor divatos szótanulósos-magolós módszer helyébe a mondat tanítását állítja, mert ez a nyelv alapja. Így valósággal körvonalazza a későbbi direkt módszert. A matematika a deduktív gondolkodás legjobb gyakorlója. A történelmet az érzelmek felkeltése miatt tartja hasznosnak. Ő, aki az Unitárius Kollégiumban a természettudományok első szakszerű előadója volt, e tárgycsoportot csaknem kötelező tantárgyként iktatná tantervébe. Nincs ugyanis központi logikai rendszerük, s csak feltételezésekkel dolgoznak. Brassai szerint csakis igazságokat szabad tanítani. Méghozzá egyszerre csak egyet, hogy az jól érthető legyen. Élénk előadással, ha kell szemléltetéssel, hogy a diák figyelmét lekössük. Fontosnak tartja az óvatos csoportosítást és a gyakori ismétlést. Felméri Lajos, a kolozsvári egyetem első neveléstan professzora méltán nevezte Brassait „hazánk első metodológusának”.

A módszertani és tantervi kérdések nem véletlenül kerültek az 1860-as évektől Brassai figyelmének középpontjába. Ekkor az egész magyar tanügy átalakulás előtt állott. A Bécs által ránk kényszerített Organisations-Entwurf elvesztette kötelező jellegét. Bár pedagógiai szempontból sok pozitívumot

tartalmazott, németesítő jellege és költséges előírásai miatt mindegyik protestáns egyház elvetette, igyekezett felekezeti szempontjai szerint kidolgozott új tantervet bevezetni. Az unitáriusnál ez elég visszasan ütött ki. Az 1863-ban elfogadott tanterv lényegében a Brassai-féle 1842-es beosztáshoz tér vissza néhány módosítással. Sőt, a pénzügyi keretek szűkössége miatt az V-VI. gimnáziumi osztályig megengedhetőnek tartja az osztálytanítós rendszert. Így Gál Kelemen megállapítása szerint Brassai tanterve fél századon át, az 1890-es évekig több-kevesebb változtatással érvényben maradt felekezeténél. Az 1890-es állammal kötött szerződés kötelezi a kolozsvári kollégiumot az állami (1883-as) tanterv átvételére.

Brassai 1872-ben a megnyíló kolozsvári tudományegyetem elemi matematikatanárának tanára, prorektora lesz. Később dékán, rektor. 1865-től az akadémia rendes, 1887-től tiszteleti tagja. 1885-ben az Erdélyi Múzeum-Egylet alelnökéül választják. Az 1870-es évektől egyre többet ünneplik. Az egyház és iskola küldöttségileg tiszteleg előtte 1877-, 1887-, 1897-ben is tanárrá választása 40., 50. és 60. évfordulóján. Minden alkalommal az akadémia is megemlékezik ugyanezekről az évfordulókról, mert 1837-ben lett levelező tagja. 1890-ben Erdély-szerzte születése 90., 1897-ben - Kőváry László hírverése nyomán - 100. évfordulóját ünneplik, immár országos szinten. Brassai életében jelképpé válik. Ő az utolsó polihisztor, a „Praeceptor Hungariae” (Magyarország tanítója).

Halálos ágyán sem feledkezik meg egykori iskolájáról, férfikora munkahelyéről, amelyhez hat diákév, tizennégy esztendei tanári szolgálat s harmincöt évi felügyelő gondnokság köti. 1897. április 16-én kelt végrendeletét így kezdi: „Egyházam és nevelésügye iránti érzett érdeklődéstől vezéreltetve egész vagyonomat általános örökösévé a magyar unitárius vallásközöniséget teszem”, meghagyja, hogy vagyona mintegy felét - 12 000 forintot - a tordai Unitárius Algimnázium alapjához csatolják, a másik rész a kolozsvári Unitárius Főgimnáziumé lesz, oly kikötéssel, hogy tőkésítsék mindaddig, míg az új épület felhúzására sor kerül. Így a századfordulón épült díszes kollégiumépületbe beleépült nemcsak Berde Mózes, de Brassai hagyatéka is. Nem véletlenül díszíti kettejük mellszobra az előcsarnokot. A mérhetetlenül nagyobb szellemi örökség elismerése pedig az, hogy az épületben működő tanintézet 1957 óta Brassai nevét viseli

Könyvészet

Brassai Sámuel: Tudományrend a kolozsvári Unitarium Collegium al-sóbb osztályaiiban. Vasárnapi Újság 1841. 17-26., 33-41.

Brassai Sámuel: Néhány szó az unitáriusok korondi 1841-i synodusáról. Nemzeti Társalkodó 1841. 95-99., 103-106.

Brassai Sámuel: A módszerről. I. rész. Pest, 1867.

Brassai Sámuel: Módszer és némi alkalmazásai. II. értekezés. Pest, 1869.

Brassai Sámuel. In: Néptanítók ismerettára. Pest, 1873. I. kötet 358-367.

Boros György: Brassai Sámuel tanári beköszöntője 1837-ben március 2-án. Ellenzék 1890. márc. 1.

Brassai Sámuel. (Kétoldalas összeállítás) Kolozsvár 1890. május 24.

Kőváry László: A száz évet élt. Dr. Brassai Sámuel pályafutása és munkái (1797-1897). Kolozsvár, 1897.

Concha Győző: Brassai Sámuel emlékezete. Budapest, 1899.

Fitz József: Brassai Sámuel. Monografia. Budapest, 1911.

Fitz József: Brassai Sámuel. Új kiadás. (Bibliográfiával) Budapest, 1912.

Gál Kelemen: Brassai Sámuel. Cluj-Kolozsvár, 1926.

Boros György: Dr. Brassai Sámuel élete. Cluj-Kolozsvár, 1927.

Gál Kelemen: A kolozsvári Unitárius Kollégium története. I-II. kötet (Kolozsvár), 1935.

Mikó Imre: Az utolsó erdélyi polihisztor. Bukarest, 1971.

Kolozsvári tanárok. A Benczédi Gergely összeállította adatgyűjteményes kolligátum Brassaira vonatkozó 316-345. lapjai. (Az Unitárius Püspökség levéltárában)

Brassai Sámuel életpályája dátumokban

1797, június 15. vagy 1800 első féléve (talán június eleje) Brassai születési ideje; a színhely: Torockószentgyörgy. Apja: id. Brassai Sámuel (1764-1837) torockói majd torockószentgyörgyi unitárius iskolamester, 1837-től szentmihályfalvi pap. Anyja: kissomlyosi Koncz Krisztina (1775-1862), a torockószentgyörgyi unitárius esperes lánya.

1811-1813: a torockószentgyörgyi iskolában tanul.

1813. november 2.: felveszik a kolozsvári Unitárius Kollégiumba.

1821-ben elvégzi a kollégium filozófiai tanfolyamát.

1821-1834: főúri családoknál Kolozsvárt és vidéken leánynevelő, zene-tanár, közben sokat olvas és tanul.

1834-ben megjelenik első könyve: Bevezetés a világ, föld és státusok esmeretébe.

1834 áprilisától 1848 novemberéig a Kolozsvárt megjelenő Vasárnapi Újság című népies hetilap szerkesztője.

1837. február 8-án a kolozsvári Unitárius Kollégium rendes tanárává választják.

1837. március 2-án kerül sor beiktatására, magyar nyelven.

1837. szeptember 7-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választja.

1838-1840 és 1845-1847 között a kollégium igazgatója.

1838-tól a kollégiumkönyvtár felügyelője, 1842-től 1848-ig könyvtárnoka, közel 4000 kötetet adományoz az intézetnek.

1839. augusztus 5-én Endlicher István egy ausztráliai növényt nevez el Brassairól (*Brassaia actinofilla*).

1841-ben kidolgozza az unitárius iskolák új tantervét, mely 1842-ben kerül bevezetésre, s ugyanakkor áttérnek a magyar tannyelvre.

1842-ben megindítja tankönyv-sorozatát Kék Könyvtár címmel.

1844 tavaszán-nyarán németországi tanulmányúton ismerkedik a fizika-matematika ottani tanításával.

1848. március 21-től részt vesz a forradalom kolozsvári megmozdulásaiban, nemzetőr, a városi tanács tagja.

1848. november 17-én elmenekül Kolozsvárról, december 24-én a pesti Hadi Főtanoda földrajztanárává nevezik ki.

1851-től egy pesti magániskola tanára.

1859. augusztus 30-án a kolozsvári Unitárius Kollégium rendes tanárává választják, 1862-ig tanít.

1859. november 23-án a megalakuló Erdélyi Múzeum-Egylet múzeumi örnek, majd két év múlva igazgatónak választja, ő alakítja át a Mikó-kertet botanikus kertté.

1862. szeptember 1-én az Unitárius Kollégium felügyelő gondnokául választja.

1865. december 10-én a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lesz.

1871-ben Jakab Elekkel együtt Londonba utazik az angol unitárius gyűlésre.

1872-1883 között a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem elemi matematika professzora, rektora és dékánnak is megválasztják.

1876-tól feljogosítják a szanszkrit nyelv és összehasonlító nyelvtudomány előadására is.

1877-ben Meltzl Hugóval szövetkezve megindítja az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokat, a világ első összehasonlító irodalmi folyóiratát; Brassai 1883-ban kilép a szerkesztőségből.

1877-ben az Unitárius Kollégium örökös felügyelő gondnokává választják.

1883-1884-ben Olaszországban tesz utazást.

1885-ben a megalakuló Dávid Ferenc Egylet első elnöke lesz.

1887. május 13-án a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagsággal tünteti ki.

1896-ban megjelenik utolsó kötete: Az igazi pozitív philosophia.

1896 augusztusától betegeskedik.

1897. június 15-én országosan megünneplik feltételezett 100. születésnapját.

1897. június 24-én reggel meghal a kolozsvári Vöröskereszt Szanatóriumban.

1897. június 18-án emléktáblával jelölik meg a torockószentgyörgyi szülőházat.

1910. október 2-án felavatják Brassai Pákey Lajos tervezte síremlékét a Házsongárdi temetőben.

PARÁSZKA MÁRIA SZONJA

Dr. BRASSAI SÁMUEL: AZ IGAZI POSITIV PHILOSOPHIA

Brassai Sámuel (1800-1897) az utolsó erdélyi polihisztorként tartják számon a világban azok, akik ismerik, elismerik munkásságát, nagyságát. A jogtudományon kívül majd' minden tudományágban jeleskedett: kitűnő nyelvész, természettudós, filozófus, kritikus, matematikus, zenész, középiskolai tanár és igazgató, tankönyvíró, egyetemi tanár (rektor és dékán), és nem utolsósorban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt (1837-től levelező tagja, 1865-ben rendes tagja lett az akadémiának). A kolozsvári egyetemen 1874-ben doktori címet kapott, de ezt a címet soha nem használta. Hosszú élete során eljegyezte magát a tudományokkal; lelkesen harcolt a magyar nyelvű oktatásért (a latinnal szemben) - eredményesen -, a magyar nép oktatás általi felemelkedéséért.

Brassai szerint minden tudományok vezetője a filozófia. Fitz József írja róla: „Brassai olyanfajta polihisztor, mint Aristoteles vagy Leibnitz: nagy tudását összefoglalta és vezette a filozófia. Brassai kritizált, vagyis: visszament a tudás forrásához, a végokokhoz.” (Fitz József: Brassai Sámuel, 31. old. Bp. 1911.)

Értekezésében Brassai Comte pozitívizmusából indul ki, de lényegesen bírálva azt.

Brassai Sámuel: Az igazi positiv philosophia című művében a filozófiát deduktív tudománynak tartja: szerinte a filozófiának alapelvűből, vezérelvűből (principium) kell kiindulnia, s ezt a követelményt minden bölcséleti rendszer szerzője igyekezett teljesíteni, tehát kimondható, hogy „az embernek egyetlenegy bizonyos, csalhatatlanul igaz tudomása az, hogy van, vagyis létezik” (7.old.)

Felsorolja az *öntudat* tulajdonságairól való tapasztalatait, amelyek a következők:

- közvetlenség (Unmittelbarkeit), mely azt jelenti, hogy az én meglétét széles értelemben mondva minden közbenjáró eszköz nélkül érzi az ember,
- önállóság (Selbstständigkeit),
- azonosság (identitas),
- állandóság (permanencia),
- nem-én (a német filozófia szerint: Gefühl): az én és nem-én kölcsönösen hatnak egymásra,
- érzelmeink, indulataink vannak, melyek meggyőznek testünk létezéséről: érzéleteink, melyekkel „küldölgök” létezését következtetjük,
- az öntudat cselekedtet és cselekszik; az én parancsol a nem-énnek, hogy gondolatait valósítsa meg, tehát cselekedjék. Ezt nevezi Brassai igazi pozitív filozófiája *akaratnak*,

- érzékletek és képzetek rendezése, miszerint a gondolkodó öntudat két irányban működik: értelem és ratio,
- rugalmasság.

Brassai szerint az *akarat* - melyet fontos erkölcsi elvként alaposan kifejt - „erő, a lélek ereje: de a vágy, az indulat, a szenvedély is erők, a test erejei.” (17. old.) Az akarat egy feudális autocrata, mely nincs egyedül, s van tanácsadója: a ratio és a gondolkodás. Az előbbiek alapján az akarat a testi erők működését néha magukra hagyja, máskor segít, vagy küzd ellenük; s ennek a küzdelemnek az eredménye adja meg az erkölcsi elvet. Ha a küzdelemben az akarat győz, az ítélet: erény; de ha kudarcot vall, az eredmény: véték. Fontos azonban, hogy az akarat önkéntes legyen, mert ha az ember kényszerűen cselekszik, akkor az akaratot „úrból szolgává alázza.”

Brassai hangsúlyozza, hogy csak véleményét fejt ki - melyet el lehet fogadni, de el is lehet vetni, hiszen fogalomalkotó tehetsége minden embernek van, s a fogalomalkotás ítélet, az ítéletet beszéd által közöljük egymással -, miszerint akarat - akaratot nem tekint ellenségnek, s ha az akarat mindig győzne, hiányozna a küzdelem., ... ha az akaratnak sikerülne tehetetlenné tenni a vágyakat és indulatokat, az igaz, hogy a véték megszűnnék, de meg az erény is és erkölcsi halál következne be.” (28. old.) Isten azonban az akarat mellé tanácsadónak rendelte az értelmet és okosságot, segítségül melléjük rendelt három támaszt is, melyek:

- a nevelés,
- az állam,
- a vallás.

Az erős akaratnak nincs szüksége motívumra, de a kevésbé erősnek azonban - ha erős vágyak állnak szemben vele - motívumot kell szolgáltatnia, melyek a kötelességet hirdetik, s ezek: a nevelés, az állam és a vallás. Mindháromnak vannak törvényei, parancsai: tilt, vagy engedelmisséget követel - fegyellemmel -, s a fegyelmet a büntetéstől való félelemmel biztosítja. A fentiek az akaratra magára nem hatnak, mert erkölcsi tekintetben kötelesség csak úgy lesz, ha tilalmait és parancsait az értelem tanácsait számbavevő akarat magáévá teszi. A nevelés, az állam, a vallás nem helyettesítik az erkölcsi, az igazi akaratot, hanem csak segítik.

A **nevelés** - melynek lényege a jó szokások kialakítása - rossz szülők kezében „gonosz vezetéssé és szoktatássá válik”: míg az iskolában az értelem fejlesztése, az ismeretátadások tömkelege képezi az oroszlánrészt az igazi nevelés rovására (- Lám az igazi, hivatását gyakorló pedagógus nagyon fontosnak tartja az *oktatás mellett a nevelést is!* -), s a rendszeresen kidolgozott tankönyvekből is hiányzik az akarat fejlesztésének módja, ill. kialakítása. Az állam és az egyház magának akarja a babérokat - bálványimádásra és az uralkodó osztály kiszolgálására tanít -, s a nevelést a maguk szolgálatába állítják. A szerző szerint azonban ateista is lehet jóra való, becsületes ember, mivel „az igazi pozitív philosophia az akaratot állítja az erkölcsiség alapjának, a vallást pedig az akarat segédjének.” (36. old.) Mindezek ellenére három dolog volt áldott hatással a világ folyására:

- a nevelés, mely intézeteiben foglalkozott a gyermekekkel,

- az állam, mely megszüntette a bosszúállást és törvényes kereteket biztosított a büntetés végrehajtásának,
- a vallás, mely erényes cselekedetre buzdított, s visszatartotta az embereket a vétkek elkövetésétől.

Az akarat és segítő társai: az értelem és okosság hozzájárulnak az én győzelméhez a nem-én fölött, és ezáltal az igazi pozitív filozófiának határozott értelmet ad, mely filozófia a gondviselés nevét erre a tényre alapozza. A gondviselőt az emberiség hagyományosan Istennek nevezi. - A gondviselést a közvélemény előtt elhomályosítja a pesszimizmus szerencsétlen tana, mely Brassai szerint „agyrém”; őv a szélsőségektől, s osztja Arisztotelész intelmeit, mely szerint az optimizmus is az, bár ezt ő (Brassai) nem tartja „eszeveszett és elvete-medett gondolkodásmódnak”, mint Schopenhauer.-

Brassai a következőkben az Isten fogalmát, a lélek halhatatlanságát taglalja, szerinte: „az emberi lélek legmagasabb fokú tulajdonsága az akarat, az akarat pedig erő és az erőt, ha valamit, biztosan felvehetni jegyül az istenség fogalmába.” (43. old.) Lélek tehát van, és ami létezik, nem veszt el és nem is vész el, ugyanúgy, ahogy a létező anyag sem vész el, csak átalakul (mint a jég vízzé); így igaz a lélekvándorlás tana is. Brassai bízik abban, hogy az embernél nem áll meg a tökéletesedés folyamata, és hogy idővel az embert meghaladó élőlények is keletkezhetnek.

Filozófiai művében Brassai sok példát felsorol igazi pozitív filozófiájának alátámasztására; hivatkozik filozófusok, tudósok (Comte, Littré, Leibnitz, Kant, Helmholtz, Helvetius, Descartes stb.) tapasztalataira; van akikkel egyetért, van akivel vitatkozik. Munkájában fontos tényezőnek tartom, hogy mint filozófus és pedagógus nagy jelentőséget tulajdonít a nevelésnek az oktatás mellett, hiszen az ember érzékeny, s foglalkozni kell a lelkével is; a gyermeket jó úton kell vezetni a pozitív célok elérése érdekében, s ebben sokat segíthet az akarat fejlesztése.

Brassait sokan kortársai, tanítványai, tisztelői eredeti gondolkodónak tartották - természetesen bírálói is akadtak -, aki megalkotta saját filozófiai rendszerét, nem vetve el azonban mások eredetinek tartott gondolatait, melyeket kritikusan szemlélte és bírálta. Sokirányú műveltségének, nyelvtudásának köszönhetően a tudományok gazdag tárházából meríthetett, s felhasználhatta azt tudományos tevékenységében. Munkássága az utóbbi évtizedekben sajnálatos módon feledésbe merült, pedig pedagógiai tevékenysége, módszertana ma is figyelemreméltó lehetne.

Nem vagyok hivatott arra, hogy Brassait bíráljam, ezért csak néhány megjegyzést fűzök a címben feltüntetett munkájához: amikor elolvastam, úgy éreztem, hogy ez a műve nem lezárt (bár előzőleg sokat foglalkozott e témával, s több filozófiai munkája is megjelent); nyitva hagyta - bizonyos értelemben - a téma felvetését, hogy esetleg az utókor majd hebizonyítja vagy cáfolja állításait (lehet-e ezt a korának is tulajdonítani?!) Érdekes megállapításnak tartom azt, ahogy a kötelesség eszméjét tárgyalja, hogy ti. a kötelesség károsan hat az erkölcsiségre. Ezt ma már - úgy gondolom - egészen másképpen értékeljük! De mivel a kötelesség fogalmát nem fejtette ki részletesen - szerinte az önkéntesség a leglényegesebb erény -, talán félreérthető ez az értelmezés! ...

Külön kiemelném azt, hogy a vallásról (vallásokról) alkotott véleményében elítéli a bigottságot, mely tévútra vezeti az embert (Brassai vallásos nevelésben részesült; apja, anyai nagyapja unitárius lelkészek voltak); el tudja választani a tudományt a vallástól, - elismeri a tudományok fejlődését és fejlődésének fontosságát -, vagy összeköti ott, ahol szerinte kapcsolódnak egymáshoz filozófiai síkon.

Az idős tudós utolsó könyveként jelent meg a fent taglalt filozófiai műve, melyet az Akadémia adott ki 1896-ban.

Ismertetésemben helyenként szándékosan használtam Brassai szavait, érzékeltetve stílusát, szóhasználatát.

Úgy érzem, hogy legmértőbben az író hölcseleti szavaival fejezhetem be soraimat: „... hármely darab arany az egész világon létező arany mennyiségnek és egy pohár víz minden vizek összegének egy parányi része, úgy az emberi lélek is egy véghetetlen kicsiny, mindazonáltal azonos, különvált részecskéje. És ez a lélekmennyiség az Isten.” (39. old.)

Dr. REZI ELEK

BALÁZS FERENC TEOLÓGIÁJA

Balázs Ferenc életművét már nagyon sok oldalról megközelítették (író, költő, faluszervező, vidékfejlesztő stb.), de senki sem foglalkozott még érdemében - ha voltak is szórványos próbálkozások - az ő teológiai felfogásával.

A központi kérdésünk a témával kapcsolatban az, hogy beszélhetünk-e egyáltalán Balázs Ferenc teológiájáról? Nyomon követhető-e valamilyen szilárd teológiai koncepció az ő műveiben, tekintettel egyrészt az ő alkotói munkájának rövidre szabott éveire (kb. 10 év), másrészt arra a teljes embert igénybe vevő közéleti szolgálatra, melyet szívügyének tekintett súlyosbodó betegsége ellenére is?

Ő tiltakozna talán legjobban témánk ellen, mert ahogy megállapította, „az elméleteknek, világnézeteknek, akadémikus fejtegetéseknek semmiféle értékük nincs, ha az életet termékennyé, áldottá nem tudják tenni”.¹

Mindezek ellenére azért beszélhetünk az ő teológiájáról, mert napjaink unitárius teológiája is azt az állásfoglalást vállalja a teologizálással kapcsolatban, mely Balázs Ferenchez is közel állott. Véleménye szerint a teologizálás lényege nem a dogmák alkotását, fenntartását és igazolását, hanem „az élet áldottabbá tételét” jelenti. Az életet pedig a szeretet teszi teljessé, s az „életfolyamat” célja a „szerelem kiteljesedésének” előmozdítása.

Témánknak ilyenszerű megközelítését a „sokszori ellentmondások és megnemértések embere” - Balázs Ferenc - is elfogadná.

Előadásomban mellőzni szeretném azokat a sokszor értelmetlen vitákat, amelyek az „azonnali” reformisztikus hevülettől fűtött Balázs Ferenc és a „folyamatos” reformisztikus eszméktől áthatott teologizálásnak a „képviselői” kö-

zött zajlottak le, az unitárius hit- és életfelfogás értelmezésére vonatkozóan (sokszor durva, bántó, sértő hangnemben).

Balázs Ferenc teológiai felfogását a nyomtatásban megjelent írásai, de főleg az Új ember vallása című eléggé ismeretlen, kéziratban fennmaradt munkája alapján szeretném körvonalazni.

Az új ember vallása című kézirat történetéről a következőket szeretném elmondani (élete utolsó, elveszettnek vélt munkája). A kézirat Balázs Ferenc Mészkon maradt könyveivel együtt Tanka Károlyhoz, a volt aranyosszéki unitárius egyházkör felügyelő gondnokához került megőrzés végett. Tanka Károly tordai lakásán őrizte, és az volt a szándéka, hogy majd elhelyezi az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezet által felállított emlékmúzeumban. A múzeum felállítására azonban nem került sor. Tanka Károly a II. világháború idején Kolozsvárra költözik és itt hal meg 1942-ben. Özvegye és leánya, Sipos Jánosné Tanka Gizella őrizték tovább a kéziratot. 1981-ben egyházunk kérésére az eredeti példányt (a Versek című kézirattal együtt - 44 vers) azzal a kikötéssel adták át az egyháznak, hogy a másolás után azt az egyház szolgáltatassa vissza. Minden a megállapodás szerint történt és az eredeti példány jelenleg Tanka Károly örököseinél található.²

Az Új ember vallása című munkája röviddel halála előtt, 1937. január 6-án készült el (?). Terjedelme 216 gépelt oldal, és a következő fejezeteket tartalmazza: Megkötöttség és Szabadakarat, A nyilvánvaló Isten, A kiteljesedő világ, A vallás és szomszédai, Szabadság, Szeretet, Erkölcs és állam (ezt a fejezetet súlyosbodó betegsége miatt nem tudta kidolgozni). A gépelt példány alfejezetekre való osztása Imreh Lajostól, a szörványos jegyzetanyag elkészítése valószínűleg dr. Erdő Jánostól származik.

Balázs Ferenc teológiájának formálódását a hazai teológiai képzésen túl külföldi tanulmányai segítették. Teológiájának szellemi hátterét itt kell lényegében keresni. Köztudott, hogy 1923-25 között az angol unitáriusok oxfordi teológiai főiskoláján (Manchester College Oxford), 1925-27 között az amerikai unitáriusok Berkeley-i teológiai főiskoláján tanult. Véleményem szerint Balázs Ferenc teológiai felfogásában az oxfordi tanulmányozások hagytak maradandó nyomokat. A főiskola szellemének a hatása nyomon követhető teológiai felfogásában. Igazolásként idézni szeretnék a főiskola egyik képviselőjének, Robert Darbishire-nek beszédéből, amelyet 1891 őszén a Manchester College oxfordi szakaszának (1889. október 25-én kezdte meg itteni működését) megnyitóján mondott: „Nem a változás szeretete miatt jöttünk Oxfordba. Mi itt szélesebb körű tudást és mélyebb kapcsolatot keresünk a tudomány és a vallás képviselőjével”.³

Ezt a szellemet az intézet nemcsak megőrizte Balázs Ferenc odaérkezéséig, hanem tovább is fő törekvésének tekintette. Ez a szellemiség megragadta az ismeretre vágyó Balázs Ferencet: „Ebbe a szabad szellemű, tudásnak, szabadságnak és vallásnak szentelt épületbe kellett megérkezniem”. Ide gyökerezik az a tény, hogy a későbbiek során ő is a vallás és a tudomány „mélyebb kapcsolatait” igyekezett keresni és igazolni, és el kell ismernünk, sokszor túlfűtött érzelmekkel.

Oxfordi tanulmányai alatt teológiájának formálódása Joseph E. Carpenter (az Ó- és Újszövetség, valamint az összehasonlító vallástudomány tanára),

Lawrence Pearsall Jacks (filozófia) és J. Cyrill Flower (vallásfilozófia és vallás-
lélektan) voltak hatással. Itt ismeri meg Lloyd Morgan Emergent evolution (Ki-
teljesedő fejlődés) című munkáját, amelyből különösen megragadta a világ
célirányos fejlődésének tudományos gondolata⁴.

Amerikai tanulmányútja során ismerkedik meg a vallásos humanizmus
eszméivel, amelyhez fenntartásokkal közeledik, mert „az amerikai humaniz-
mus már valójában olyan messzire vitte az ősi (keresztény) vallás kritikáját,
hogy a fürdővízzel együtt a csecsemőt is kiöntötte”⁵.

Balázs Ferenc teológiájának két pólusa van: *Isten* és az *ember*. E kettő-
ben sűrűsödik össze minden teológiai mondanivalója, az összekötő szál pedig
a *szereetet*.

1. Teológiája az unitarizmus kívánalmaihoz igazodóan *theocentrikus*
(szemben a krisztocentrikus, pneumacentrikus teológiai felfogásokkal). Ő
maga vallotta be „Az elmém folyton az Isten kérdésével foglalkozott”⁶.

Istenről szóló tanításának kiinduló pontja, hogy ki az Isten, mi az ő
lényege? A választ így adja meg: „Az Isten nem az, egyszerűen, ami *van*, te-
hát nem a világ, a dolgok összessége, hanem ama bizonyos *lélek*, a mozgás-
nak indító, irányító elve, ami egyrészt természetesen a világ is, mert az tőle
el nem választható, de annál ugyanakkor *több is*, mert minden ésszerűség,
tervszerűség, világterv, értékek, személyiség forrása is, ami mint lehetőség
benne szunnyad”⁷.

Balázs Ferenc gyakran azonosítja Istent a világgal, s ezzel látszólag a
panteista felfogás felé sodródik, sokszor rabul ejti a világ által kinyilvánított Is-
ten-érzet, de mindvégig megmarad a teizmus mellett (habár sokszor hadakoz-
zik annak egyes tanításai ellen). Erre vonatkozóan a legfőbb bizonyíték az,
hogy a panteizmus minden „kísértése” ellenére fenntartja *Isten személyességé-
nek a voltát*. „A vallásos érzés legfőképpen azért kívánja, hogy az Isten sze-
mély legyen, hogy érzéseivel és gondolataival valami lényeges valóságot,
valami elképzelhető és különhatárolható konkrét létezést ölelhessen körül. A
vallásos ember imádni akarja Istenét... Imádni azonban csak »személyt» lehet,
vagyis egy egyedileg különálló, elképzelhető, nemcsak elgondolható, valóság-
gos, nemcsak elvont létezőt”⁸.

Hitvallásszerű megnyilatkozásában így vall: „Hiszem az Istent: óh, e vi-
lág gyönyörűsége, hatalmas, csodálatos, boldogvégzetű, megdöhbentő és ti-
tokzatos; s amikor csordulásig megtelek velem, amikor elnyom a végtelensége,
főlemel a közvetlensége, megujjongtat az öröme, akkor az buggyan ki belő-
lem: Istenem. Ne kérdezzétek, hogy mit jelent nekem e szó. Nekem olyan ez,
mint a jaj a szenvedőknek, az óh a meglepettnek, a kacagás az örvendezők-
nek: mindent kifejez. Én nem szállok vitába, nem állítok, nem bizonyítok; kö-
vetkezetes nem vagyok, okokat nem hozok föl: én csak sóhajtok, sírok,
ujjongok, lelkesedem: Isten”⁹.

Isten számára az a személyes lélek, aki „a világmindenséget eltölti és
mindennek a rendeletetését megszabja”¹⁰.

2. *Embertana*. Isten az, aki meghatározza céljain keresztül az ember éle-
tét is, ezért „a vallásos embernek csak olyan céljai vannak, amelyekről érzi, hogy
nem saját magának a kitalálásai, hanem eléje vannak szabva” (Isten által)¹¹.

Az ember *szabadakarattal* rendelkezik és választhat két cél megvalósítása között: az élet pusztá fenntartásának és az életnek értéket adó célok között. Az ember az életnek értéket adó cél megvalósítására kell törekedjen. E cél elérésében a vallás nélkülözhetetlen: „A vallás egyedül az, amely a létezésnek értéket adó célokat tud felmutatni”¹². Ugyanezt a gondolatot nyomatékosítja egy másik kijelentésével: „A vallás, ha némelykor eltorzított, fojtott és kifordított formában is, de mégis, mint mindenkor, az emberiség legmagasabb törekvéseinek a letéteményese”¹³. Az emberi életnek bele kell simulnia a világfolyamat isteni tervébe. A világfolyamat célja nem a darwini fejlődésemletemen alapuló pusztá létfenntartás, hanem a minőségi életformák elérése. A teológiaiilag sokszor félreértett Balázs Ferenc így érvel: „a fejlődést a mai kor tudósai már nem tartják a létért való küzdelemmel alátámasztani”¹⁴, ha annak szerepét a maga helyén továbbra is el kell hogy ismerjék. „Ha egyebet nem is, azt mindenesetre állíthatjuk, hogy a világfolyamat saját léte fenntartásán keresztül a bonyolódottság, illetve ennek működésileg megfelelő magasabb életformák elérését is célul mutatja”¹⁵.

Balázs Ferenc bízik a létnek értelmet adó célok megvalósításának a lehetőségében a szabadakarat által¹⁶. Optimista szemléletét így summázza: „Hiszek az ember méltóságában, ha magát a világcéllal azonosítja az akarat szabadságában. Hiszem, hogy az én igazi énem akarata az az akarat, amelyik a világcélban jut kifejezésre, s hogyha a világcélt követem, a saját akaratomat követem”¹⁷.

Balázs Ferenc számára a szeretet az az erő, amely az embert Istenhez és a világhoz kapcsolja. „A szeretet nem más, mint a kitágult egyéni volt, a tartalmát változtatott önzés. Az egyéni volt a szeretet körén belül elveszíti támadó szándékát, s csak a közös, az együttes érdekeket tekinti”¹⁸. Számára így lesz a szeretet a hit helyett a vallásosság fokmérője.

Az ember rendeltetése Istenország megvalósítása. Istenország pedig nem más a Balázs Ferenc felfogásában, mint a teljessé váló szeretet uralma a földön.

3. *Jézust* az emberiség egyik legnagyobb prófétájának tekinti, aki „úgy élete, mint tanításai által az emberiséget az isteni élet útjára vezette”¹⁹. Népszerű Jézus életrajzának (Közérthető evangélium) bevezetőjében a történeti Jézus mellett tesz hitet: „Én, kései evangélista, két úrnak fogadtam szolgálatot: az igazságnak, meg a hitnek. Nem ellenségei ezek egymásnak. Az igazság útján addig haladtam, amíg magamnak képet nem alkottam: ez Jézus. De ki állhat jót a végső igazságról? Talán másnak van igaza, talán egyikünknek sincs. Az arcot azonban, amelyet az evangéliumokból előragyogni láttam, most a hívó embernek megmutatni akarom. Íme, az ember...”²⁰.

Kiemeli, hogy Jézus tanításainak és életpéldáinak a követése sokkal inkább fontosabb, mint imádása. „Mi az, ami Jézus életében követésre méltó?” - teszi fel a kérdést. A választ így adja meg: „Jézus életében követésre méltó az ő szeretete, amellyel mindenkit és mindent magához ölelt; küzdelme a bűn ellen; a halált megvető, bátor kitartása az eszméi mellett; akarata, amelyet Isten rendeltetése betöltésére irányított, s az a holdog átszellemült bizonyossága, amely onnan származott, hogy erejét az isteni lélekkel való egységéből merítette”²¹.

Jézus tanításának legnagyobb értékét *Istenországa* megvalósításának a szorgalmazásában látja Balázs Ferenc. Felfogása szerint „Jézus ezen a kifejezésen Istenországa, olyan emberek közösségét értette, akik egymással segítő szeretetben, békeességben élnek; az igazság mellett mindhalálig, bátran kitartanak; mégis a mások vétkeit irgalommal tudják megbocsátani; még ellenségeiket is szeretik s életükben nem a külső, de a belső javak gyűjtésére törekednek”²².

4. Balázs Ferenc elismeri a *bűn* létezését, és felfogása szerint a „bűn az, ha a magunk hasznát úgy keressük, hogy azzal másoknak ártsunk”²³. A bűn elleni küzdelem fő célja megszabadítani a bűnös embert bűneitől, de „ügyelnünk kell arra, hogy keménységgel és szeretetlenséggel ne hogy ártsunk a segítség helyett”²⁴.

5. A *szertartásokról* megállapítja, hogy azoknak céljuk megerősíteni a híveket a vallásos életben.

6. Az *örökélettel* kapcsolatosan teológiai felfogása ingadozó. Vannak fenntartásai, de logikailag mégsem tagadja az örökéletet. „Az, hogy halálunk után egy más világban tovább élénk, nem valószínű. De az isteni lélek örökévaló s így a mi igazi lényegünk soha nem hal meg. Egyébként megnyugszom abban, aminek elkerülhetetlenül következnie kell.”

7. *Erkölcstana* mind egyéni, mind közösségi síkon nagyon kidomborodik. Egyéni síkon az egyén jobbátévése, közösségi síkon a közösség szolgálatának az erkölcsi követelményei jelentkeznek. „Hiszem - mondja - hogy a világnak az a természete, eltökéltsége, megmásíthatatlan akarata, hogy olyan személyiségeket alakítson ki, akik egynek tudják, érzik magukat az egész világgal, s aszerint cselekszenek”²⁵.

Sajnos éppen az erkölcstanról szóló fejezetet nem tudta befejezni, de tény, hogy az erkölcs gyakorlati oldalát szorgalmazta. Figyelemreméltó erkölcsi követelményt állít fel: „Aki több akar lenni, annak nagyobb hasznára kell lennie a társadalomnak”²⁶.

Összegezés

Balázs Ferenc teológiájáról nem lehet a rendszeres teológia általános követelményeinek kívánalmi alapján beszélni, mert teológiai felfogását nem tudta egy kerek egészé formálni. Megakadályozta ebben korai halála. Mindezek ellenére úgy vélem, hogy teológiájának két sarkalatos pontja - Istenről és emberről szóló felfogása - elénkbe állítja azt a századunk elei unitárius teológust, aki a vallás és a tudomány, a hit és az értelem, az elmélet és a gyakorlat harmóniáját kereste az általa sajátosan értelmezett Istenországa (általunk kifejtett) megvalósítása érdekében.

Ez a törekvése most, halálának 60. évfordulója alkalmával, tiszteletet éhreszt íránta mindnyájunkban.

Jegyzetek

¹ Balázs Ferenc: Új ember vallása. Torda, 1937. Kézirat 118.

² Imreh Lajos: Újabb adatok Balázs Ferenc szellemi hagyatékához. Ker-Magv. 81/1981/214-215.

³ Erdő János: A Manchester College története és kapcsolata az erdélyi unitárius egyházzal. KerMagv. 92/1986/145.

⁴ Balázs Ferenc: Új ember vallása. 74-75.

⁵ Uo. 167.

⁶ Uo. 33

⁷ Uo. 33.

⁸ Uo. 62.

⁹ Balázs Ferenc: Bejárom a kerek világot. Torda, 1989. 221. Balázs Ferenc: Az én hitvallásom. KerMagv. 92/1986/208-209.

¹⁰ Balázs Ferenc: Kis Hittan. Torda, 1932. 5.

¹¹ Uo. 5.

¹² Balázs Ferenc: Új ember vallása. 132.

¹³ Uo. 46.

¹⁴ Uo. 130.

¹⁵ Uo. 47.

¹⁶ Uo. 130.

¹⁷ Balázs Ferenc: Bejárom a kerek világot. 222.

¹⁸ Balázs Ferenc: Új ember vallása. 180

¹⁹ Balázs Ferenc: Kis Hittan. 12.

²⁰ Balázs Ferenc: Közérthető evangélium. Kolozsvár, 1981. II. kiadás. 5.

²¹ Balázs Ferenc: Kis Hittan. 12

²² Balázs Ferenc: Új ember vallása. 14.

²³ Uo. 16.

²⁴ Uo. 20.

²⁵ Balázs Ferenc: Bejárom a kerek világot. 222.

²⁶ Balázs Ferenc: Új ember vallása. 26.

LÁSZLÓ DEZSŐ

A RÖG ALATT

Balázs Ferenc, a fiatal unitárius lelkész, bejárta a kerek világot, és ötesztendei szorgalmas munkával begyűjtött tudományával, műveltségével, próbákon, kritikákon át edzett világnézetével hazajött a transzilvániai rögök alá, nem meghalni és eltemetődni, hanem elvetődni, mint a búzamag. Ötesztendei gyűjtés eredményét egy kis faluba, annak egyszerű viszonyai közé eltemetni tiszta vétek a közfelfogás szerint. Az olyan világjárt fiatalembernek, mint Balázs Ferenc, városi papságot vagy professzorságot szoktak biztosítani. Balázs Ferenc számára azonban nem jelentett eltemetést a faluba menetel, mert saját maga öntudatosan választotta magának ezt a létformát, azért tanult és azért jött haza, hogy betemetkezzék a faluba, nem úgy, mint a halottak, hanem mint az aratásra készülődő gabonamagvak. Balázs Ferenc vállalta a betemetett gabonamag szerepét, betemetkezett a rög alá, és, íme, most kinőtt a rög alól, és

elénk tárul a gazdag aratás ígérete, a kalászok termésre éretten integetnek felénk.

Balázs Ferenc könyvének értéke két vonatkozásban jelentkezik: egyfelől elénk állítja az új kisebbségi embert, másfelől rámutat azokra a tengelyekre, amelyek körül az új kisebbségi életnek ki kell alakulnia.

I

A Balázs Ferenc szerint való *új ember* az élet örömeivel jár. Ez az öröm a megtalált egyéni hivatástudathól tör fel. Kisebbségi életünkben nem lehet fanyar, kis körülményei miatt letört, örökösen sértődött önérzettel vagy önérzetnélküliséggel járni. Nincs egyéni tragédia és egyéni kereszt, nincs végzet és nincs kiábrándulás, az élet egy nagy keresés, keresése annak a helynek, ahol egyéni erőmmel szolgálnom kell azt a népet, amelyikből magam is sarjadtam. Miért nincs az ilyen embertípus életében tragédia? Azért, mert a szolgálat útjára lépett. Az, aki uralkodni akar, aki karriert akar elérni, aki a nagy közösségi célok mögé saját egyéniségének dédelgetett álmait rejti, előbb-utóbb végzetesen összeütközik másokkal és a közzel, de akinek nincs más célja, mint egy meghatározott közösséget szolgálni, mindig csak szolgálni, az ebben a szolgálatban fel tud oldani minden ellentmondást és tragikus feszülést. Minden akadályból a maga alkalmatlanságát keresi, és teljes erővel azon van, hogy magát tegye alkalmasabbá. Az ilyen ember a *maga* revíziójáról beszél, önmagát revideálja, alakítja, erősíti, hogy minél alkalmasabb ember tudjon lenni. Ez az ember mindenekelőtt beismeri a maga tévedéseit, tud bűnbánatot tartani. Balázs Ferenc megvallja, hogy a valósággal való találkozásában fel kellett adni tanulmányai során beidegződött szocialista dogmáit, hogy nem lehet minden esetben a szövetkezeti rendszer megoldásait alkalmazni a falusi élet javításában. Állandóan járja az utat a népuralom és a parancsuralom között. Még a valóságban is azt keresi, ami éppen a legaktuálisabb. Balázs Ferenc a tipikus szabadgondolkodó és vizsgálódó unitárius, aki előtt egy mérték van, az örökös segítség igényének kielégítése. A természet világában élő ember, aki világa arcán keresi az élet kedvező vonalait, ezekre a kérdésekre akar egész életével felelni.

A körülmények nem befolyásolják, mert a körülmények felett győzni akar. Az egyén értéke nem attól függ, hogy hol él, falun vagy városon. Az igaz, hogy a régi gondolkozás szerint a falusi pap elveszett ember volt, ilyennek rajzolta Rákosi Viktor, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső. Balázs Ferenc öntudatosan vállalta a falusi élet kis körülményeit, és megmutatta, hogy az önmagát szüntelenül revideáló, szolgáló ember nem vesz bele a faluba, hanem győzni tud fölötte. Balázs Ferenc faluja ma széles érdeklődés középpontjában áll. Ebben a legnagyobb része nem a munkának, hanem az embernek van. Érdemesnek tartják a külföldiek Balázs Ferencet arra, hogy a falujában felkeressék, és közelebbről is megismerjék.

A kisebbségi élet valóban kisebbségi élet, kisebb igényű, kisebb kerek, szűkebb viszonyok között folyó élet. Mi ezt még mindeddig nem vettük egészen komolyan, nagy igényekkel, sokszor nagyzó igényekkel, valóságos hóbortokkal kellejtük magunkat a világ díszes piacán, pedig meg kell tanul-

nunk az egyszerűséget, a röghöz való közelséget, a kis keretek közötti nagy alkotásokat. Ebben nagy tanítónk Balázs Ferenc könyve.

II

A rög alatt minden irányú, széles gyökérzetű élet indul. Ennek az életnek a központját a nevelői munka, bordázatát az új társadalomszervezés alkotja. Balázs Ferenc népnevelői munkájában két új szint lehet feltalálni: a népneveléssel a haladást és nem a konzerválást akarja szolgálni, másfelől ebben a nevelői munkában tevőleges szerepet biztosít azoknak is, akiket nevelni akar. A nevelés központjában a kis népfőiskola áll, de ennek munkáját kiegészítik a különböző gyülekezeti, községi és szövetkezeti szervek. Különösen a gyermekeknél és az ifjúságnál a legszabadabb és legszemélyibb alkalmakat is felhasználja a nevelés érdekében. Balázs Ferenc jól meglátta, hogy a falu magától modernizálódik. Ezt a folyamatot megállítani vagy megakadályozni nem lehet, és nem is szabad, ellenben a falu érdekében a legöntudatosabban irányítani kell, és irányítani lehet. Hogy a falujában folyó nevelői munkát a felülről jövő rábeszélés veszedelmétől megóvja, alkalmat ad arra, hogy egészen szabad keretek között a falusi emberek is beszéljenek magukról és nagy élményeikről. Nevelői munkája széles ívet ölel át az emberi élethől, a sablonos történelmi, irodalmi, gazdasági nevelésen túl világképet, természetrajzi és társadalomtudományi tájékozódást is akar a falujának adni.

Balázs Ferenc mélyen belelátott a falujába, amikor abban a három életfelfogást megismerte. Az idősebb, tehetősebb, háborút alig járt gazdák, a tekintélyesek vitték a faluba papnak. Ők jelentik a tradíciót és a mozdulatlanságot a faluban. Ezek nem hívei az újításoknak, csak tartani akarják a falu színvonalát. A háborút járt fiatalabb férfiak már szegényebbek, java részük nem is földművelésből, hanem gyári és bányászati munkából él. Ezek az emberek jelentik a faluban a társadalmi gondolatot, a fejlődést, az új világot. A ma még tekintélyes öregek pár év alatt elpusztulnak, és akkor a falunak ez marad a vezető rétege. Ezt a réteget ma kell a jövő vezetésére felkészíteni. Az egyéni kezdeményezést a falu iparosai jelentik. Ezekkel lehet dalárdát, színdarabot létrehozni. Balázs Ferenc nemcsak meglátta ezt a három életformát, hanem igyekezett megtalálni a faluvezetésnek azt a módját, amelyik mellett ez a három csoport a leginkább tud az egészért élni. Világosan tudja, hogy neki nem szabad csak az egyikre építeni a munkáját.

Az új faluszervezés legsikeresebb módjának a szövetkezeti szervezést látja, de fényes példát hoz fel arra, hogy ennek a rendszernek a rendszerért magáért való érvényesítése nem mindig jár sikerrel. Lehetnek a falu életének olyan megmozdulásai, amelyeket más formában jobban lehet támogatni. A szövetkezeti munkába a falun túl a vidéket is be tudja kapcsolni. Felismeri, hogy olyan szövetkezeti típust kell létrehozni, amelyik a falu hitel, fogyasztási és értékesítési igényeit egyaránt ki tudja elégíteni. Ezt a gondolatát valósította meg az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezetben. Ez a szövetkezet a brassói Agisszal együtt két egészen új kisebbségi szövetkezeti szervezkedést jelent. Abból a gondolatból indul ki, hogy nem elég magát a falut egymagában megszervezni, hanem melléje kell venni egy várost és egy vidéket. Ebből a kis vi-

déki szövetkezetrendszerből nőhet ki a kisebbségi szervezkedés felfelé haladó, új, demokratikus vonala.

Azt gondolná az ember, hogy Balázs Ferenc mindenképpen újíteni akar. Ő csak ott akar újíteni, ahol újíítás nélkül az élet haladni nem tud. Több példát tár fel a könyve amellet, hogy a múlthoz való ragaszkodás milyen nagy erőt jelent a falu életében. Megismeri az egyházközség levéltárából a Kopta-kert birtokrendezési elvét, amely egyaránt egyesíti a közös és a magánvagyon előnyeit. Ha iskolát, templomot vagy papilakot javíttat vagy építtet, a falu megromlott ízlésével szemben védi az ősi és igazi népi építkezési stílus értékeit.

Balázs Ferenc könyve mutatja azt a szörnyű küzdelmet, amelyet meg kell vívni a közösséggel szemben, amíg az egyéni gondolathól közvélemény és a közvéleményből közös cselekedet lesz. Néha a közvélemény ellenében kell a falu igazi érdekét az érette felelősséget érzőnek megvédenie. Nem lehet sem a népuralom, sem a parancsuralom álláspontjára helyezkedni, mindig azt a formát kell választani, amelyikben a cél a legsikeresebben megvalósítható.

Balázs Ferenc könyve igazolja azt a tételt, hogy a kisebbségi élet nincs készen, hanem azt ki kell alakítani. Ennek a kialakulásnak a legfontosabb vonalait mutatja be a könyve. Nem annyira az eredmények a fontosak, hanem az a keresés, amelyet a könyv bemutat. Balázs Ferencnek éppen elég külföldi analógia és rendszer állott rendelkezésére külföldi tapasztalatai alapján, de megvan benne a szerénység ezeket mind félretenni, és azt keresni, ami éppen nálunk esedékes. Ma ismét az a gondolat kezd úrrá lenni, hogy nagy átfogó keretek felől induljunk meg a részletkérdések felé, a nagy összefogó szervezetek vidéki sejtjeit építsük ki. Balázs Ferenc könyve az ellenkező utat mutatja, azt az utat, amelyik az egyszerűbb sejt felől halad az összetettebb felé. Ez nem jelenti azt, hogy nem jók az erdélyi magyarság régi szervezetei, csupán azt a figyelmeztetést hozza, hogy ezeknek az élettel való megtöltésében mindennél erőteljesebben a legegyszerűbb formákon kell a munkát megkezdeni. Nagyon világosan látszik egész Európában az etatizmus térhódítása. Minden szervezet legyen az állam kezében. Ez a gondolat legelsősorban a kisebbségi népközösség központi szerveit fogja leginkább felemészteni. A védekezésnek és egyben az igazi kisebbségi életnek az útja nem lehet más, mint az egyéni nevelés és minél szabadabb helyi és vidéki szervezetek létrehozása. Balázs Ferenc ezt az utat mutatja be, és ennek az útnak a vállalásából származó értékeket tár elének.

III

Balázs Ferenc könyve mint irodalmi mű egészen sajátos helyet foglal el a transzilvániai irodalomban. A kisebbségi élet rögeből kinőtt könyv. Nem ábrándokat, eszméket, dogmákat, irányelveket tartalmaz, hanem beszámol arról a küzdelemről, amelyet valaki vállalt, és következetesen véghez is vitt. Túl az idealizmuson, pesszimizmuson, halállírán, építésajánlgatáson bemutatja az építő embert és az épületet. A transzilvániai magyar irodalom egyes alkotásai kimutatják egy régi világ bűneit, mások segítenek a régi világ átértékelésében, némelyek vonalakat mutatnak, amelyek körül ki kellene alakulnia az erdélyi magyar életnek. Balázs Ferenc túlmegy ezeken, és bemutatja az építő embert és az épülő kisebbségi életet. Nem azért, hogy utánozzák, hanem azért, mert

meg kellett írnia mindazt, amit megírt, igazán nem propaganda célból, hanem a legbensőbb írói kényszerből. Ez a belső kényszer és ennek a könyvön kiragyogó kényszernek a feszülése teszi ezt a művet irodalmi alkotássá, olvasmánynyá. A kisebbségi életépítés kényszere az elmúlt öt esztendő valóságos küzdelmeinek ábrázolásában tör fel, mint új életre biztató építőakarat. Végre egy könyv, amelyik nem az elsodort faluról, hanem a megépülő faluról szól, de nem mint regény, hanem mint történelmi dokumentum. A falumunka irodalmában is új lépést jelent Balázs Ferenc könyve. A helyzetfelvételen túl bemutatja a falut, mint az új kisebbségi falumunka kísérleti telepét.

És még nagyobb lesz a könyv szimbolikus jelentősége, ha mindehhez hozzávesszük, hogy egy beteg ember írása, betegsége idejéből. Olyan ember írása, akinek minden joga meglenne ahhoz, hogy beteges melankóliával félreálljon, vagy halált ordítson. Az itteni életakarat ilyen sugalló erejű kiragyogására ma mindennél nagyobb szükség van. Ez a könyv küldetést tölt be, és sorsot formál.

(1936)

MOLNÁR B. LEHEL (közlő)

BALÁZS FERENCNEK EGY LEVELE (VÁRI ALBERTHEZ)

Az idén Balázs Ferenc halálának 60. évfordulójára emlékeztünk. Ez alkalommal nagyszabású rendezvénysorozatra került sor, ahol egyházi és közéleti munkásságát méltatták. A balázsferencí szellemiség semmit sem veszített időszerűségéből, sőt az eltelt évtizedek még jobban megértették velünk előre-látó gondolkodását.

A fizikailag megtört, súlyos beteg Balázs Ferenc életének vége felé is próbált alkotó, tevékeny munkát végezni. Unitárius teológiai irodalmunk gazdagításának szándékáról vallanak azok a sorok, amelyeket Balázs Ferenc annakidején Vári Alberthez, az Unitárius Teológiai Akadémia dékánjához és a Keresztény Magvető akkori szerkesztőjéhez írt:

Kedves Dékán úr,
régóta hiába várja, hogy levelemmel jelentkezzem. Ennek főoka az volt, hogy azt hittem, Erdélybe hamarabb visszakerülök. Másrészt pedig tudtam, hogyha a Keresztény Magvetőben lenne hely, ott van a Dékán úrnál Az „igazi” Jézus című tanulmányom. Illetve, ha netalántán Szent-Iványi Sándor ezt a tanulmányt nem adta volna át, itt küldök belőle még egy példányt. Ha leközlésre kerül, kérem ezt a példányt nyomdába adni. Reá van írva: Végleges példány.

A vallás alapjai című tanulmányom már április elején készen volt. De egyrészt, mert a postai költség Magyarországról nagyon drága, főképp azonban mivel ennél a munkánál nagyon fontos, hogy annak minden része érett és átgondolt legyen, nem siettem annak elküldésével. Újabb átolvasásra már sem-

mi igazítani valót nem találtam benne. Most adom ki legépeletetni s két héten belül a Dékán úrnál lesz. Aránylag elég hosszú, 2-3 folytatás lesz belőle. Ez a készülő könyv teljes első része.

Javulásomat a kolozsvári orvos teljesen kielégítőnek találta, egészen felvillanyozott biztatásával. De azért még mindig nagyon gyenge vagyok, lázam is van állandóan.

A régi szeretettel üdvözli

Balázs Ferenc

Cheia, jud. Turda

1936. május 14.

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

A FEGYELEM FONTOSSÁGA EGYHÁZI ÉLETÜNKBEN

1. A fogalom meghatározása

A fogalomnak kettős jelentése van: a. jelenti bizonyos viselkedési szabályok fenntartását megfelelő büntetések erőszakos ráhatásán keresztül; b. az egyének ránevelését arra, hogy a megadott szabályok betartása által irányítsák viselkedésüket.

Amikor egyházi fegyelemről beszélünk, sajnos, hajlamosak vagyunk mindjárt az elsőre gondolni a két jelentés közül. Az igaz, hogy az egyháznak kezdettől fogva rá kellett kényszerítenie tagjaira bizonyos szabályokat, máskülönben elveszítette volna sajátosságát és a misszióra képtelen lett volna.

Történelme folyamán az egyház, némelykor, nagyon szigorúan vette a fegyelmet és még a polgári hatóságokat is igénybe vette a szabályokra való rákényszerítésben. Napjainkban a szigorú fegyelem, amelyet valamikor kieroszakoltak, nem gyakorolható, sőt nem is kívánatos. Mindazonáltal a fegyelem hiánya nagymértékben a közömbösségnek tudható be.

Az egyházi fegyelemnek sose szabad erőszakosnak lennie. Az egyháznak helyet kell biztosítani tagjai között a „gyengéknek” is, ahogyan Pál apostol nevezi őket, és céljának kell tekintenie fenntartásukat vagy éppen megerősítésüket. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a szabályokat gyengíteni kell, hanem inkább, ha bármit is teszünk, annak célja a megbékélés kell legyen, és azoknak a rehabilitációját, kell szolgálnia, akik valamilyen formában megsértették a közösséget. Ebben az esetben a fegyelem, mint bizonyos szabályok betartása, átmegy egy másik, még fontosabb formába, nevezetesen olyan fegyelembé, amelynek célja a tanítványság kialakítása és annak képzése a keresztény élet erkölcsi követelményeiben.

2. Fegyelem a Bibliában

Az egyházfegyelem bibliai alapjai döntő fontosságúak az egész kérdés vizsgálatára nézve. Minden egyház, mely erre vonatkozó szabályokat hozott,

alapként azokra a rendelkezésekre, ill. szempontokra szokott hivatkozni, amelyeket ebben a tekintetben a Biblia tartalmaz.

Az egyházi fegyelem mindig a keresztyény anyaszentegyházhoz tartozott és az egyház sohasem volt fegyelem nélkül. Mondhatni, az egyház, mint közösség létrejöttének és fennállásának egyik fontos tényezője a fegyelem. Az Ószövetségben ez a fegyelem azon épül fel, hogy Isten a maga népét szentnek akarja. Isten szentsége követeli, hogy a nép is szent legyen (3Móz 19,2), magát Isten népének tartsa, Isten akaratához alkalmazkodják és annak engedelmeskedjék.

A fegyelmezés mértékét a Törvény szabja meg, közelebbről a Tízparancsolat. Az kerül fegyelmezés alá, aki Isten törvényének ellenszegül. Nemcsak az egyén, hanem az egész nép is a fegyelmezés tárgya lehet. Így például az egész nép áll e fegyelem alatt a pusztai vándorlás idején zúgolódása, hálványimádása és hűtlensége miatt; a fegyelem vesszeje éri a királyokat, de kiterjeszti hatókörét a papokra is, akik pásztorokként a rájuk bízott népet nem Isten akaratára szerint legeltették s visszaéltek azzal a megbízással, amit kaptak; de a prófétákra is, akik a saját álmaikat beszélték Isten üzenete helyett (Jer 3,23).

Újszövetségi értelemben a fegyelem lényege a figyelem, azaz hallgatás, rá-hallgatás Isten üzenetére. De valójában a hívó élet eredete, tartalma és célja nem más, mint ráhallgatás az evangélium tanítására. „A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által”, mondja az apostol. Az egyházi fegyelemben tehát döntő szerepe van a tisztán és alkalomszerűen jól hirdetett evangéliumi tanításnak.

De hogy a kérdés újszövetségi vetületét jobban megértjük, az egyház lényegének meghatározásából kell kiindulnunk. Nem az egyház eszményi lényegéből, az ún. láthatatlan egyház meghatározásából, hanem a bibliai, tapasztalati, valóságos lényegéből, ahogy erről az Újszövetség beszél.

Az 1Kor 12. fejezetben azt a megdöbbentő állítást találjuk, hogy a keresztyények sokasága egy test, de nem valami emberi test, csak pusztán, a földi testületek hasonlóságára, hanem Krisztus teste. Pál más helyen Krisztus testéről azt mondja, hogy „mysterion”, azaz titok, ami csak hittel felérhető és megközelíthető valóság. Ez a sokféle tagú és szolgálatú test s ennek a testnek harmonikus, ellentéteivel és hiányaival egymásra utalt, egymást kiegészítő közössége, az egyház. A sokféle tag között vannak olyanok, akiket az egyház Ura az egyház életének és rendjének érdekében különböztet meg a szolgálatokban: apostolként, prófétaként, tanítóként és így tovább. Tovább, mert az Újszövetség más helyein szó van még diakónusokról, presbiterekről, püspökökről, evangélistákról. Az apostol azonban erősen kihangsúlyozza az ajándékok különbsége mellett a szolgálat egységét is. Az egész Korinthusi levél egyetlen nagy figyelmeztetés az egyház fegyelmezett egysége érdekében, mert nincs veszedelmesebb dolog, amikor egy önmagában „lelki ajándék” elkülönül a többitől, s magát tartja a legfontosabbnak, és ezzel felborítja az egyház életének belső egyensúlyát.

Vagy vegyük az egyháznak egy másik képét, azt hogy az egyház ház. A ház szónak kettős bibliai értelme van: jelent épületet is, de családi közösséget

is. Sem ház nem épülhet, sem család nem maradhat élethen tervszerűség és rend, s mondjuk így: fegyelem nélkül.

3. A reformáció álláspontja

A fegyelmezésnek szeretetben és nem túl szigorúan kell végbemennie, hogy a lelkek megtérjenek, nem pedig elidegenedjenek az egyháztól, olvassuk az egyik korabeli írásban. A fegyelmezés tehát sohasem szolgálhatja egyes hatalmi tényezők uralmának, hanem csak az evangéliumban foglalt Isten akaratának uralmát. A fegyelem szigorúságát sohasem befolyásolhatják a közállapotok, amelyeknek romlottsága kíméletlenebb módját kívánja meg az egyház tisztító munkájának, határozottabb szembenállást a bűn minden formájával, de ugyanakkor hangsúlyozását annak, hogy mindez nem emberi uralomért, hanem Isten uralmáért történik.

A fegyelemről szóló fejtegetésekben meg kell látnunk a pásztori vonatkozásokat. A fegyelmezésben a lelkek megnyerése, az evangélium hirdetése, a bűnbánatra való felhívás, a gyengék támogatása nélkülözhetetlen és ennek elmulasztásáért az egyház és annak szolgálói felelősek Isten előtt. Az igazi egyházfegyelem alapja az igazi pásztori nevelés és a munka. A fegyelem második részét az egyházi szolgálattal szembeni gyakorlat iránti fokozott érdeklődés képezi. Az egyházi szolgálatokat sem szigorúbb, sem enyhébb fegyelem nem illeti meg, mint mást, megbízatásuk eredetét tekintve, mert éppen olyan tagjai az egyháznak, mint a többiek. De a fegyelmezés rájuk nézve szigorúbb a felelősségnél fogva, ami a vállukon van. „Ezért úgy illik, hogy a népet emberie-sebb és tágabb fegyellemmel igazgassák, a papok élesebb bírálatot gyakoroljanak maguk között, s magukkal szemben kevésbé legyenek elnézőek, mint másokkal szemben”. Nem a szabályok szigorúbb voltában, nem az eljárásban, vagy a büntetés súlyának növelésében van tehát a mód, ahogyan az egyházi szolgálók fegyelmezése megoldható, hanem abban, hogy a nagyobb felelősség meglátásával és megélésével saját maguk alkalmazzák magukra a fegyelem igáját.

4. Az egyházfegyelem szempontjai

Ha az egyházfegyelem kérdése az egyház életének a kérdése, akkor hozzátartozik ahhoz a körhöz is, amelyet a teológia feladata vizsgálni és irányítani. A fegyelem kérdésének teológiai szempontjai azt mutatják, hogy e kérdés nem választható el az egyház lényegétől, annak hitelvi megalapozásától.

A teológiai szempontok kihangsúlyozásával azonban nem állíthatjuk, hogy a fegyelemnek jogi szempontjai nem volnának. A jogi szempontok kétségbevonása vagy tagadása szükségképpen két nehézséget jelentene: 1. Azt, hogy az egyházban tagadnunk kellene, a jogi szempontok létezését. Ez az egyház fogalmának teljes félreértéséhez vezetne, ha tagadnánk, hogy az egyház a maga szervezetében jogi formákhoz és munkájában szociális feltételekhez is kötve van. 2. Az egyház munkája elveszítené tartó gerendázatát s a fegyelem kérdésében is elveszítené a munka rendjét és szilárdságát. Az egyház jogi élete, szociális rendjének szabályozása, a fegyelmezés kérdésében is jelentős és nélkülözhetetlen.

Mégis világosan érezhető, hogy ha elvileg nem is, de gyakorlatilag állandóan kiütközik az ellentét, amely az egyház lelkisége, lényege és azon kötött jogi keretek között felmerül, amelyben az egyház él. Ez az ellentét nemcsak azt mutatja, hogy az egyház nem élhet egy bizonyos rend és szervezet s a vele együtt járó szabályozások nélkül, hanem mutatja azt is, s talán innen lehet a legjobban megérteni a helyzetet, hogy az egyház magában hordja azt a lehetőséget, ami az egyik oldalon lényege, tiszta lelkisége, a másik oldalon a társadalmi közegben való életének a következménye.

Ebből a kettősségből származó feszültségnek legdöntőbb pontja, ahol ez a legvilágosabban látszik, éppen az egyházfegyelem kérdése. Ha ezt a kérdést egyszerűen az egyház lelki oldala felől közelítenénk meg, akkor az egyháznak a fegyelmezésben csak a rábeszélés, és meggyőzés eszközei állnak rendelkezésre, vagyis az egyház mindenki személyes és magánügyének tekintené azt. Ha csak jogi és szociális oldalról néznénk, akkor elkerülhetetlen lenne a lelkiismeret feletti jogi bíraskodás bekövetkezése. Mindkét esetben a lényeg esnék áldozatul.

A kérdésnek van azonban egy harmadik dimenziója is, s ez a pásztoráció, a lelkigondozás. Az, hogy a fegyelmezés kérdése elsősorban pásztori kérdés, azt jelenti, hogy bár eljárási formáit szabályozza az egyház szervezett élete, s ez tulajdonképpen eszköz arra, hogy az egyházban lévő tagokat az evangélium igazságával táplálni és vezetni lehessen. Benne nem annyira a szervezett eljárás, mint inkább az a pásztori tevékenység nyilvánul meg, ami az egész munkát pedagógiává vagy helyesebben prédikálássá teszi. Ez a pásztori munka abból indul ki, hogy az egyház az evangéliumot, mint Isten akaratának foglalatát nemcsak az istentiszteleten hirdeti, nemcsak tanítja azt a vallástanítás és a valláserkölcsi nevelés útján a gyermekeknek, nemcsak megvalósítani törekszik a maga mindennapi szervezett életében, hanem bekapcsolja ebbe a tevékenységbe mind az egyéneket, mind a csoportokat, akik az élet különböző változataiban találkoznak vele. Ez a terület a pásztoráció területe, amelyhez az egyes ember és a gyülekezet egészének gondozása, de az anyaszentegyház kérdései is tartoznak.

Az egyházi fegyelem egésze, de magának a fegyelmező munkának a sorsa, sikere és jövője függ tehát attól, hogy látjuk-e világosan benne a pásztori vonást, vagy sem. Ha valahová, ide illik az apostoli intés: „Minden dolgotok szeretetben menjen végbe”.

5. A fegyelem gyakorlása

Most arra a kérdésre kell figyelni, hogy miként kell gyakorolni az egyházi fegyelmezés munkáját, milyen módon érvényesül, ez a tevékenység az egyházban és a gyülekezetben.

A legelső kérdés tisztáznunk azt a különbséget, ami a fegyelem és a fegyelmezés munkája között van. Legtöbbször ezt a két kifejezést váltogatva használják, s ez az oka sokszor annak, hogy a gyakorlás kérdésében is bizonytalanság áll elő. Meg kell ugyanis különböztetnünk a fegyelmet, amely az egyháznak az az állapota, amikor benne minden ékesen és szép renddel folyik, és a fegyelmezést, amely egy eszköz arra a rendet és egységet az egyház által

fenntartsa és megőrizze. Az egyházban állandóan meg kell lennie a fegyelemnek, vagyis az egyház minden tagjának törekednie kell arra, hogy az egyház belső rendjét, az erre megválasztott vezetők kormányzása mellett fenntartsa, hogy az egyház tagjai között a szeretet és békeség fennálljon. Mikor ez az állapot megvan, akkor arról beszélünk, hogy az egyházban van fegyelem, vagyis az egyház kötelességének ismeri úgy állani a világ előtt, mint Isten gyülekezete.

Ezt a fegyelmet azonban az egyház tagjainak gyarlósága következtében sohasem lehet teljesnek mondani. Minduntalan előfordul, hogy az egyház tagjai megfélemednek arról, amit tőlük Isten követel, különféle hibákba és bűnökbe esnek s másokat is megronthatnak. Az egyház kötelessége ilyenkor az, hogy a tévedőket az egyházi fegyelmezés munkájával a helyes útra visszavigye, kibékítse az egyházzal és így Istennel, s ezáltal az egyház belső rendjét helyreállítsa. A fegyelmezés eredménye a fegyelem. Ez a megkülönböztetés azért fontos mert a következőkre figyelmeztet: 1. Arra, hogy a fegyelmezés munkája nem önmagáért van, nem öncél, nem olyan mint a nevelés, amelyre mindig szükség van, hanem csak eszköz, amely akkor sikeres, ha önmagát feleslegessé teszi a fegyelem helyreállításával. Ez kizárja az egyházból azt a gondolatot, hogy a fegyelmezést valami különös életműködésnek fogja fel.

2. Fontos ez a gondolat azért, hogy az egyházból kizárja minden rendőrködésnek, nyomozásnak, elnyomásnak a kísértését, mintha a fegyelmezés önmagáért volna s az egyháznak az volna a feladata, hogy minden kis hibát azonnal kikutasson és nyilvánosságra hozzon. A fegyelmezés nem egyenruhába hújtatás, nem katonai szabályzat, hanem Isten lelkének érvényesülése az egyház életében és tevékenységében.

Éppen ezért, mert a fegyelmezés a pásztori munka körébe tartozik, szükséges beszélnünk a fegyelmezést megelőző és kísérő tevékenységekről. Az egyházi fegyelmezést ugyanis megelőzi egész sereg olyan feltétel vagy tevékenység, amelyet azzal együtt, sőt néha annak feltétele gyanánt kell végeznünk.

1. Az első ilyen alkalom erre a *család*, ahol a fegyelemnek fennállnia és a fegyelmezés munkájának folynia kell. Csak utalok itt rá, hogy a családokban a fegyelmeztelenség, a gyermek laza és felületes gondozásra való szoktatása, a szülők példája a család életét ma olyan felületessé és gondatlanná tevő szellem, mennyire érthetővé teszi az egyházi fegyelem hiányát. Viszont az egyház fegyelmező munkájának a családban kell elkezdődnie. A családok nevelését kell evangéliumi szellemben végezni, s minden eszközt és alkalmat felhasználni arra, hogy a szülőket, akik saját maguk is már egy fegyelmet nem ismerő kor szellemében nőttek fel, meggyőzzük arról, mi Isten akarata a gyermekek nevelése felől. A szülők iránti tisztelet és szeretet, Isten akaratának a mindennapi élet kérdéseiben való felmutatása, kötelező érvényének hangsúlyozása, ezek azok, amelyekre az egyháznak törekednie kell, ha azt akarja, hogy a jövő nemzedéke a fegyelem gondolata alatt nevelkedjék.

2. A másik kör, ahol az egyház fegyelmező munkájának folynia kell, az *iskolai nevelés*. Az unitárius felekezeti iskoláinkban sokkal öntudatosabban kell a hangsúlyt erre a kérdésre tennünk. Az iskolai nevelés számtalan módot nyújt arra, hogy az igazi fegyelemnek a valóságát megéreztessek a gyermek-

kel, hogy a fegyelmezési eljárásban már az iskolai nevelés során előkészítsük azt a munkát, amelyet a felnőttekkel az egyház végez.

3. Igen jelentős szerepe van a fegyelmezést megelőző tevékenységeknek a *konfirmációi előkészítésben*. Természetesen csak akkor, ha ez igazán nevelés akar lenni és nemcsak a Káté betanítása. Maga az előkészítés anyaga ad erre számtalan utalást és lehetőséget. Mindazonáltal helytelen lenne az egész előkészítést tisztán az egyházi fegyelem gondolata köré csoportosítani, de mivel a fegyelem hit- és életfelfogásunk legmélyebb kérdéseivel is kapcsolatban van, mindenütt nyílik alkalom erre. Az egyház, mint a közösség életmegnyilvánulásainak ismertetése, módot ad arra, hogy az egyház egységére, annak tagjaival való viszonyára, az egyházi tisztségekre s azok jelentőségére utaljunk s így előkészítsük egy mélyebb és igazi megértését az egyházi fegyelem gondolatának. A konfirmációi előkészítés anyagán kívül magában az előkészítésben mint nevelésben is sok lehetőség nyílik a fegyelemre való nevelésben. Maga az a tény, hogy a konfirmándusok nem valami laza tömeget, véletlenül összekerült társaságot, hanem egy kis gyülekezetet alkotnak, már módot ad rá, hogy a fegyelem gondolatát itt érvényesítsük. Így az állandó gondoskodásban, amelyet felettük gyakorolunk, kérdéseik megbeszélésében, az istentiszteleten való közös részvételben, az együttimádkozásban stb.

4. Hasonló alkalom nyílik a fegyelem fenntartására az *egyházi egyesületekben (egyletekben)*. Ezekben ébren kell tartani azt a gondolatot, hogy a tagok között egy bizonyos rendnek kell lennie. Itt még kevésbé van helyén a rendőri és törvénykezési szellem, a vezető hatalmaskodása; arra kell törekedni, hogy a tagok maguk lássák meg a fegyelem fontosságát, s hogy az erre szolgáló eszközökkel csakugyan a szeretet és testvériség szellemében éljenek.

Mindezek olyan megelőző tevékenységek, amelyekkel a gyülekezetben a fegyelmezés munkáját elő kell készíteni, de nemcsak időlegesen, hanem állandóan. Abban az egyházközségben, amelyben ilyen munka folyik a családokban, iskolákban, egyesületekben, nem kell attól félni, hogy a fegyelem valami idegen, kívülről kényszerített dolognak látszik. Hogy most gondot okoz a fegyelem kérdése, annak oka az, hogy ez a munka régen megszűnt az egyház szerveiben.

A fentiek mellett ki kell emelni azokat a kapcsolatokat is, amelyek a fegyelmezés munkáját a *gyülekezeti munka többi ágával* összekötik. Fontos ez a kapcsolat azért is, hogy meglássuk, a fegyelmezésnek élő összekötetésben kell lennie az egész lelkesi munkával.

a. Elsősorban a *prédikálás, az istentiszteleti tevékenység* az, amelynek e kapcsolatáról beszélnünk kell. Nemcsak a lelkésznek kell nagyon komolyan venni a prédikálást, ami egészen természetes, s amiből következik, hogy a gyülekezetnek meg kell látnia, hogy az evangélium elsősorban a lelkész fegyelmezi, életét, magatartását, beszédeit, s nem engedi meg, hogy Isten akaratára iránt hanyag és engedetlen, a prédikálásban hanyag és felületes legyen, hanem a gyülekezet életében is komolyan kell ezt venni, az istentiszteletek pontos és lelkiismeretes megtartásával.

b. Szükséges továbbá a fegyelem gondolatát a *valláserkölcsei nevelésben* is kidomborítani. Részben már úgy, ahogyan azt az iskolai fegyelem kérdése-

nél említettük, részben egyéb módon is. A gyermekeknek és az ifjúságnak az egyház szervezetével, hitével, életével való megismertetése, az egyházi élet kérdéseibe való bevezetése, sőt arra vonatkozó véleménynyilvánítása, még ha az a kritika jegyében folyik is le, azok az eszközök, amelyek elsősorban érdeklődést, aztán tiszteletet és ragaszkodást ébresztenek a lelkekben, mert csak az iránt lehet valaki tiszteletteljesen fegyelmezett, amit ismer és szeret. Az egyház vezetőségének nem szabad félnie attól, hogy mindent megtegyen arra, hogy a gyülekezet tagjait a feladatok és terhek közös vállalására ránevelje s különösen az ifjúságnál van erre nagy szükség.

c. *A pásztoráció munkája* is igen sok feladatot nyújt a fegyelem gondolatának felébresztésére. Az egyes lélek erősítése és edzése az Isten akaratával való közösségre, a tévelygők, szektásodásra hajlók figyelmeztetése, az egyház hivatása melletti megállás stb., ezek mind módot nyújtanak arra, hogy a gyülekezet megérezze Isten lelkének hatását, s hogy a lelkész nem a saját bölcsességét hirdeti amikor ezekről beszél, hanem az őt is kényszerítő Isteni akaratot.

d. Végül magában az *egyház kormányzásában és igazgatásában* is szükséges meglátni ezt a kapcsolatot a fegyelem kérdésével. Magának az egyház vezetésének olyannak kell lennie, amely a fegyelmet mutatja és példázza. Elsősorban a lelkésznek kerülnie kell minden olyan eljárást és magatartást, amely fegyelmezetlenséget mutat, s amelyről a gyülekezet tagjai azt láthatnák, hogy csak ajánlja, de nem gyakorolja a fegyelmet. Ugyanez áll az egyházközség előljáróira nézve is. A magaviseleten túl azonban az egyház egész vezetésében érvényesülnie kell a fegyelem gondolatának abban, hogy a vezetők minden szinten, alázatosan Isten előtti felelősséggel, Isten akaratát mindenkor irányadónak tekintve járnak el az egyház minden ügyében.

TÖRÖK ÁRON

ELVÁRÁSAINK A TEOLÓGIAI HALLGATÓ MAGATARTÁSÁT ÉS LEGÁCIÓS SZOLGÁLATÁT ILLETŐEN

Előadásomat egy személyes vallomással kezdem, melyet az alábbiakban fogalmazok meg: e számomra megtisztelő szerep vállalásának pillanatában nem számoltam eléggé komolyan azzal, hogy ennek a tulajdonképpeni gyakorlati kérdésnek előadás formájában való feldolgozása, de különösen annak azok elé terjesztése, akik elsősorban érdekeltek és érintettek benne, akiket közvetlenül érint - kényelmetlen lehet számomra. A kényelmetlen szerep pedig általában senkiben sem támaszt lelkesedést iránta, de különösen senkiben nem képes olyan mértékben felfokozni azt, hogy betöltése - egyértelműen - pozitív megoldáshoz vezessen.

Időközben, amíg csak érlelődtek bennem a tárgyhoz kapcsolódó vagy kapcsolható gondolatok, ráadásul az is belém döbbsent, hogy a felkérést nem ötletszerűen, de minden bizonnyal tudatos megfontolás következtében kap-

tam én. Végül is az a felismerés és meggyőződés oldotta fel valamennyire sajátos nyugtalanságomat, hogy valakinek a kényelmetlen szerepet is vállalni kell, hiszen itt nem rólam, nem is csak rólatok: mai unitárius teológusokról, legátusokról és eljövendő lelkészekről van szó, de mindenekelőtt arról az egyetemes lelki közösségről s annak jövőbeli történelmi útjáról, mely 1600 óta unitáriusnak nevezetik. S mely lelki közösség, többbretű áldozat árán ugyan, de kiállta az átmenetileg el-elcsendesülő, alapjában véve azonban - valamilyen mértékben és formában életrejötte-megalakulása óta - szüntelenül dúló politikai-gazdasági-hitelvi viharok olykor igen súlyos próbáit.

Ez a megnyugtató tény és igazság Isten után és unitárius népi közösségünk egésze mellett nagyban köszönhető azoknak is, akiket az egyetemes egyház, egyházkörök és egyházközségek élére a letűnt századok folyamán őrállóként, pásztorokként hívott el az Úr. Ha nem lett volna általában bennünk elég öntudat, elég felelősség és hivatásérzet, elég elszánt akaraterő, következetes hitbéli meggyőződés, elég mély Isten és emberszeretet, ha nem lettek volna kultúrájukban, képzettségükben, humanizmusukban felsőbbrendűek, ha elveszítették volna türelmüket s nem égette volna őket a helyállásnak és tettekrezségnek lángja, a szolgálatnak tüze, lemorzsolódott volna, felszívódott volna egyházunk és vallásunk, s ma már nem beszélénk annak megújulásáról, nem vívódnánk jövője megtervezésének tekintetében. Köszönjük meg Istennek, hitelődeinknek és hithőseinknek, hogy ez mindmáig nem következett be, s így az ún. „hogyan tovább?” kérdéssel ma is foglalkozhatunk. „Mert a világ halad, most került dülőre” fogalmazta meg egykor Ady Endre, s ma is nekünk is meg kell válaszolnunk az ugyancsak általa feltett drámai kérdést: „Érdemesek vagyunk életre, jövőre?” De hadd szóljon hozzánk nyomban itt, régi, de ma is megszívlelendő felhívásával az apostol is: „Megújuljatok pedig a ti elméteknek lelke szerint.” (Ef 4, 23)

Egy magyar zseni költő megállapítására és kérdésére s egy olyan apostol felhívására utaltam, akinek teológiájával sok tekintetben nem értünk egyet ugyan mi unitáriusok, de akit útkeresésünkben mellőzni mégsem lenne célra-vezető.

Témánknak kettős vetülete van. Éspedig:

I. Milyennek látja és várja az unitárius lelkészi szolgálatra készülő ifjakat a lelkész és általában az unitárius közvélemény?

II. Milyen elvárásai vannak a lelkésznek és a gyülekezetnek a legátussal kapcsolatban?

Az első pont alattiből személyesen reám vonatkozót az alábbiakban próbálom megfogalmazni:

1. Történelmünk csaknem 430 esztendeje alatt - számunkra kedvezőbb vagy kevésbé kedvező körülmények között - elsőrendű elvárásként szerepelt, hogy a lelkészi pályára készülő unitárius ifjú a tanulmányi éveket ne töltsé haszontalanul, eredménytelenül! Amennyi felfogó képességet, amennyi szorgalmat és akaraterőt és amennyi hitet adott neki az Isten, azt a legmesszebbmenő komolysággal, önmaga iránti igényességgel és hézagmentes következetességgel használja arra, hogy lelkészé képezze magát a szó unitárius értelmében. Erre nemcsak azért van szükség, mert kikerülve a teológiáról, egy kisebb-na-

gyobb gyülekezet lelki gondozását kell vállalnia s tévútra annak tagjait nem vezetheti, de hangsúlyozottan szükség van erre azért is, mert más népek és más vallásúak előtt is a tiszta unitárius hit és életfelfogás képviselője, védelmezője, esetenként hátor harcosa is kell hogy legyen. Véleményem szerint ez az igény és elvárás szükségszerű, hangsúlyozottan fontos ma is.

2. Derengő hivatásérzetét és tudatát erősítse-fokozza olyan mértékűvé, melynek birtokában mindennemű kísértésnek, meghasonlásnak bármikor ellenállni képes és kész.

3. Aki komoly készüléssel, önképzéssel és önneveléssel is 5 teológiai év alatt nem képes felnőni erre a szintre, annak minden lelkészi munkája, de különösen palástos szolgálatai olyan terhet fognak jelenteni, melyet gyönyörűséggel viselni nem lesz képes soha! Ellenkezőleg! Egyszer csak arra ébred, hogy kín és félelem kíséri minden ilyen szolgálat vállalását és végzését. Óvja meg Isten minden lelkészünket ettől, de gyülekezeteinket is az idejutott lelkészeketől.

4. Elvárás-igény volt mindig, hogy megjelenésében (öltözködés, hajviselet) a teológus, illetve a szolgálatát megkezdő és végző unitárius lelkész példamutatóan tiszta, rendes legyen mindig. Ne hódoljon a jövő-menő divatnak, feltűnést ezzel semmiképpen ne keltsen, főként olyant, mely a közvéleményt elmarasztaló híralatra készíti. (Két véglet: dr. Simén Dániel: még a disznóól takarítását is fekete ruhában végezze; farmernadrágot is felvehet a palást alá. Szónoklati gyakorlat: Paderevszki Ignác.)

5. Az unitárius lelkész józan élete, példás családi élete, pontossága, szavahihetősége, megbízhatósága, a közvagyon feletti örökődése, anyakönyvek, jegyzőkönyvek szép, olvasható írással való vezetése, pénzkezelésének megbízhatósága, olyan régi igények és elvárások, melyek hangsúlyozottan merülnek fel manapság. (Józan élet: Néhai Máthé Zs. elköszönése.)

6. Olcsó népszerűség keresése soha ne legyen célja, de még eszközértékként se szerepeljen előrehaladásának útján. A tapasztalat szerint ez előbb-utóbb keserű meghánást von maga után. (Egy próféta sem kedves a saját hazájában. Tegeződés-mezítlábjárás stb.) Lehúz a porba és sárba-szennybe, ahelyett, hogy fénylő magasságokba emelne minket, s példánkat követhetnék azok is, akik gondjainkra vannak bízva. Éljen, viselkedjék és végezze úgy a maga teendőit a lelkész, hogy az ún. két lépés távolságot tartva is tekintélye legyen a szó jó értelmében.

7. Igen fontos jogos igény és elvárás volt, s véleményem szerint máig sem hullott ki az idők rostáján, hogy az egyházi szónok tanuljon meg szépen, helyesen, tisztán, ékes anyanyelven szerepelni hallgatósága előtt. Ez a tehetség nem egyformán adatott ugyan, de szorgalommal, erős akarattal és elhatározással kifejleszthetjük magunkban. (Lásd: Cicero) Századokon át ez volt az unitárius lelkészek ténykedésének az a területe, ahol felnéztek ránk a kívülállók is (más felekezetűek), érdemünként könyvelték el, pozitív értékeléssel hivatkoztak ránk, piros pontot adtak nekünk. Megvallom őszintén, hogy e tekintetben engem rossz sejtelen és aggodalom környékez. Félő, hogy fokozatosan elveszítjük ezt a figyelemre méltó érdemet, mert kényelmesebbnek tartjuk leírni és felolvasni szószerki beszédeinket, mint megtanulni és szabadon

előadni azt. (Én 50 esztendő alatt ezt soha, egyetlen esetben sem gyakoroltam, még illusztrációként használt történetek, idézetek, versek esetében sem. Felfogásom, hogy „sikeres” szónoklatot tartani csak az a lelkész tud, aki a szószéken még vázlatot sem használ! Más a hatás, könnyebb a hídépítés értelemről értelemig és lélektől lélekig.)

8. Komoly figyelemmel kell rákészülni arra a lelkési munkára is, mely a család és beteglátogatás, valamint a valláserkölcsei nevelés és általában a pásztoráció terén vár a gyakorló lelkészekre. Számolni kell azzal, hogy lélektani, erkölcstani és pedagógiai ismeretek nélkül ez a tevékenység nem jár és nem is járhat megfelelő eredménnyel. A lelkési pályára készülő unitárius ifjak idejében ismerjék fel ezt a szükségességet s ha kell önszorgalomból is fejlesszék magukat e tekintetben.

Tudom, hogy lehetne még más igényekre és elvárásokra is hivatkozni, de nem bővitem itt és most azoknak sorát. Az elképzelésem szerinti képet - a holnap unitárius lelkészéről - nem én vagyok egyedül illetékes megrajzolni. „Egy szál fa nem erdő, egy sír nem temető!” Új igényeket fogalmaz meg a csaknem minden tekintetben megváltozott élet, új elvárások parancsszerűen jelentkeznek s ezek alól egyházunk sem vonhatja ki magát, nem szigetelődhetünk el sem elméleti, sem gyakorlati értelemben. Sok minden időszerűtlenné válhat hamarosan abból, ahogyan mi értelmeztük és láttuk, elavulttá abból, ahogyan mi gyakoroltuk nehéz évtizedek alatt papi hivatásunkat. A tudományos kutatások újkori vagy jövőbeni idevágó eredményeire is gondolok, de hinni merem, hogy az új és újabb értelmezések a vallás örök igazságait, az időtálló értékeket jövőben sem fogják kikezdeni! Mert „ami korhadt, az a korhadása, és ami lélektől lett, megmarad!” (R. S. Az óriás.)

II. Áttérve előadásom második részére - egészen röviden - a lényegre próbálok összpontosítani. A legátussal kapcsolatos véleményemet és elvárásomat kell megfogalmaznom. Kényelmetlen szerep, vallom e helyen másodszor is már, de ha elvállaltam, kötelességem be is tölteni azt.

Sepsiszentgyörgyi lelkésziségem közel 24 esztendeje alatt mintegy 70 ún. legátus-jelentést írtam meg a leküldött minta elvárásai szerint. Érdekes, s egyben talán hasznos is lenne, ha én itt most sorban felolvasnám azokat, de bemutatásuk - sajnos - nem férne bele időben ennek az előadásnak keretébe. Épp csak annyit említek meg, hogy engem az igazságosság, az őszinteség, az építő szándék vezérelt mindig - még az ún. hiányosságok felsorolása esetében is -, a mindenkori legátus egyéniségével, felkészültségével, szereplésével, magatartásával kapcsolatos véleményemnek nyilvánításában. Akik ezt a jószándékú építeni akarást helytelenül fogták fel és értelmezték (a néhai szaktanárra és teológusokra egyaránt gondolok), azok megsértődtek s a visszajelzések szerint „mumusként” emlegettek, akitől tartani vagy éppenséggel félni kell! Ennek ellenére a közel negyed század alatt egyszer sem maradtunk legátus nélkül. Álláspontomat e tekintetben ma sem tartom szükségesnek megváltoztatni. Csak másodrendű kérdés ui. az, hogy miképpen vélekednek rólam a legátusok. Sokkal lényegesebb és fontosabb ennél, hogy az érdemleges erények-képességek tudata elbizakodottá ne tegyék őket, s az észlelt fogyatékoságok negatív reakciót ne váltsanak ki belőlük. A Zsidókhöz írt levelet hívom segítségül,

amikor szemtől-szemben veletek elvárásomat megfogalmazom: „Törekedjünk tökéletességre” (6, 1) a megjelenésben, a magatartásban, a tisztesség és illem-tudásban, a lelkeszi családhoz és a gyülekezeti tagokhoz való viszonyulásunk-ban. A magatartás első számú bírálója, megítélője éppen a lelkeszné s ezt nem szabad elfelejtetni. Ő terít asztalt, ő vet ágyat stb. Mindent megtesz általában, hogy a legátus, mint vendég, igazán jól érezze, „otthon” érezze magát. Ezzel visszaélni nem illik, nem szabad. (Inyenc-különc-válogatós az étkezésben stb. Szentpáli egykori legátus esete.)

A lelkeszné véleménye nem kerül bele a jelentésbe se negatív, se pozitív vonatkozásaiban, mégis lehet, hogy inkább kell tartani attól vagy örvendeni annak.

SIMÉN DOMOKOS

ADALÉKOK A MAGYARSZENTBENEDEKI EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETÉHEZ (2 rész)

Így végződött a 18. század és így folytatódott tovább a 19. század is. A század elején tartott vizsgálatokból kitűnik az egyházközség anyagi helyzete, a belsőemberek javadalma²⁷, a következők szerint: Kőtemplom és torony, zsendelyesek, 2 harang, a kerítés vesszőből és tövishől van készítve. A temető közös a reformátusokkal. A papi „funduson” boronafából készített jó zsendelyes ház, szín, pajta, csűr, sertésól szalma fedéllel és egy kőkút. A mesteri telken sövényből font szalmás faház, csűr, pajta és sertésól szalmával fedve. „Mater ecclae, de most filiája nincsen”. Zselléri telke egy van az egyházközségnek, melyen három ház van, mind külön gazdával. Külső föld nem járt a zsellérházzal, de 2, illetve 4 forint fizetésén kívül ők dolgozták az egyházközség összes szőlőjét²⁸. A lelkesz és mester használatában van összesen 193 vékás szántó, 18 szekér szénát termő kaszáló és 70 veder bort termő szőlő. Régebb minden ökrös gazda 1-1 napot szántott, most kevés ökrös gazda van. Az egyházközségben három patrónus van: Jármí Miklós, Szentkirályi József²⁹ és a gondnokságot is viselt Csiki István. A lelkesznek hárman adnak évente 15 kalongya búzát, a két első 5 veder mustot. A lelkesz a 20 kepefizetőtől kap 2-2 kalongya búzát, kik szántóvetők, másoktól 2-2 véka búzát. A szőlősgazdák 2-2 veder mustot, az egész fizetők 4 véka csöves törökbúzát, az egyház erdejéből a lelkesznek 8 szekér fa jár. Esketésért „a falusiak nem igen szoktak fizetni”, keresztelésért 1 tyúkot, vagy 2 sustákat fizettek, a nyári tanításért egy napszám járt. Temetésért nem fizettek semmit.

A mesternek a patrónusok összesen 8 kalongya búzát és 4 veder mustot adtak. A közhér fizetők 1 kalongya búzát, a nem szántó-vetők 1 véka búzát, akinek szőlőse volt 1 veder mustot, mindnyájan 2 véka csös törökbúzát. A tanításért gyermekenként 1 veder mustot vagy közös megegyezés szerint dologgal (napszámmal) fizettek. A búcsúztatóval történt temetésért 3 máriást, másként semmit sem fizettek. Az egyházközség erdejéből járt 4 szekér fa. Ré-

gebb volt estéli harangozás, amiért minden hallgatótól egy kenyeret kapott, „a mostani Mester nem harangoz” és nem is adják a kenyeret. „A korcsmáltatás-
kor eladja az Eccla borát, jövedelme nem bizonyos”.

Ezek mellett az egyházközségnek kamatra kiadott tőkepénze van, aminek a kamatai sem folytak be, amiért a Consistorium 1823-ban egy bizottságot küldött ki. Úgy látszik, eredmény nélkül, mert 1835-ban a 986 forint tőkepénznek 475,70 forint kamata volt kint. Végső megoldásként 1856-ban a radnóti járáshíroságon az egyházközség pert indított a nagyobb adósságban lévő földbirtokosok ellen³⁰. Az egyházközség a maga borát kamatra adta ki, minden vederért két vedret kapott vissza. Valószínű, hogy a búzájukat is kamatra adták kölcsön a szegényeknek, de ebből nem volt nagy jövedelmük, mert pl. 1817-ben 32 véka búzatermése volt az egyházközségnek³¹. Kellene legyen az egyházközségnek erdője is, mert 1814-ben Kömives Tamás a fogadott erdőpásztora, ki „hibába esvén”, arra ítéltetett, hogy vagy 12 forintot fizet kártérítésként, vagy 12 botütést kell elszervednie. Az elsőt választotta.

1818-ban újra meghatározzák a belső emberi fizetést, mely szerint minden olyan gazda, kinek 12 kalongya húzája terem, egész hért fizet kalongyában, a többi vékával³². Mivel a helyben lévő református egyházközség híveinek „olcsóbb volt az egyházfenntartásuk”, a bérfizetés körül zavarok keletkeztek az unitáriusok között, mert a régi „unitárius hért, a helyi reformátusok hérére kívánják leszállítani” 1834-1835-ben³³. A régi hért, mely a papnak két véka búza, 4 véka csős törökbúza, 2 veder must (bor), a mesternek ennek fele, a helyi református pap jövedelmére kívánják leszállítani, vagyis a papnak 2 véka búza minden közhallgatótól, és e mellé „a helyi szokás szerinti stoláré” lenne a jövedelme. Az esperes nem tud dönteni ebben az élire állított helyzetben, a Consistoriumra bízza a döntést, mely az egyházközség híveinek a megtartása érdekében úgy dönt 1836-ban, hogy a hívek „követelését” a belső emberi fizetést illetően a hívek kívánsága szerint elfogadja, de kárpótlásként a kint levő kamatok egy részét a belsőemberek fizetésének pótlására ítéli. A fizetési egyenlőség megtörtént, de a lélekszám aránya a reformátusok részére billent. A szentbenedeki belsőemberei fizetés megrövidült azzal, hogy az Ó-Aszszonynépén lévő önnállósult, majd megszűnt egyházközség anyagi javai jegyzőkönyv szerint a „szentbenedeki belső embereket illeti ezután”, nyoma nem maradt annak, hogy azt meg is kapták volna annak megszűnte után.

A mester vagy a tanító kötelessége egységesen volt meghatározva, de különös eltérések adódtak feladatuk teljesítésében. Szentbenedeken különös kötelessége volt a tanítónak „a körlevelek Tordáig való hordozása”. Ha meg gondoljuk, hogy a távolság 45-50 km, terhes feladatnak tarthatjuk a benedeki tanító körlevél-hordozását. Mivel a harangozás is az ő kötelessége volt, a harangokhoz szolgáló kulcs is nála állt. A küllői körben a 19. század elején egy ősi szokás volt gyakorlatban, az, hogy a temetések alkalmával a „keserve-
sek” bánatuk kifejezésére a templom harangjait annyiszor húzták meg, ahány-
szor akarták³⁴. 1812-ben úgy rendelkezett az esperesi vizsgálószerk Benedeken, hogy „ez abuzus elkerülése végett” a tanítónak, Jobbágy József gondnoknak és Solymosi Miklós egyházfinak meghagyta azt, hogy „napi há-

rom harangozásnál, reggel délbe és este, ne legyen több”. Temetéskor 2 harangozás legyen, „a gyűlés és a kíséző”.

Ebben a zavaros időben nem meglepő, hogy 1815-ben 26 hátrálékost tart nyilván a számadás, 3 évig lelkész nélkül maradtak és rövid időn belül 14 lelkész váltotta egymást. Az esperes magyarázata 1820-ban ez: „Az egyháztalások s a szántók annyira megfogyatkoztak, hogy lehetetlen megélni” belőle, s a hívek ígérete a mezei munkák segítségére, csak ígéret maradt³⁵.

A szentbenedeki egyházközség megsemmisülésének a legsúlyosabb oka a gyermekek nevelésének a hiánya volt. Bordi József tanító tevékenységén kívül évek óta nem volt tanítás az iskolában. Indoklás a mulasztásban mindig kézügyben volt: 2-3 szülő nem fűtheti a tantermet (1807), Útő Márton a szülők kérésére sem fogadta a maga házába a megromlott iskola épülete helyett a tanulni vágyó gyermekeket (a Csiki és a Szentkirályi gyermekeket „mindenki meglegedésére” jól tanította. Bordi József idejében volt idő mikor minden beszervezhető gyermek iskolába járt és még „idegenek” is látogatták az iskoláját. Pl. 1824-ben 6 fiú és 6 leány járt az unitáriusok közül a „keze alá”. Az örökös gond a Classis, az iskolaterem örökös romlott állapota. Az iskola kerülésének a főbb indokai voltak: „szép ősz volt és a marhákkal kellett járjanak a gyermekek”, „a ruhátlanság”, „a gyermekek egy része szolgálathal találtattott”³⁶, „a szülők közömbössége”, „a nyári robot”³⁷, a „szegénység terhe miatt a nyomorgó atyák gyermekeiket hol erre, hol arra használják fel”³⁸. Mentség volt bőven, de nyilvántartott növendék is volt bőven: 1809-ben 17, 1814-ben 11, 1835-ben 13, 1846-ban 15, 1852 és 1856 közt évente átlag 15 iskoláskorú gyermek volt nyilvántartva³⁹. A gyermekekből ifjak lettek, de a velük való foglalkozás is hasonló az előbbiekhöz. Az ifjak hol a „katona fogdosás miá”, hol „az idegenben való szolgálat miá”, „nem járhattak fel a nyári tanításra”. Az 1854-es vizsgálat szomorúan állapítja meg, hogy „az Ifjak a Confirmationora szükséges vallásos oktatásra nem akarnak megjelenni, ezennel azért megújítatják, hogy minden Innep hetiben a még Úri vatsorával nem élt Ifjak naponként a Paphoz Vallásos Oktatás végett fel járjanak” szorgalmatosan⁴⁰.

Egy adminisztratív tisztázatlan eset miatt nagy lett a felháborodás. Sebe János benedeki lelkész, ki 1818-1826 közt itt szolgált, eltávozta után az új lelkész az Anyakönyvekből az 1816-1826 évi feljegyzések lapjait kitépve találta. A gyanú az volt, hogy Sebe a törvényekkel ellenkező esketést is végzett⁴¹. A jegyzőkönyveléssel a „kihágás” befejeződött.

Az egyházközségi épületek állapota mindenkor az egyházközség tükörképe is. Ez érvényes Benedekre is. 1808-1809-ben az egyházi épületek minősítése: „tűrhetőek”. 1813-ban minden épületen kisebb javítás vált szükségessé. A későbbi időben „szinte lakhatatlanná váltak” az épületek. A 19. századi romlásokba a hívek is besegítettek. Az 1812-es feljegyzés szerint a hívek a templom kőpilléreit megbontották, kőport súroltak belőle⁴². 1822-ben a templomot kimeszelték⁴³, de a tornyon nagyjavítást kellett végezzenek⁴⁴. 1829-ben a templomon zsindelyeztek⁴⁵. 1829-ben a templomot újrafedték, új istállót, sertésólt, kutat és portikust készítettek 3 hét alatt, míg a mesterek sorkosztzon éltek. A következő évre az új szín és lábasól is elkészült⁴⁶. 1841-ben a templom és a torony kötéseinek javítását nem vállalták, mert kevesen vannak, de az es-

peresi vizsgálószek meghagyta „akár milyen kevesen is legyenek, de rea szorittassanak” a javításra. 1857-1858-ban, Bordi Áron gondnoksága idején nekifogtak, a templom nagyjavításának. 17 600 zszindelyt, 80 véka meszet használtak fel erre. A két év bevétele 1 459,69 forint, a kiadás a javításra 1 460 forint volt. 1862-re minden épülete az egyházközségnek jó állapotban van⁴⁷. Ennek a javításnak a története a következő: Nem a helyi alkalmi mesterekkel mérették fel az épület állapotát, hanem Nagyenyedről hozattak ki egy ácsपाल-
lért, hogy a torony fedelén és tornácán a szükséges javításokat mérje fel⁴⁸, napi díjába 6, a fuvarába 4 forintot fizettek. Az 1847. évi esperesi vizsgálat a javítások lehetőségét összegezte: a javításra „országos gyűjtést” rendeztek, melynek tiszta bevétele 170 forint, az erdőből eladtak 84 szál fát az „erdő aljával edgyütt” 159 forintért; az egyházközségnek közel 1 000 forint kamatra kiadott pénze van, az behajtandó per útján is⁴⁹. Az ez évi templomjavítást sürgette az, hogy ez évben a küküllői körben püspöki vizsgálat volt, mely Dombónál szakadt félbe. Az 1847-es javítás a későbbi 1848-1849-es szabadságharc miatt későbbi évekre toldott ki. 1852-ben az esperes megsürgeti a javítást, 1855-re a gazdasági helyzet és a templom állapota annyira megromlott, hogy „most már hozzá sem lehet fogni, mig minden tőke és kamat össze nem gyűl”⁵⁰. Az 1857-1858 évi szűkszávú feljegyzés szerint „Isten segedelméből” a hosszan tartó javítás elkészült⁵¹. 1858-ban lelkészváltás volt, Molnos Istvánt Szegedi István váltotta fel. Az előbbi a templom javító lelkész, az utóbbira a végső befejezés hárult. A tanító Kereki György, a számadó gondnok az előbbi tanítónak, Bordi Józsefnek a fia, Áron. Érdemes nevüket megörökíteni.

Mire a templomjavítás befejeződött, a helyi emberi épületek teljesen megromlottak. Jellemző erre a helyzetre a szülők kifogása: a a gyermekeiket azért nem küldhetik az iskolába, mert „a tanító lakása veszélyesen rossz állapotban van”⁵². A századfordulón nem kaptak maguknak lelkészt három évig, senki sem vállalta Szentbenedeket. 1901-ben Biró Pál vállalta a benedeki lelkészséget, aki megírta az egyházközség Monográfiáját, melyben ezt írta: „1702-től 1903-ig semmi különös nincs” az egyházközség történetében. Valóban annál egyéb nem történt, mint az, hogy az egységes magyar unitárius gyülekezet megoszlott, két magyar lelkésze lett Benedeknek, az egyházért is érző patronusok kihaltak, a kismemesek leszegényedtek helyi iparosnak, a tanítás hiányában nem volt „utánpótlás” és öntudat, a hívek az istenhátamegetti sárvilághól nyíltabb vidékre költöztek, elrománosodtak, a nehéz, egyházi terhek elmentéteket szültek, egyszóval: megásták a maguk sírját (unitáriust és reformátust közösen), történelmükkel megfaragták a maguk fejfáját, melyre rá van írva: VOLTUNK.

Biró Pál lelkészre nehéz idők jártak, súlyos feladat várt rá. Egy hatalmas földrengés annyira megrongálta a templomot, hogy a beléje való járás életveszélyes lett és hatóságilag betiltották emiatt a templom használatát. Ráadásul a lelkészi lakás és a tanítói lakás lakhatatlanná vált. Még egy utolsó nekifeszüléssel és országos összefogással 1903-ban megjavították a templomot, és a tornyot, „alkalmassá tették”. A régebbi megrepedt harangot 1904-ben újröntetik, a kornak megfelelőbb új lelkészi lakást építettek. Biró Pál 21 évi itteni lelkész-

sége alatt önfeláldozó, nehéz lelkészi munkát végzett: késleltette a szomorú véget.

Szentbenedek utolsó rendes lelkésze Kovács István volt. Ismertem én is. Erő volt benne, de ez az erő hiányzott az egyházközségből. Nem tudta megállítani az egyházközség haldoklását. Valójában az ő halála az önálló egyházközség halálát is jelentette.

Egyházunk a szomszédos bethlenszentmiklósi lelkészre, Halmágyi Pálra bízta a szórványnak is kicsiny gyülekezetet, aki fáradhatatlanul, sokszor elfáradtan pásztorolta a benedekieket. Egyházunk ideiglenes megoldásként 1-1 évre segédlelkészeket küldött ki Benedekre „virrasztóba”, míg végül Benedek annyira elnéptelenedett, hogy az újabb szentmiklósi lelkészre bízta az árva épületeket, a pár unitáriust, hogy „tartsa szemmel őket”.

Szentbenedeki lelkészek és tanítók⁵³:

Lelkészek

1595	Uzoni Ferenc
1617	Szentmiklósi Máté esperes
1635	Hégeni Torockai Gergely
1638	Szentmihályfalvi István
1671	Hermány P. Tamás
1678-1679	Ajtai Mihály
1701-1711	Muzsnai Márton
1711	Szentpáli János
1720	Ajtai Mihály
1740-1747	Fodor Ferenc
1747-1753	Torockói Rác János
1753-1765	Ernyei G. István
1776-1789	Nagyajtai Nagy Elek
1789-1798	Sepsikőrispataki Kis György
1799	László Pál
1799-1803	Bölöni Kisgyörgy András
1803-1818	Árkosi Barabás Mózes
1818-1826	Sebe János esperes
1826-1833	Árkosi Nagy József
1834-1835	Árkosi Bihari Sámuel
1835-1842	Bartók Sámuel
1842-1847	Sipos Gyergely
1847-1852	Máté Sándor
1852-1858	Molnos István
1858-1867	Szegedi István
1867-1888	Molnár Miklós
1888-1891	Gvidó Béla
1892-1898	Péter Sándor
1898-1901	beszolgált Nagy Béla Bethlenszentmiklósról
1901-1922	Biró Pál
1922-1948	Kovács István
1949-1951	beszolgált Halmágyi Pál

Gyakorló segédlelkészek

Sándor Bálint 1950-1951

László Andor 1952-1953

Kecskés Lajos 4 hónapig

(Albert Lőrinc)

Tanítók

1787 Udvarhelyi Péter

1791- Útő (uram)

1794-1807 Szabó István

1807 Útő Márton

1816-1850 Bordi József

1850-1862 Kereki György

1862-1866 Fodor Sándor

1866 Incze Dániel

Jegyzetek

(rövidítések értelmezését lásd. az I. rész Jegyzeteiben)

²⁷ Ppjkv. Szentbenedek fejezeténél

²⁸ 1801-ben termett 49, 1806-ban 52, 1807-ben 31 veder bor (310 liter).

A zsellérek nevei: Solymosi Pál, Vincze Pál 2 forint taxások (unitáriusok) és Fejér József 4 forintos taxás.

²⁹ Jármí Miklós nejevel Simon Judittal és leányukkal, özv. Szentkirályi Józsefné, Jármí Annával készítették a désfalvi unitárius templomba az orgonát 1840-ben, Szabó Jánossal. A szószékkoronát ugyan 1840-ben désfalván özv. Szentiványi Györgyné, Jármí Judit és özv. Szentkirályi Józsefné, Jármí Anna készítették. (Simon Mihály leánya Judit, a férje Jármí Miklós, a fia Mihály, neje Gálfalvi Erzsébet, a fiuk Miklós, kinek neje Varro Judit (1759-1837), gyermekei ?Judit, Szent-Iványi Györgyné és Anna, Szentkirályi Józsefné). A Mihály testvére János, főbíró kinek kisebbik leánya Kata, bágyoni Varro Mozes neje (1753-1776), Benedeken. A Jármí Mihály és a Gálfalvi Erzsébet háza 1977-ben Ádámos legrégebb világi épülete volt, melynek a mestergerendáján nevük mellett AN. 1756-os évszám volt bevésve.

³⁰ Jkv. II/6. 377.

³¹ 1817-ben a búza vékája 7 forint volt, mint az egyházközség egy egész évi perselypénze.

³² Jkv. II/3. 438.

³³ Jkv. II/5. dec. 3.

³⁴ Bethlenszentmiklóson is.

³⁵ Jkv. II/3. 529.

³⁶ Jkv. II/3. 370. 1816.

³⁷ Jkv. II/3. 427. 1819.

³⁸ Jkv. II/3. 651. 1823.

³⁹ Az iskolában nyilvántartott növendékek létszáma meghaladta az egyházközség híveinek a nyilvántartott számát.

⁴⁰ Jkv. II/6. 292.

⁴¹ Jkv. II/4. 27.

⁴² Jkv. II/3. 211.

⁴³ Jkv. II/3. 582.

⁴⁴ Jkv. II/3. 615.

⁴⁵ Jkv. II/4. 126

⁴⁶ U.o.

⁴⁷ Jkv. II/6. 499.

⁴⁸ Jkv. II/5. 355. Tehát a toronynak a kornak megfelelő stílusban készített körtornáca volt még. Később „alacsonyították” le. Hasonló az Ádamosihoz, a Bethlenszentmiklósihoz stb.

⁴⁹ Jkv. II/6. 55 és II/6. 160.

⁵⁰ Jkv. II/6. 332.

⁵¹ Jkv. II/6. 424.

⁵² Jkv. II/6. 499.

⁵³ Birtokomban lévő saját kimutatásom.

EMŐDI ANDRÁS

A MAGYARSZENTBENEDEKI UNITÁRIUS TEMPLOM ÉS FESTETT MENNYEZETE

Magyarszentbenedek (Szentbenedek, Marosszentbenedek, Sîntbenedic) a volt Alsó-Fehér vármegyében, ma Fehér megyében elhelyezkedő, fogyó népességű falu Marosújvártól 20 km-re délkeleti irányban a szárazvami völgy egyik déli mellékvölgyében. Unitárius közössége mindössze 18 főt számlál. Az 1766. évi lélekösszeírás 78¹, az 1857., 1900., 1910., évi összeírások² 88, 76, illetve 98 unitáriust jeleznek. Az 1920-as években közel 120 fő unitárius élt a helységben.

A falut először 1332-ben említi a pápai tizedösszeírás S. Benedictus néven³, papja ekkor 20 dénár tizedet fizet. Az ismertető unitárius templom valószínűleg az 1332-ben említett középkori egyház helyén áll. A templomot a XVI. század elején későgótikus stílusban építették át⁴, ám későbbi századok átalakításai a valószínűleg mérműves ablakokat, ajtókereteket, ill. a templombelső hálóboltozatát teljesen eltüntették. A szentély bevakolt papi ülőfülkéje és a támpilléres, terméskőből épült templomépület szerkezete egyértelműleg mutatják a középkor eredetét. Egy alapos falkutatás tisztázhatná az építési korzakokat.

A templom eredetileg torony nélkül épült, a jelenlegi torony valószínűleg XVIII. századi toldás. A toronysüveg központi tartógerendája őrzi a fedélszerkezet készítőjének a nevét:

M. V. ÁCS BÉLA JÁNOS CSINÁLTA 1746

A ma is meglévő kisebbik - 80 fontos - harang felirata:

JUS SUMPTIBUS SPECTABILIS DNI. STEPHANI DETSEI.

SOLI DEO GLORIA AO. 1740 S. A.,

az első világháborúban elpusztult nagyobbik - 200 fontos - harangon pedig a következő felirat volt olvasható:⁵

GLORIA IN EXCELSIS DEO. RENOVATUM AO. DNI. 1712 SUMPTIBUS
GNI. DNI. STEPHANI DETSEI. IN ECCLESIA UNITAR SZ. BENEDEK.

Feltételezhetjük, hogy a kisebbik harang és a toronysüveg gerendafelirata a toronyépítés idejét jelzik - tehát az 1740-es éveket -, ám az sem kizárt, hogy a nagyobbik harang 1712-es évszáma és az ugyanitt említett renoválás (templomrenoválás vagy harangújraöntés) ad helyes támpontot a toronyépítésre. A torony mai, külső megjelenését a XIX. század elején kaphatta - az egyházközség vizsgálati jegyzőkönyve⁶ 1822-ben jelez nagyobbbszabású renoválást -, eredetileg „sendelyel fedett, körös-körül fenyő deszkából való tornáztos magoss kőből rakott”⁷ volt a torony, azaz hasonló a szomszédos Küüllő-völgyi protestáns templomkéhez.

Ugyanebben a leírásban (1803) a portikus még fából készült volt, „5 hosszukó, ön-ban foglaltatott üveg-karikás ablakok” világították meg a templom belső terét, a szövegből ítélve pedig már akkor hiányzott a szentély ÉK-i támpillére: „kilentz kő-lábakkal megerősített kőből rakott tisztességes templom”.

A templombelső is jelentősen átrendeződött a XIX. század folyamán. 1803-ban a szószék - melynek díszes, faragott, de átfestett koronája hasonló Sigmund Möss és követőinek munkáihoz⁸ - még az északi oldalon állt (ma a szentély záródásában van), a szentélyben pedig az „éneklő kar” foglalt helyet. A legénykarzat a nyugati oldalon is megvan. A karzatok és a padok lazúrkék színűek voltak.

Az egyházközség és a templomépület legnagyobb értéke a festett kazettás mennyezet. A szakirodalom által csak említésszinten ismert⁹ magyarszentbenedeki mennyezet motívumainak, ábráinak változatosságával és aránylag jó megtartásával, állapotával, mindenképpen megérdemelné, hogy az erdélyi és elsősorban az unitárius egyházi emlékek sorában az őt megillető helyet foglalja el.

Mint olyan sok más egyházi épületet, az 1658-60-as évek török-tatár pusztításai valószínűleg a szentbenedeki templomot sem kímélték meg. Az amúgy sem népes unitárius gyülekezetnek évtizedes erőfeszítésébe kerülhetett az újjáépítés, ennek előmozdítója valószínűleg egy patrónus anyagi segítsége lehetett.

A tetőszerkezet és a mennyezet felújítására vonatkozó adatot tartalmaz, a mennyezet feliratos tábláin kívül, a hajó egyik keresztgerendájának felirata:
RENOVATUM Est Anno D: 1698 Die men: Marty Per Geor. Lod
et Paulum Sigmond.

A tetőszerkezet felújítása után négy évvel, 1702-ben készült el a teljes hajót és a jóval alacsonyabb szentélyt beborító festett kazettás mennyezet.

129 db egész, 21 db fél, illetve csonka és 1 db kettóstábla borítja a mennyezetet. A féltáblák az utolsó északi sort alkotják mind a hajó, mind a szentély esetében, a csonkatáblák pedig a szentélyzáródás formájához idomulnak. A szentélyben elhelyezkedő kettóstábla a legtöbb információt tartalmazza a

mennyezet építésével kapcsolatban. Nyugaton a padlásfeljáró egy parányi helyet foglal el.

A fennmaradó 129 egész tábla kisebb torzulásoktól eltekintve aránylag szabályosan helyezkedik el: a hajóban 7 sorban egyenként 14 db, a szentélyben 5 sorban egyenként 6-7 db. A táblák nagyjából négyzet alakúak - oldalhosszaik 72-77 cm között változnak - és profilozott szélű osztóléc keretezi őket. Az osztólécet két részből állnak: egy szélesebb, alsó, profilozott részből és a ráhelyezett keskeny pálcátághoz (az osztólécet szélessége 8,5 cm).

A mennyezetet, a templom hossz tengelyével párhuzamosan, kb. 4 m hosszú - a keresztgerendákra felszegezett - fenyődeszkák alkotják.

Az egyes kazetták belső mezejét erőteljes kettős fekete vonal keresztezi, mely átlósan kifut a sarkokhoz.

A mennyezetben 13 db feliratos tábla (1 kettős, 4 fél, 8 egész) található. Ezekre írott és nyomtatott idomú betűk váltakoznak, némelyik díszesebben kalligrafálva, egyes kezdőbetűket pedig a többi feketétől eltérően más színnel festették.

Felirataik a következők:

1. HOC LACVNAR RENOVATU[m] Est IN honoRe
Unio VERI DEI & FILII EJUS JESU Christi TEMPORE
G[enerosi]: DOM[inu]: STEPH[an]: DETSEI SENioris & Junioris
PAST[or]: EXIST[ente]: R[everendi]: D[omi]ni MART[in]: MUSNAI
Per MICHA
eLEM BUZA MENS[atorem]. ANNO Do[m]ni 1702

A mennyezetfestést tehát 1702-ben Musnai Márton papsága idejében, idősebb és ifjabb Détsei István patrónusok anyagi hozzájárulásával vagy megrendelésére Buza Mihály festőasztalos készítette. Buza István neve eddig ismeretlen volt a szakirodalom számára. Musnai Márton esetleg azonosítható az 1687-ben nagyenyedi kollégistaként megjelenő Martinus Musnaival¹⁰. A „renovatum” szóból egy esetleg régebbi (festett?) mennyezetre is következtethetünk.

A következő feliratos tábla a szenthenedeki iskola vezetőjét nevezi meg:

2. Rectore Hum[anissimo]: [Samuele] Musnai

A keresztnév már nem olvasható, de az 1803-as vizitációkor lejegyezték. A lelkéssel azonos vezetőnek nevezett iskolai elöljáró talán azonosítható az 1694-ben Marosvásárhelyen¹¹, majd 1695-től Nagyenyeden¹² felbukkanó Samuel Musnajval.

A XVIII. századi lélekszámösszeírásokban Szenthenedeken több Musnai család is előfordult, köztük egyháziak is, így valószínűleg Musnai Márton és Sámuel is helyi családok tagjai lehettek.

Szintén falusi elöljárót nevez meg - falubíró - a következő tábla:

3. Judice Steph:....;
egyházfit egy másik:
 4. AEDIL[ibus]: Tho[ma]. P. Hermányi
- Hét tábla bibliai idézeteket és példamondatokat tartalmaz:
5. GLORIA
IN EXCEL

SIS DEO et
in terra pax homi
nibus - Luc 2.

6. JUSTUS EX
FIDE VIVIT

7. NOSCE TE
IPSVM
FIDE SED
CVI VIDE

8. JUST SVVM
CUIQUAE TribVE
Memento MoRI
& non Peccabis
IN AETERNVM

9. DIC. CVR
HIC!
PVLVIS ET
VMBRA Sum

10. SVSTINE
ABSTINE

11. PAX (két szembeforduló emberfej között)
A hajó mennyezetének közepén egy évszámos:

12. 1702

és egy monogrampárt tartalmazó - szablyát tartó emberi karral a közepén - tábla helyezkedik el:

13. S D
S K

Az első Détsei István, a második valószínűleg felesége nevét rejti (Keresztúri?)¹³. A genealógiai szakirodalom két Détsei családot ismer¹⁴, valószínűleg közöttük keresendő a szóban forgó Détsei István is. Bethlen Miklós levelezéseiben¹⁵ birtokügyben említi Détsei István szentbenedeki birtokát. A Détsei birtok az 1680-as években keletkezhetett, előtte a Paczalai és a Keresztúri családok, majd 1758-tól (leg)ifjabb Détsei István halálától a Wáro és a Csíki családok voltak birtokosok Szentbenedeken¹⁶.

Az említett feliratos táblákon kívül a következő ornamentikájú kazetták fordulnak elő:

- növényi díszítésű: 113 tábla, ebből

- 7 db csőrös-talpas-füles vázából kiinduló növényi ornamentikájú
- 4 db fa-motívum, melyből 3 gyümölcsfa szabályos körbe foglalva
- 5 db emberi fejből vagy kézfejből (ill. karból) kiinduló növényi ornamentika
- 1 db galambos növényi dísz.

- alakos táblák:

- 3 tábla galambot
- 1 tábla kardot tartó griffmadarat
- 6 tábla teljes alakos szárnyasangyalt vagy angyalfejet

- 2-2 tábla napot és holdat - csillagokkal - (mindkettő emberi arc formájú)
- 2 tábla kicsinyeit begyéből tápláló pelikánt
- 1 tábla (a szentély középső részén) a Habsburg-koronás kétfejű sast
- 2 tábla hajót (egyiket magában, másikat zsinóros magyar ruhába öltözött trombitásokkal, Noé bárkájaként)
- 3 tábla halat (sárkányt) ábrázol
- kígyó négyszer szerepel az ábrákon: fára tekeredve pelikánnal, a griffmadár körül, illetve galamb körül (unitárius címer?).

- mindössze három db geometrikus díszítésű táblát találunk: egy, a teljes kazettateret kitöltő apró rombuszmintájút; végül egy egymásba fonódó ovális-szalagos mintájút, csillagokkal, mely talán a heliocentrikus világegyetemet ábrázolja.

A növényi és alakos táblák „leolvasási” iránya változó; a szövegeket pedig Ny-K illetve K-Ny irányban helyezték el. A tisztán növényi motívumoknak közel fele centrális szimmetriájú, a többi sarkokból kiinduló, illetve egyik oldallap közepéből kiinduló motívum. A kazetták mindegyike különböző mintájú, nincs köztük két egyforma. Tulipán, rózsa, szegfű, liliom - legtöbbjük erősen stilizálva - fedezhető fel az ornamentikájában.

A kazetták színvilágát főleg a gyakori beázások (főleg a mennyezet nyugati részén) megváltoztatták. A vörös, fekete és fehér színek a többi színnel ellentétben anyagi összetételüknek köszönhetően jól megmaradtak. A formák jó megtartását az erőteljes fekete mintakontúrázásnak köszönhetjük. A kazetták szegőlécei szélükön vörös színűek, a középső bordapálca talán fehér lehetett, néhol fekete foltokkal. A kazetták színezésében a vörös, zöld, kék, sárga és fekete színek ismerhetők fel; az alapszín a fehér volt.

Az ismert erdélyi XVII. századi festett mennyezetek közül a szentgericei (1670), kecsedkisfaludi (1698?) és tancsi (1676) mennyezettel mutat némi stílusrokonságot. Mindenesetre motívumkincsének nagy része az előző század (XVII) második felének mintegy kéttucatnyi erdélyi festett mennyezetéhez kapcsolja.

Az egyházközség klenódiukai:

- aranyozott ezüst talpas pohár „B. Wáró Mojses és D. Simon Kata tsináltatták ezen Pohárt, az Sz. Benedeki Unitária Sz. Ekklesia számára, Isten ditsőségére. Anna 1776 Die Prima January I: SZ.” felirattal.

- nyolcszögletű aranyozott patena.

- valószínűleg az első világháborúban elkallódott egy: „kívül, belül aranyas, lábas, fedeles, mind a pohara, mind a talpa kerületével szőlő szemek formájú és azt (reprezentáló) a pohara és talpa között való része szőlőfát mutató fél-fertályos... kapacitású ezüst pohár, melyen a pohara és talpa között való részin egy kis ember kép és kis fejszét tart kezében”¹⁷.

- ón, fedeles, csőrös keresztelőkanna: „Musnai Erzsébeth tsináltatta Isten ditsőségére Anno Dni 1762” felirattal.

- kiszélesedő talpú ón kanna, egész felületén növényi díszítéssel és Habsburg kétfejű sasos ábrázolással, a zsanérján oroszlánmaszkkal (valószínűleg felvidéki munka¹⁸).

Két régi török szőnyeggel volt leterítve még 1803-ban is a szószerk mellvédje, egyiken a következő felirattal:

„Istenes Indulattyából conferálta az Unitária Ecclesiának Sz. Benedekre Patzalai Borbára”¹⁹.

Jegyzetek

¹ Az Unitárius Egyház Központi Levéltára Kv.

² Erdély 1857-évi népszámlálása Bp. 1992. A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása Bp. 1902. A Magyar Korona Országainak 1910. évi népszámlálása Bp. 1912.

³ Györffy Gy. : Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Bp. 1987 p: 185-186.

⁴ Kovács András tanulmánya (1995) a templomtorony statikai szakvéleményezése kapcsán. Ezúton is köszönöm a közlés elsőbbségének átadását.

⁵ Protocollum Generales Visitationes 1803. Unit. Egyh. Közp. Lvt.

⁶ A Sz. Benedeki Unitária Ekklesia régibb Vizsgálati Jegyzőkönyve, mely kezdődik 1790-ben... Unit. Egyh. Közp. Lvt.

⁷ P. G. V. 1803.

⁸ Kovács András véleménye

⁹ Tombor Ilona: Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek a XV-XIX. századból. Bp. 1968 (adattárban). Vilhelm Károly: Festett famennyezetek. Bukarest 1975 (adattárban). br. Forster Gy. szerk.: Mo. műemlékei II. Bp. 1906 (tévésen Nyáradszentbenedekkel azonosítja).

¹⁰ Jakó Zs. - Juhász I.: Nagyenyedi diákok 1662-1848 Buk. 1979 p: 112.

¹¹ A Marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653-1848 Szeged 1994 p: 35.

¹² Jakó-Juhász: i.m. p: 116.

¹³ Tózsér-Fosztó-Kozma: Az Erdélyi Unitárius Egyház története II. p: 242.

¹⁴ Kempelen Béla: Magyar Nemes Családok III. Bp. 1912-ben:

- (nagysolymosi) Détései István -udvarhelyszéki primor 1712-ben;

- (tordai) Détésey István -1689. évi címerpecsétje a gr. Teleki levéltárban Marosvásárhelyen.

Weress Sándor (kövendi): Torda őscsaládai. Torda 1890. p: 79. 1679-ben összeírt családok között van egy Détései is.

¹⁵ Jankovics József: Bethlen Miklós levelei. Bp. 1987. p: 388.

¹⁶ Tózsér-Fosztó-Kozma: i.m. p: 242.

¹⁷ P. G. V. 1803.

¹⁸ Alexandru Sășianu: Ezüst és ónművesség a XVI-XIX. században. Nagyvárad 1986.

¹⁹ P. G. V. 1803.

AZ 1922. ÉVI SEGESVÁRON TARTOTT MAGYAR FELEKEZETKÖZI ISKOLAKONGRESSZUS

Egy fehér folt a romániai magyar anyanyelvű iskolák történetében. Máig még egyetlen szakdolgozat sem tesz említést erről a nagyhorderejű eseményről, pedig a székelyudvarhelyi Székely Közélet hírt ad az előkészületekről, mozgósító cikkeket, felhívásokat¹, majd beszámolót közöl a kongresszusról, sőt a gyűlés hajdani jegyzője összegyűjti és Az 1922. évi július 30-án Sighişoara-Segesvárt tartott országos iskolaügyi kongresszus Naplója címen, 1926-ban egy 30 oldalas füzetben kiadja a dokumentumokat.

Az előzmények vázolásából megtudjuk, hogy az 1919. évi párizsi egyezményben Románia kötelezettséget vállalt, hogy a területéhez csatolt részek kisebbségei számára biztosítani fogja a vallásszabadságot és a nemzetiségek anyanyelvű kultúrájának gyakorlását és művelését. Nagyrománia kormánya nem tartja tiszteletben az említett nemzetközi szerződésben aláírt vállalásait. Nemcsak a Magyarország kultúrintézményeinek támogatására megígért államszegélyek maradtak el, de az 1919. évi földbirtok törvény megfosztotta az autonóm jogkörrel rendelkező magyar egyházfelekezeteket azoktól a földbirtokoktól, amelyek a fő iskolafenntartó anyagi alapját képezték². Hiába volt az egyházak heves tiltakozása, hasztalanok voltak a kormányt jobb belátásra bíró beadványok³ és fellebbezések a genfi Nemzetek Szövetségéhez, a hatalom hajlíthatatlan maradt, s a kisebbségi sorsra jutott magyar egyházaknak szomorúan kellett ráébredniük arra a tényre, hogy csak a saját maguk erejére támaszkodhatnak, s fel kell tárnuk azokat az erőforrásokat, melyek anyanyelvű iskolák további fennmaradását biztosítják. A felekezeti iskolák a magyarságra nézve az etikai lét, az önmegmaradás feltételeit jelentették, mert az impérium-váltással megszűntek a magyar állami iskolák.

Itt vázolni szeretném az erdélyi magyar anyanyelvű oktatás két iskolatípusának vonulatát, hogy megértsük a fenti állítás jelentőségét.

A székelyföldi iskolák zömét az jellemzi, hogy az egyházi közösségek és a falusi egyházközségek tartják fenn - önerőből és a lelkészek irányításának vannak alárendelve, akik az iskolaszék segítségével oldják meg az anyagi, vezetési és fegyelmi problémákat. Az iskola tanítója a legtöbb esetben a templomi szertartás énekvezére (kántora) is. Az egyházi közösség pályázat útján választja és hívja meg a tisztség betöltésére. A fizetést és elbocsátást is ők határozzák meg. A XVI. sz.-tól a XX. sz.-ig az erdélyi magyar iskolák megőrizték ezt az autonómiájukat és demokratikus jellegüket⁴. Erdélyben a központi irányítású állami iskolatípus csak az Eötvös-féle reformtörvény után (1872) honosodik meg és terjed le, de ez nem szünteti meg a létező felekezeti (egyházi) iskolát, sőt továbbműködését segíti ajánlásokkal, tantervekkel és segélyekkel.

Az első világháború után a Nagyromániához csatolt Erdélyben, Besszarábiában, Bukovinában, Dobrudzsában, már előzőleg egyesült Havasalföldön és Moldvában, azaz Romániában, egymástól eltérő, sok mindenben különböző iskolák működnek. A más-más történelmi hagyományokkal rendelkező tartományok heterogén népességéből egy egységes román nemzetet és egy egységes román nemzeti államot megteremteni óhajtó nacionalista hatalom útjába kerül az elgondolásaitól, törekvéseitől idegen nemzeti, felekezet autonóm iskolatípus. Az egységes nemzeti állam hűségese állampolgárának nevelését a központi irányítású egységes állami tantervvel működő nemzeti tantárgyakra épített világi iskolában vélte megvalósítani, ahol a román nyelvet, a románok történetét, Románia földrajzát és alkotmányát román anyanyelvű pedagógusok tanítják..

¹ Ez az eszme 1919-ben indult el, hogy azután az 1924-es Anghelescuféle törvénnyel, az elemi iskolai törvénnyel, az 1925-ös magánoktatási, az 1925-ös bacalaureatusi rendelettel folytatódott, hogy eljusson a kultúrzónákat magállapító nyílt asszimilációt meghirdető terrorakciókig.

Nem csoda, ha a mérsékelt gondolkodású felvilágosult románok véleménynyilvánításra kényszerülnek. „Az államnak nincs joga megkövetelni egy néptől, hogy megváltoztassa nyelvét és vallását... Meg kell adni a lehetőséget, hogy a nem román nemzetiségek is kultúrát szerezzenek, s hogy ezt a saját kultúrájukat, tisztességüket, sőt faji önérzetüket is érvényesíthessék az állam érdekében. Ha ezt tesszük, akkor a belső ellenségeskedés is megszűnik!” - mondja Alexandru Aciu. Simionescu - Iași-i egyetem pedagógia tanára szerint a „hazai történelmet és földrajzot a kisebbségek nyelvén kell tanítani... Ne igyekezzünk a kisebbségek anyanyelvét elrabolni.”

A nagy Nicolae Iorga 1925. dec. 7-én a kamarában mondott beszédében figyelmeztet arra a veszélyre, amely fenyegeti a románságot, ha a szélsőséges nacionalizmus nyomásának enged: „Azt hiszik, elég lesz néhány törvény, felügyelői megintés és miniszteri megtorlás ahhoz, hogy egy álnemzeti államot teremtsünk. A terrorizált emberi lélek, amely egy irányban halad, szívében gyűlölettel érkezik meg a neki erőszakkal kitűzött célhoz,...” és bosszút forral magában. Ezek pusztában elkiáltott szavak maradtak, s nem változtattak a Nagyrománia iskolapolitikáján⁵.

A magyarság már a kezdetén felmérte azt a veszélyt, amely fenyegeti az anyanyelvi oktatást, és kereste az alkalmat és módot a tiltakozásra és az önvédelemre. A Székely Közélet (1921. okt. 16-án) arról tudósít, hogy elsőnek a székelyudvarhelyi rom. kat. egyházközösség méri fel a helyzetet és találja meg az azonnali cselekvés formáját; hogy iskolafenntartás céljából bevezetik az önmegadózást. Mozgósító felhívások jelennek meg a Székely Közéletben Frölich tanár és Csiki Péter tollából. (1912. máj. 7 és 14 sz.). Ezek a cikkek összefogásra és áldozatvállalásra szólítják az erdélyi magyarságot.

Felvetődik az iskolaügyi kongresszus összehívásának gondolata. Alkalmassá látszott az 1922. évi június 3-i csíksomlyói búcsú, ahol a széles tömegekkel tudósítani lehetett volna a helyzetet és a tennivalókat. Tekintettel arra, hogy a kormány az iskolaügyet politikai kérdésként kezelte és a ferencrendiek szerint, akik az értekezlet gondolatát támogatták ugyan, de veszélyeztetve

látták a vallási, kegyességi célt szolgáló búcsú hírnevét és sikerét, valamint az a tény, hogy a búcsú inkább a katolikusságot mozgósította, elálltak a csíksomlyói színhelytől.

Az összmagyarág összehívása jó alkalomnak kínálkozott a Fehéregyházán és Segesváron rendezendő Petőfi Sándor születésének századik évfordulójának emlékünnepe, 1922. július 30-án.

A kongresszus előkészítésével és rendezésével a Magyar Szövetség központi elnöksége az udvarhelyi megyei tagozatot bízta meg.

A kormánytól kapott jóváhagyás úgy szövelt, hogy az iskola-kongresszus Segesváron legyen, nem Fehéregyházán, és a fehéregyházi ünnepélytől függetlenül tartsák, óvatosságból, az esetleges rendbontástól való félelemből. Az Udvarhely vármegyei 500 tagú szervező-rendező bizottság élén áll Pál István apát-kanonok plébános szenátor, mint elnök, társelnöke Sz. Szakáts Péter ny. Iparkamarai titkár. A felhívást aláírták még az udvarhelyi magyar egyházfelekezetek és iskolák képviselői, iparosok és birtokosok, valamint Frölich Ottó rendező bizottsági előadó és Bíró Lajos tanár, a rendező bizottság jegyzője.

A felhívást elküldték az összes erdélyi kisebbségi egyházak vezetőihez, akik egyetértő és támogató hangú válaszokkal jelentkeztek. Csak a görög katolikus és görögkeleti egyházak nem nyilatkoztak a megkeresésre, valamint az izraeliták.

Mintegy száz egyházközösség és testület jelentette be részvételét, amely a kongresszus országos jellegét biztosította⁶. Jelen voltak a püspökségeknek és az egyházaknak a fentebb közölt iratokban bejelentett képviselőin kívül:

Balázs András dr., státsi referens, Sándor József kamarai képviselő, Sz. Szakáts Péter udvarhelymegyei magyar párt elnöke, Sebesi János dr., Hindlér Fels Ernő dr., Hindlér Fels Ákos dr., Flóznik Gyula dr., Gyárfás Elemér dr., Láng Dávid apát, Bogma Miklós gondnok (Temesvár), Dobordán Károly apát, Zach Vilmos főgondnok, Verzár Ferenc egyháztanácsos (Nagyszeben), László János radnóti ker. főesperes Abosfalva, Bordos, Egrestető, Hosszuaszó, Kere-lőszentpál, Küküllővár, Magyarzsákod, Székelyvécke és Szőkefalva képviselőivel. Pekri Sándor kegyúr, Pekri Géza, Pekri Gézáné (Dicsőszentmárton), Kászoni Alajos dr., ref. lelkészi hivatal (Hátszeg), Papp József, Erdész János (Sárpatok), Fábián Lajos ref. lelkész (Algyógy), Sass Antal Csíkkarcfalva több képviselőjével, Nagy László Bernárd róm. kat. lelkész, Molnár Gyula, Molnár Zoltán (Nagyenyed), ref. lelkész egyesület képviselőjében Kecskeméti István tizenegy kiküldöttel, Ütő Béla unit. lelkész (Alsórákos), Lázár Béla főesperes tizenegy kiküldöttel (Segesvár), róm. kat. egyházközösség (Marosvásárhely), Végh Benjamins unit. lelkész, Régeni Áron (Árkos), Gál Kelemen dr., és Márkos Albert a kolozsvári unit. egyház képviselőjében, Schill József főgondnok, Boros Iván aradi róm. kat. Egyház képviselőjében, róm. kat. egyház (Székelypálfalva), Bakó István tanító a ref. egyház képviselőjében (Nagykároly), róm. kat. egyház Oroszhegy négy taggal, róm. kat. egyház Vágás öt taggal, Antonya Mihály unit. lelkész (Magyarszovát), Csergő Benedek a gyergyószentmiklósi róm. kath. egyház képviselőjében, róm. kath. egyház Nyikómalomfalva két taggal, Pál Ferenc unit. esperes három kiküldöttel az oklándi unitárius egyház-közösség képviselőjében, Sámuel Aladár a balavásári ref. egyház képviselőjében,

ben, Fekete Imre és Pál György a kiskapusi róm. kat. egyház képviselőjében, dévai főreal két küldötte, Diénes Ödön dr., Benkő Ernő a kézdivásárhelyi ref. egyház képviselőjében, székelyudvarhelyi és szombatfalvi róm. kat. egyházközösség 47 taggal, Atyha, Bözödújfalú, Etéd, Farkaslaka, Fenyéd, Homoródremete, Kadicsfalva, Bethlenfalva, Kapolnásfalva, Karácsonyfalva, Korond, Küküllőkeményfalva, Lövete, Máréfalva, Parajd, Szentlélek, Szentegyházásfalva, Székelykeresztúr, Székelylengyelfalva, Székelyszentkirály, Székelyszenttamás, Székelyvarság, Székelysombor, Ülke, Szováta, Vágás, Székelydobó, Zetelaka képviselői, Oláh Dániel főesperes a kézdiorbai espereskerület 19 egyházközösségének képviselőjével, László Ferenc a nagyernyei róm. kat. egyházközösség képviselőjében, Varga Béla lelkész 2 taggal a csekefalvi ref. egyház képviselőjében, Kovács Sándor ref. lelkész (Vajdahunyad), Jánó Albert ref. lelkész (Hátszeg), Haraly Béla a gyulafehérvári róm. kat. főgimn képviselőjében, Magyar Domokos ref. lelkész (Hosdát), Kiss István ref. lelkész (Kecstkisfalud) 5 taggal, Megyasszay Mihály ref. lelkész (Felsőcsernáton), Bíró István unit. lelkész (Kálnok), Bölöni Vilmos unit. lelkész (Székelyudvarhely), Kovács Kálmán unit. Státus (Kolozsvár), Mester János ref. lelkész és 2 tag (Szederjes), Kovács László ref. lelkész (Sztána), Péter Albert ref. lelkész (Héderfája), Nagy Lajos ref. lelkész (Székelykeresztúr), Papp Endre dr. Magyar Magyar luth. egyház képviselőjében (Hosszufalú), a székelyudvarhelyi ref. egyházközösség, a székelyudvarhelyi róm. kat. főgimnázium, a ref. kollégium, a székelykeresztúri unit. kollégium több képviselővel és a hivatalos küldötteken kívül igen sokan magánosok.

Délután 4 órakor Pál István az előkészítő bizottság elnöke megnyitja az iskolaügyi kongresszust, amelynek elnökéül a lelkes egybegyűltek Pál szenátort választják és Bíró Lajos székelyudvarhelyi főgimn. tanárt jelölik jegyzőnek.

Az elnök megnyitó beszédében többek közt megemlíti, hogy „A régi királyságban állami iskolák lévén csak, úgy vesszük észre, mintha a kormánynak az volna a törekvése, hogy a kapcsolt részekre is ezt az iskolarendszert terjeszse ki”. „Ámde nálunk az iskola nagyrészt az egyházaké volt és az ma is, amire az egyházaknak történelmi és autonóm joguk van, mely jogoktól az egyházak meg nem foszthatók, abban nem zavarhatók, sőt az általános kultúra szempontjából államilag támogatandók”... „Az erdélyi közönség ... ezekhez az iskolákhoz ezután is ragaszkodik és kész azokért áldozatot hozni.”

A kongresszus első szónoka Illés Gyula dr, az erdélyi ref. egyházkerület tanügyi előadója kijelenti „Nálunk a felekezeti iskoláknak csaknem akkora múltja van, mint a kereszténységnek. Egész magyar kultúránk mélysége és színe az egyházi iskolának köszönhető.” „Ragaszkodunk ahhoz, hogy gyermekeinket édes anyanyelvükön akarjuk tanítani, s nem nevelünk belőlük irredentákat, sem bolsevistákat, de igaz, hogy renegátokat sem!”

Bölöni Vilmos székelyudvarhelyi unitárius lelkész olvasta fel a Frölich Ottó rendezőbizottsági előadó által szerkesztett határozati javaslatot, amelynek lényegét a következőkben foglalom össze.

A történelemre hivatkozva az egyházak és iskolák embernevelő hivatásának komoly betöltését bizonyítja, ami alapul szolgál arra, hogy ezután is ragaszkodjanak hozzájuk és igényeljék tevékenységüket. Az állam védte és

támogatta ezért a hitvallásos iskolák működését. Ezt a jogot a Magyarországtól lecsatolt részeken az utódállam Románia is elismerte és az 1919 dec. 19-én kötött párizsi egyezményben kötelességként vállalta. Kéri az államsegély folyósítását és tiltakoznak az egyházak nevelési és tanulmányi hirtokainak kisajátítása ellen, mert ezek „nem egyesek-é, hanem a népé”. Kimondták, hogy mindaddig, míg az államsegély az iskolák részére megérkezik, kötelességüknek ismerik el a legmesszebbmenő anyagi áldozat meghozatalát. Ennek helyes irányítására minden vidéken iskolaügyi bizottságok megalakítását javasolja. Ezeknek feladata lenne a hitvallásos iskolák anyagi szükségleteiről a néppel egyetértve való gondoskodás az egyházi főhatóságok által meghatározott módozatok szerint.

Az iskolaügyi alakulatok központjául Székelyudvarhelyet ajánlja. (Az erdélyi róm. kat. Státusgyűlés az állandó tanügyi bizottság elnökéül Pál Istvánt nevezte ki.)

A határozati javaslat, az erdélyi hagyományos keresztény felekezetek közti türelmességre hivatkozva, jó együttműködésre szólítja fel a jelenlevőket a hitvallásos iskolákat, hogy azokat valláskülönbség nélkül mindenki használhassa.

A határozati javaslathoz hozzászólnak: Miklós István gyulafehérvári kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő, Imrik Zoltán nagyváradi kanonok, Makkai Sándor dr., ref. püspökhelyettes, Gál Kelemen dr., a kolozsvári unitárius főgim. igazgatója, Papp Endre dr., ügyvéd a magyar lutheránusok nevében csatlakozik az előbbiekhöz, hogy minden templomban egyazon vasárnap hirdessék ki a határozatot és ismertessék a néppel az iskolaügyi pártolásának módját. Felszólalt még Sándor József kamarai magyar képviselő is, aki a kamarai képviselők és szenátorok feladatául jelöli meg a magyar felekezeti iskolákért folytatandó harcot. Nagy Lajos székelykeresztúri ref. lelkész hétszáz magyar ref. lelkész nevében fogadja, hogy mindent megtesznek a felekezeti oktatásért.

Pál István szavazat alá bocsátja a pótvajaslattal kiegészített határozati javaslatot, amelyet lelkes hangulatban fogadnak el.

Az elnök záróbeszédében az összefogás fontosságát hangsúlyozza. Az Unzinger-kertből a Petőfi ünnepségre hívja a résztvevőket a szónok.

A kongresszusról 1922. aug. 22-én számolt be Pál István elnök a Magyar Szövetség udvarhelymegyei tagozatának értekezletén. A hozott határozatok végrehajtását öt pontban foglalja össze:

1. Jegyzőkönyv-készítés és naplószerkesztés,
2. Az egyházak képviselői tájékoztassák a főhatóságokat,
3. A határozatokat román nyelvre fordítva a törvényhozás két házának és a kormánynak el kell küldeni,
4. Írásbeli köszönet a segesvári ünneprendező bizottságnak az előkészítésért és rendezésért,
5. Frölich Ottónak és Csiki Péternek a kongresszus ötletéért, előkészítéséért, s legnagyobb rendezői hozzájárulásukért külön elismerés és köszönetnyilvánítás,

A kongresszust követően 1922 szeptember havában a magyar egyházak fejei kiadták az iskolai adózást elrendelő pásztorleveleiket.

A segesvári felekezeti közti iskolaügyi kongresszus jelentőségét abban látom, hogy:

- összefogásra szólította az erdélyi magyar felekezeteket a nemzeti elnyomás és asszimilációs törekvésekkel szemben,

- az iskola (anyanyelvi) fenntartás érdekében a saját erőforrások felkutatására és igénybevételeire, áldozatvállalásra szólította fel a magyarságot,

- tudatosította az erdélyi magyarsággal, hogy könyöradományokra nem számíthat az elnyomó hatalom részéről, csak kemény és következetes politikai harc árán követelhetik jogaikat a széles néptömegek bevonásával.

Látványos eredmények így sem születtek, sőt a fokozatos elsorvasztás politikája teret nyert, mert ha csak a gyulafehérvári róm. kat. Egyházmegye elemi népiskoláira vetünk egy pillantást, láthatjuk az iskolák számának apadását. Pl. 1920/21 tanévben 265 népiskola, 1923/24 tanévben 209 népiskola, 1930/31 tanévben 197 népiskola (amelyből német nyelvű 3, 1 örmény, 3 óvoda)².

De mégis elmondhattuk, hogy Isten tudja, hogy, de valahogy léteztek a magyar anyanyelvű felekezetek iskolái az 1948. aug. 3-i államosításig (ún. tanügyi reformig), amikor a magyarság legfőbb támaszától, az egyházaktól szakították el az iskolát és a kommunista-ateista-internacionalista szellemben való nevelés szolgálatára rendelték a kenyerüket féltő tanítókat.

Jegyzetek:

¹ Csíki Péter: A székely anyaváros üzenete az erdélyi magyarságnak, Székely Közélet, V. évf., Székelyudvarhely, 1922. május 7.

Csíki Péter: Nagy szóval kiáltok, Székely Közélet, V. évf., Székelyudvarhely, 1922. május 14.

Frölich Ottó: Mozduljon meg a Székelyföld, V. évf., Székelyudvarhely, 1922. május 14. Gegő Simon: Pünkösdi, tetterős lélek kell. Székely Közélet, V. évf. 23. sz., 1922/VI. 4.

² Márton József: Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története, Gyulafehérvár, 199, 153-154.

³ Mikó Imre: Huszonkét év, Studium Kiadása, Budapest, 1941, 29-30, 50-53, 74-75;

⁴ Dankanits Ádám: Az oktatásügy keletkezéséről a Székelyföldön, Korunk, 1971, 11. sz. 1734..l.

⁵ Dr. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásban, Erdélyi Múzeum XXXV. kötet, Új évf. I., 1930. 1-3 sz. 35-40.

⁶ Az 1922. évi július 30-án Sighişoara-Segesvárt tartott országos iskolaügyi kongresszus Naplója. A kongresszusi iratok alapján összeállította: Bíró Lajos főgimnáziumi tanár, a kongresszus jegyzője. Könyvnyomda R.t. Odorhely - Székelyudvarhely, 1926, 16 l.

SAS PÉTER (közlő)

KELEMEN LAJOS LEVELE PÁKEY LAJOSHOZ

A két nevet bizonyára nem kell bemutatnom az olvasók előtt. Kelemen Lajos történettudóst, az Erdélyi Múzeum-Egyesület legendás levéltárosát és Pákey Lajos építész, az unitárius kollégium és a New York szálloda (hajdan „nyeho”, ma Continental) tervezőjét - csak példaként említve ezeket a műveit. A levél megírásának időpontjában Kelemen Lajost az Erdélyi Múzeum levéltárosának hívta meg. Ettől az időponttól eredeztethető hősiesség harca a levéltári anyagok megmentéséért és közgyűjteménybe való helyezéséért. Ilyen ügyben fordult Pákey Lajoshoz is, aki ekkor - a történelmi hűség kedvéért teljes címen jelölve - a m. kir. állami I. Ferenc József Iparmúzeum igazgatója volt.

ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

152-1918.

Nagyon tisztelt Igazgató úr!

Szeptemberben múlt két éve, hogy először voltam hátor Igazgató úrnak családi levelei örökös megőrzésére becses figyelmébe ajánlani az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárát s most szeptember 23-án vagy 24-én este megújítottam kérésemet. Mind a két alkalommal az az aggodalom vezetett, hogy midőn 1916 nyarán a leveles ládák egyikét láttam, annak anyaga már akkor penészes és dohos volt s azóta az ezzel járó romlása az anyagnak bizonyosan jelentékenyen előre haladt.

A penészedéssel és megrothadással járó levéltári veszélyt jól ismerve és attól az Igazgató úr tulajdonában levő családi emlékeit is őszintén féltve, ma éppen egy őrizetünkbe jutott családi levéltár néhány ily módon tönkrement csomója eszembe juttatta Igazgató úr levelesládáit s valósággal lelkifurdalást éreztem, midőn az Iparmúzeumba Igazgató úrhoz bemenne nem találtam ott s a Nagyságos Asszonytól telefonon azt is megtudtam, hogy Budapesten van és így levelei ügyében csak hazajövelekor intézkedhetik.

Nekem szomorú memento volt a ma kezembe került, a penész és nedvesség miatt megévedött levelek csomója. Kötelességemnek érzem Igazgató úrnak újra ajánlani az E. N. Múzeum levéltára szolgálatát és sietős intézkedését kérni, hogy a további pusztulást megállítsuk.

A Levéltár az anyagot készséggel átveszi Igazgató úr és a Pákey család örökös letétjeként, tulajdonjoguk fönntartásával őrizetébe. Most a még tartó szép őszi napokon pár nap alatt az anyagot ki lehetne szárítani és takarítani s a legszükségesebb konzerváló munkát is el lehetne még a tél előtt vele végezni s szellőztetés mellett a tavaszon ismételt konzerváló eljárások után talán sikerül a pusztulásnak gátat vetni. Most az iskolákban szünet lévén, onnan két-három járatos és megbízható tanítványom és jóra való új fiatal szolgánk se-

gítségével a szárítás és takarítás munkáját vezetésem alatt végeznők. De itt is igazán priculum in mora.

Nagyon szépen kérem Igazgató urat, hogy mihelyt hazajön, kegyeskedjék nekem minél előbb hírt adni. Az átvételt s minden - a levelekkel járó föl-
adatot személyesen vezetnék és végeznék, hogy minél jobban legyen.

Felesleges talán ismételtlen hangsúlyoznom, hogy a leveleket Igazgató úr és hozzátartozói itt is éppen úgy használhatják, mint otthon s ha külön kö-
téseik lesznek, méltóztasson azokat is megfogalmazni.

Fő, hogy az értékes, becses anyag ne pusztuljon tovább, hanem mind a múlt emlékére, mind a történeti kutatás és Igazgató úr szép múltú családja ja-
vára minél teljesebben megmaradjon.

Mély tisztelettel maradok:

Kelemen Lajos

Kolozsvár, 1918. október 18.

Nagyságos pákei Pákey Lajos iparmúzeumigazgató úrnak

(OMvH Magyar Építészeti Múzeum, Pákey-hagyaték)

(Az Erdélyi Múzeum-Egyesület cégjelzéses levélpapírján)

A forrásközlés szándékán túl arra is rá szerettem volna irányítani a fi-
gyelmet, hogy közgyűjteményeink - így az Unitárius Levéltár és az 1859 óta
jogfolytonos Erdélyi Múzeum-Egyesület - várják és őrizni kívánják múltunk be-
cses értékeit.

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA

CARL SCOVER

ÍME MINDENT ÚJJÁ TESZEK*

Ézs 43,14-19a; Jel 21,5

Drága barátaim, kedves unitárius hittestvéreim, a kolozsvári belvárosi egyházközség hívei. A ti testvérgyülekezetektől, a bostoni King's Chapel híveitől hozom nektek a testvéri üdvözetet. Lélekben ők is most velünk vannak - velem, itt ezen a szószéken, feleségemmel és egyházközségünk küldöttel, akik ma mellettetek ülnek a templom padjaiban. Igen, ezen az ünnepi vasárnapi órán bostoni testvéreitek szíve a tietekkel együtt dobban, gondolataik ma velünk szárnyalnak. Ez ama nap, amit oly régen áhítunk, eljövételét alig vártuk. Erről a szószékről szólanom nagy megtiszteltetés, melyre, míg, élek emlékezem majd. Köszönjük, hogy meghívtatok minket Kolozsvárra. Köszönjük vendégszeretetetek melegségét, mellyel szíveteket és otthonaitokat megnyitotátok. És köszönjük szépen az ünnepi fogadtatást ebben a templomban. Azokkal a szavakkal kívánok most veletek együtt imádkozni, melyekkel otthon nyitom meg a minden vasárnapi istentiszteletünket.

Imádkozunk! „Istenünk jó Atyánk, kérünk fogadd kegyesen a szavakat, melyek ajkunkról elhangzanak, s az áhítatot, mely szívünket betölti irántad, ó megváltó Urunk, életünk örök forrása.”

Testvéreim, a mai istentiszteleten előttetek tartandó beszédem alap gondolatát János Jelenések könyve 21. részének ötödik verséből merítettem: „Íme mindent újjá teszek”.

Íme az Isten szavai János apostolhoz Patmosz szigetén.

Íme az Isten szavai az első keresztényekhez Jeruzsálemben.

És ugyanezekkel a szavakkal szól Isten ma hozzánk, unitáriusokhoz, akik e szent hajlékban ma összegyűltünk.

„Íme mindent újjá teszek.”

Ő, aki teremtette a világmindenséget, megújítja azt.

Ő, aki a földet teremtette, megújítja azt.

Ő, aki minket, az ő népét teremtett, megújít minket.

„Íme mindent újjá teszek”.

Van-e aki jobban, mélyebben érezné ennek igazságát, mint ti, erdélyi unitáriusok és mi, bostoniak? Ti, akik a világ legrégebbi unitárius gyülekezete vagytok és mi, akik az Újvilág legöregebb unitárius egyházközsége vagyunk?

* Elhangzott 1997. május 4-én a kolozsvári belvárosi templomban.
Angolból fordította: dr. Gellérd Judith

A mi két egyházközségünk életében, történelmében annyi évszázad pergett le, annyi uralkodó került hatalomra és bukott meg, annyi szokás és divat jött és halványult el, annyi filozófiai irányzat virágzott és merült a feledés homályába.

Sokszor élveztük a bőség és jólét áldásait, még többször tapasztaltunk változásokat, és oly sok jutott a szenvedés, megpróbáltatás, a csüggedés éveiből is.

Igen, mi a régi gyülekezetek megtapasztaltuk, tudjuk Isten örökkévalón új mivoltát. Mi értjük igazán, mi az új és mi a régi?

Annyi minden, amit újnak, újdonságként hirdetnek az újságok, a televízió, tulajdonképpen csak ismétlődése annak, ami volt, a régit próbálják csupán új köntösbe öltöztetni.

„Idefigyelj”, harsog a vezércikk, „Ezt nézd meg”, csábít a hirdetés: „Íme, egy új eszme, egy új vezér, egy új államhatalom, egy új termék - új autó, új számítógép, újfajta sampon”.

Mi nagyon jól tudjuk, hogy legtöbbször csupán a név új. A címke mögött a múlt évi termék, a régi vezér, a jól ismert eszme és kipróbált rezsim bújik meg.

A Prédikátor könyve ezt írja: „Ami most történik, régen megvan, és ami következik, immár megvolt, és az Isten visszahozza, ami elmúlt.”

Mi is sokszor a Prédikátor szemével látjuk a világot. Sokszor így fohászunk: Ó Uram, sohasem változik meg ez a világ? Folyton ugyan az a vezércikk? Minduntalan ugyanaz a veszély leselkedik ránk, és a reményeink is az elérhetetlenre pazarlódnak? Meddig még ó Úristen, meddig kell még várunk az igazi megváltókra, aki tőled jön, aki valódi változást hoz, igazi megújulást? „

Azokhoz, akik e kérdésekkel ostromoljuk Istent, az örök, az ősi, s mindig új szavakkal szól hozzánk: „Új szívet adok nektek, és új lelket öntök belétek,„ Új szövetséget kötök veletek és törvényeimet szívetekbe vésem, és ti az én népem leszel és én a ti Istenetek”. Új eget és új földet teremtek, íme újat cselekszem. Most készül, avagy nem tudjátok-e? Íme mindent újjá teszek.

Izrael istene ez, és a Názáreti Jézus Istene, és a mi Istenünk, akik testvérek vagyunk a hitben, s akik ezeket a szavakat szóljuk, és akikhez szól az Isten, kétségeinket látván: „Íme mindent újjá teszek”.

Hihetünk ebben az ígéletben?

Tekints vissza, testvérem, a tíz évvel ezelőtti világunkra, és hasonlítsd össze azt a mai világgal. Ki hitte volna el akkor mindazt a változást, mely azóta bekövetkezett? Tudós professzorok képesek voltak megjósolni? Nem. Politikusok előrevetíteni? Nem. Hát a prédikátorok, a vallás művelői látták mindezt előre? Nem, ők sem. S a nép, az utca embere? Ők sem sejtették.

Senki nem látta előre, hogy a világ nagy hatalmai: Oroszországban a szovjethatalom, a Fülöpszigeteken Ferdinánd Marcos uralma, a délafrikai bennszülötteket elnyomó fehér rezsim, vagy Nicolae Ceaușescu hatalma Romániában, ezek a megrendíthetetlennek, legyőzhetetlennek tűnő hatalmak oly hirtelen dőlnek meg, mint kártyavárak és aránylag oly csekély áldozat árán.

Ti nálam sokkal jobban tudjátok, hogy az új ég és új föld nem teremtetett meg még egészen, de Isten mindent újjá tesz, folyton cselekszik, teremti az újat. Négy évszázad alatt itt Erdélyben ezen a gyönyörű és megkínzott földön hányszor voltak a ti őseitek tanúi annak, midőn az unitarizmust szárnybontásaiban veszélyek és reményvesztettség vetette vissza. Templomaitokat elko-bozták, iskoláitokat bezárták, lelkészképzéseket korlátozták, könyv és folyóirat kiadásokat megtiltották, lelkészeiteket behörtönözték, az egyháza-tok létében vált fenyegetetté. De a hit szent csírái szívetekben tovább éltek, még ebben a városban is, ahol történelmek során egykor nyolcvan eszten-dőn át otthonaitokba kényszerítették az istentiszteletet, amikor nem volt temp-lomotok, nem volt paplak, nem volt gyülekezeti termetek. De a ti hitetek akkor sem halt ki, mert Isten mindig újra teremtett. Otthonaitok templommá lettek és szobáitok szentéllé váltak. Szívetek lett az oltár, ahol Isten szavá-ra figyeltetek és meghallottátok azt. Ahol az Isten által elvetett magvak jó talaj-ra találtak, a hit és a bátorság talajára, és a ti szívetekből Isten a jó munka gazdag aratását varázsolta elő. Hitetek nem halt ki, nem vesztett el az üldöz-tetés idején, hanem még erősödött, mélyült és amikor II. József türelmi rende-lete lehetővé tette, ti készek voltatok az áldozatra, hogy új gyülekezetet és új templomot építsetek és 1796-ban ebben a szent hajlékban tartottátok meg első istentiszteleteket.

Egyházi énekeitek, imáitok, prédikációitok, úrvacsorai istentiszteletek, gyermekeitek confirmálása és mint hittestvérek, az egymással való törődés ál-tal újtott meg Isten titeket és erősített meg lélekben és testben, hogy a meg-próbáltatásokat elviseljétek. Ti nem csak az unitarizmus kezdetei vagytok, de a folytonos inspiráló erő is, végig az elkövetkező századokban, és azok szá-mára akik történelmeteket olvassuk és akiket a ti példátok mélyen megindít. A ti hitetek, melyet megőriztetek a börtönökben és lágerekben, az üldöztetés idején is, arra tanít és figyelmeztet minket, amerikai és angliai unitáriusokat, akik nem csak szabadon, de jólétkben gyakorolhatjuk vallásunkat, hogy hitünk ereje abban a kincset érő magban, csírában rejtőzik, Isten legbecsesebb aján-dékában: hitünkben.

A hitnek e magvát az isteni fuvallat szárnyára veszi, a szent anyaföldben elülteti, Isten szeretetével melengeti, esőcseppjeivel táplálja és a mag délceg fává erősödik, mely minden viharok ellenáll és táplálja a világot éhínség ide-jén. És ti erről a világ előtt tanúbizonyságot tettetek, az igazságot nekünk meg-mutattátok.

Általatok az Úristen újat cselekedett.

Hús évvel ezelőtt elzarándokoltam Déva várához, ahol Dávid Ferenc meghalt. Erdő János volt az én útítársam és ő azon a zarándokúton feltárta előttem a sztálinista börtönök borzalmait, ahol ő közel hét évet töltött, és be-szélte a túlélés titkairól. És miért is börtönözték be őt? Mert a vallást képviselte. Mert a hit értékeit védte és tanította. Mert az egyháznak volt hű szolgája. Mert általa és más férfiak és nők által Isten munkálkodott, újat cselekedett.

Isten volt az ők tanúja és mind a mai napig emlékeztet minket arra, hogy Isten a teremtő és az újrateremtő.

Isten minket sokféleképpen újít meg. Vegyük például Pétert, a büszke impulzív tanítványt, az embert, aki megtagadta Jézust a veszély órájában: Isten őt az első keresztény egyház vezérévé tette. Vagy nézzük a tárzusi Pál példáját, az inkvizítort és kémeket, aki esküdt ellensége volt a keresztény egyháznak, s akiből Isten a keresztény hit legjelesebb prédikátorát teremtette újra. Isten Helénát, Konstantin anyját is szólította. A királyi család sarját, aki gazdagsághoz, körülrajongáshoz és gondtalansághoz szokott, és Isten helőle hitbuzgó aszszonyt faragott, aki felfedezője lett a szent helyeknek Izraelben. Isten mindig meglep előre nem látott cselekedeteivel, váratlan, kiszámíthatatlan, mindig új és megújító csodáival. Senki közülünk soha nem olvashat bele az isteni tervbe, és az ember hiú ábrándja, hogy Istent crédóba foglalja, szavakkal meghatározza, vagy bármely vallás vagy egyház számára kisajátítsa. Mert a hit Isten ajándéka, és ez a hit megújít minket, néha az élet legegyszerűbb megnyilvánulásaiban. Egy asszony egyetlen fiát gyászolja s a gyász őt barátai, szomszédai, hittársai számára csodálatos erőforrássá, támogató oszloppá keményíti. Egy férfi, akinek feleségét a betegség csapása némává és bénává nyomorította, a csendes derű különös forrásává vált azok számára, akik ismerik őt. Egy fiatal nő sorvasztó betegségben haldoklik lassan, s eközben látogatóiban erősíti a hitet s a reményt.

Nézd, mondja az Úr, íme újat cselekszem ezekben az én szolgálóimban, akik hatalmamat megtapasztalták. Mert mit is nevezhetnénk inkább megújulásnak, mint visszatérni az erő eredeti forrásához, a sárhoz melyből formáltatunk, a folyóhoz, melynek vizét először ittuk, és a lélekhez, mely először belénk, a halandó testbe leheltetett. Isten szent lelke ez, mindig új és mindig erős. Ő, aki teremtett, újrateremt minket. Ő, aki emberré formált, újraformál minket. Ő, aki vágyik ránk inspirál minket. Nemde ez Jézus tanítása is, melyet szavaiból és élete példájából olvasunk ki; a tanítás egy olyan embertől, akit Isten ereje újból és újból megújított és egyházában mindörökké újraszült, mint magának az isteni teremtésnek fémjelét. Mi, aki Jézust, mint barátunkat ismerjük, mint a mi idősebb testvérünket, ismerjük a hatalmat is, melyet ő képvisel és melyet ő szüntelenül áraszt felénk ebben a pillanathan is. És ami ma történik itt, ebben az ősi szentélyben, az a bibliai textusnak az illusztrációja. Mert testvérkapcsolatunk során most először adatott meg az a kiváltság számunkra, a King's Chapel küldötteinek, hogy titeket meglátogassunk, hogy veletek együtt imádkozhassunk és osztozzunk abban a szent élményben, midőn Isten szavát meghalljuk és együtt dicsérjük az Urat. Ez is Isten újat cselekvő csodája, Isten szeretetének és alkotó hatalmának a tanúbizonysága. Az ő jóvoltából hat napon át megadatott nekünk, hogy azon a földön éljünk, ahol közös hitünk bölcsője ringott és ahol egy szabad egyház született. Itt mi megtapasztalhatjuk, megérezhetjük a hitet, mely titeket inspirált, hogy szabad gondolkozás, nyílt szív és szabad lélek egyháza legyenek négy és egy negyed évszázadon át, sokszor ádáz ellenállással szemben és kegyetlen elnyomás súlya alatt. Itt a ti társaságotokban mi újból felfedezzük, hogy kik vagyunk.

Hat nap múltán mi visszatérünk Bostonba de már sohasem leszünk ugyanazok, akik voltunk, mert kezet fogtunk veletek, és hallottuk a ti hangokat, és láttuk a ti arcokat és otthonaitokba léptünk és kenyeret törtünk és bort

ittunk veletek és hallgattuk Istent dicsérő énekeiteket, és mellettetek álltunk és veletek imádkoztunk. Hogy tudnánk titeket nem testvéreinknek érezni, akikkel hitünk azonos, s mi mind Isten gyermekei, aki nekünk édes Atyánk?

Isten még most is, ezen a vasárnap reggelen is, íme, újat cselekszik.

Áldjon meg titeket az Úr az elkövetkezendő esztendőkből, áldja meg Isten a mi testvér-gyülekezeti kapcsolatunkat, adja az úristen áldását munkánkra és imádságainkra. És az új életet, melyet Isten itt teremtett, virágoztassa, gyümölcsöztesse gazdagon. Ámen.

SCOTT PRINSTER

AZ IGAZI EGYÜTTLÉT*

Róm 12,4-8

Kedves keresztény testvéreim!

Nehéz meglátnunk és megértenünk a mai keresztény egyházat, visszapillantva a vallások történetére. Szinte hihetetlen, hogy valamikor régen létezett egy olyan kis zsidó csoport, melynek tagjai radikális vezetőjüket – Jézust – követve, az ő eszméivel próbálták megváltoztatni a körülöttük lévő zavaros világot. Szinte hihetetlen, hogy az egykori kicsiny keresztény közösség napjainkra elérte az 1,6 milliós nagyságrendet. Az Újszövetség nem más, mint ennek a közösségnek sikerekkel és kudarcokkal tarkított története, mely rávilágít arra, hogy a korai keresztényeknek komoly küzdelmet kellett folytatniuk azért, hogy egyházuk és eszméik a folytonos elnyomás ellenére is fennmaradjanak.

Amikor Pál apostol a római gyülekezethez intézte levelét, ez a közösség sajátos, új kihívásokkal nézett szembe. Egy nemzedéknyi időnek kellett eltelnie Jézus halálától, ahhoz, hogy világossá váljon: nem érkezett el a megígért istenországa. A római gyülekezet tagjai belátták, hogy az általuk hirdetett üzenet nem talált meghallgatásra, a gyülekezet ellenségei pedig változatlanul győztörték őket. Ennek következtében egyre nehezebb lett egy egységes eszmerendszert követni a kereszténység terjesztése érdekében. Pál missziós útjai alkalmával ráébredt arra, hogy a különböző közösségek vezetői saját Jézus-képet alakítottak ki, amely sok esetben meg sem közelítette az apostol központi gondolatát. Ahhoz, hogy Pál apostol tanai fennmaradjanak és világátalakító vallássá váljanak, a gyülekezetnek felül kellett vizsgálnia és szükség szerint igazodnia kellett ezekhez a tanokhoz. Mint látjuk, a korai keresztény gyülekezetnek sem volt könnyű megmaradni, sőt sokszor ez a fennmaradásért vívott küzdelem elkedvetlenítette a kicsiny közösséget.

A mi helyzetünk sem sokkal különb, mint az első keresztényeké volt. Kétségtelen, hogy az unitarizmus csupán kisebbség a kereszténységen belül, és, sajnos, a többi felekezet sem fogad keresztényekhez méltóan minket. Na-

* Elhangzott a kolozsvári belvárosi unitárius templomban magyar nyelven 1997. június 15-én.

gyon nehéz megőrizni önazonosságunkat ortodox nemzeti tömbben élve, főleg akkor, amikor felekezetünk a protestáns egyházon belül is kisebbség. Mind Romániában, mind Amerikában örökösen „versengünk” a társadalommal, mivel ez utóbbi nem szolgálja minden időben a különböző vallások békés együttélését. Egyháztagjaink, különösen az ifjabb nemzedék, a fogyasztói társadalom vonzásába kerülnek, mivel a modern társadalomban könnyebb és kellemesebb a szórakozást, az élvezeteket keresni, mint hűnek maradni a kihívásokat rejtő keresztény élethez. Be kell látnunk, hogy az Unitarizmus üzenete az észszerű vallás és lelkiismereti szabadság nagyszerű evangéliuma nem vonzotta annyira a megtérni vágyó milliókat, mint ahogy reméltük. Nagyon sok embert nem nyer meg a mi üzenetünk, kevesen fogadják el hitünk kihívásait, és mi gyakran képtelenek vagyunk megmutatni vallásunk igazságait a világnak. Egyértelmű, hogy az unitárius egyház most is alakulóban van, nem egy befejezett „mű”.

A fenti állítást igazolja egyházi életünk. Mind az Egyesült Államokban, mind Erdélyben hanyatlak a templomlátogatás, egyháztagjaink száma csökken, jobb esetben változatlan. Hasonlóképpen elenyésző azon testvéreink száma, akik cselekvően részt vállalnak egyházközseink életében. Szürke hétköznapjainkat megélhetési gondjaink teszik egyhangúakká. Vajon minket nem érdekel egyházközseink élete? Megelégszünk csak azzal, amit a lelkész kell tessen? Tényleg nem törődünk unitárius mozgalmunkkal úgy, ahogy az megkívánná?

Pál a rómaiakhoz írt levélben arra ösztönözte a keresztényeket, hogy vegyék számba lelki ajándékaikat, s ezek alapján találják meg helyüket a gyülekezetben. Pál, az egyházat az emberi testhez hasonlítva, rámutatott arra, hogy a keresztények gyülekezete nem erősödik, nem életképes, ha nincs jelen minden tagja. Agy nélkül a test élettelen. Szív nélkül a test halott. Hasonlóképpen a test, az egyház nem életképes, ha hiányoznak tagjai. A tagoktól megfosztott testre lassú de biztos halál vár, ha nem ültetjük át agyát, illetve szívét. Ez nem pusztán egy érzelmes szólam: mi mindannyian testrészei vagyunk a keresztény egyháznak.

Veszélybe kerül unitárius kereszténységünk ha megtagadjuk egyházunktól lelki és anyagi ajándékainkat. Modern világunkban, különösen nyugaton, azt kérdezzük: mit ad nekünk az egyház? Ennek ellenére úgy érzem, ha azt akarjuk, hogy szabadelvű vallásunk ebben a szabadelvűséget elfojtani akaró világban is életképes maradjon, fel kell tegyük a kérdést önmagunknak -- unitárius lelkészek és világiak -- : én mit adhatok az egyháznak? Most, amikor a megélhetés legnagyobb gondunk, az önmagunkba nézés, az önvizsgálat fényűzésnek tűnik. Ha a szabadelvű vallás szükséges a mi világunkban -- és meggyőződésem szerint az -- akkor mi képesek kell legyünk arra, hogy önmagunkba nézve meglássuk, hol a helyünk egyházunkban, és hol van szüksége egyházunknak szolgálatainkra. Napjainkban egyre nagyobb szerep jut a gépeknek, számítógépeknek. Ennek következtében világunk személytelenné válik, és könnyű azt hinnünk, hogy nem vagyunk életbevágóan fontosak. Hogyan tud egy billió világban, milliók nemzetben, ezres nagyságrendű egyházban, több száz tagú egyházközségben jelentős lenni egyetlen személy az ő

egyháza iránti hozzáállásával? A kommunizmus és a kapitalizmus teremtette embertelen kultúra hozzásegített ahhoz, hogy elfelejtsük fontosságunkat Istenországában. A kapitalista Amerikában az embernek csak addig van értéke, amíg pénzt keres, vagyont gyűjt. A kommunista Európában az embernek csak akkor volt értéke, ha elveszítette önazonosságát a közösségért végzett munkájában. Ennek következtében kétségbe vontuk azt a belső lelki értéket, amely mindannyiunkban megvan, hiszen Isten teremtményei vagyunk. Íghát belső értékeinket, lelki ajándékainkat szívünkbe zártuk.

Én is azt mondom nektek, amit Pál apostol mondott az ő római követőinek: az unitárius egyház nélkületek egy élettelen test csupán. Nem kizárólag a ti vasárnapi jelenlétetekre gondolok -- noha ez is nagyon fontos -- hanem a ti egyházban való mindenkori testi és lelki jelenlétetekre. Nem csupán a ti pénzetek a fontos -- bár ez is kell, mert templomokra, lelkészekre, énekeskönyvekre is szükség van -- , de mit ér mindez nélkületek? Mit ér az olyan templom, mely nincs tele evangéliumra és hitre éhes lelkekkel? Mit ér a lelkész, ha nincs egy odaadó gyülekezet, akiket vezessen? Mit érnek az énekeskönyvek, ha nincsenek elkötelezett egyháztagok, hogy kezükbe vegyék azokat?

Véleményem szerint nélkületek nincs egyház, ti töltitek meg azt tartalommal, nem csupán fizikailag, hanem szenvedélyes szeretettel, hittel, jó munkáttal. Kötelességünk magunkba nézni, hogy megtaláljuk azokat az ajándékokat, melyeket unitárius egyházunknak hozunk. Ezek nem megszokott karácsonyi vagy születésnap ajándékok, hanem olyanok, melyeknek csak akkor van értékük, ha továbbadjuk, tovább ajándékozzuk őket. Ezek a mi Istentől kapott ajándékaink, melyek nem érnek semmit, ha elrejtjük, ha letagadjuk őket. Ha ezeket az ajándékokat nem éri a hitközösség levegője és napfénye, elhervadnak, elpusztulnak. Ezek az ajándékok nem azért vannak, hogy felhalmozzuk, hanem meg kell osztanunk őket. De ahhoz, hogy el tudjuk osztogatni ajándékainkat, ismernünk kell ezeket. Amennyire nehéz elismertetni magunkat, megtalálni helyünket az unitarizmus berkeiben, éppen olyan nehéz hasznossá tenni önmagunkat egyházunkban. Tudom, hogy könnyű olyan hitet választani, amely nem kötelez másra, mint a vasárnaponkénti csendes templompadokban ülésre, a hét többi napját pedig úgy lehet tölteni, mintha nem is létezne egyház. Nagyon sok amerikai megszokta a tévé előtti tétlen üldögélést, a sportesemények és filmek figyelemmel követését. Sajnos ezen személyek számára az egyház is egyfajta heti egy alkalomra szóló, passzív szórakozóhely. Ennek eredménye, hogy az amerikaiak zöme többet tud kedvenc tévé adásáról, sportolójáról, mint Jézus életéről. De amikor életük úgy alakul, hogy egy közösséget igényelnek, amikor örömüket vagy bánatukat akarják megosztani valakivel, akkor rájönnek, hogy erre sem a tévé képernyője, sem a futballpálya nem alkalmas. Íme, az oka annak, hogy templompadjaink üresen tátongnak; mi keresztények egyre inkább érezzük az ürességet, elszigeteljük önmagunkat hitünkötől és embertársunktól.

Kedves testvéreim, nincs egyház a mi elkötelezettségünk nélkül. Az emberek munkája nélkül, az ismeretség ajándékai nélkül a sekélyességet kereső világban, az értelmes életet kereső kihívás nélkül az egyház semmi, vagy talán nem több, mint egy gyöngyszem nélküli kagyló.

Elég körbehordozni tekintetünket e reggel, hogy meglássuk, e templomnak gondos karbantartásra van szüksége, különben az épület szétmorzsolódik körülöttünk. Hasonlóképpen egyháztagsaink is szétmorzsolódnak, ha nem figyelünk rájuk, ha nem figyelünk egymásra kellőképpen: híveink elveszítik egyházuk iránti érdeklődésüket, ifjaink egyéb szórakozást találnak, s ezáltal a mi hivatásunk nem teljesezhet be. Nemcsak az egyház fennmaradása függ a mi ajándékainktól, hanem mi is ettől a nemeslelkűségtől függünk. Hisz ha nem hozzuk nyilvánosságra ajándékainkat, lelki tehetségeinket, mi is üres kagylókká válhatunk. Létfontosságú emberi feladat elvetni magunkat a minket körülvevő világba, úgy adva mindenkinek, hogy adakozásunk őszinte és helyénvaló legyen. Egyik kedvenc amerikai költő - Marge Piercy írja: „A korsó vízért sír, hogy legyen mit hordoznia, az ember pedig tartalmas, értelmes munkáért.” Kedves testvéreim! Az az elkötelezettség, mely vallásosságunk jellemzője, az a mód ahogyan egy hitközösségben tevékenykedünk, nem csak egyházunknak ad tartalmat, hanem a mi életünket is tartalmassá teszi. Ebben a folyamatban távol kerül tőlünk a 20-dik századot jellemző értetlenség, mi pedig visszakapcsolódunk az egyházhoz és embertársainkhoz. A latin eredetű vallás, religio szó jelentése: valamire hozzákötödni, valamire hozzákapcsolódni. Jelentéktelen az, hogy ezt a kötődést hogyan értelmezzük: Istenhez vagy a keresztény közösséghez kötődünk, hiszen egyik sem létezhet a másik nélkül. Ha Istenhez kapcsolódunk, keresztény közösségünkhöz kapcsolódunk.

Kedves testvéreim, mi is az a munka, amelyet nektek kell elvégeznetek. Most elsősorban nem arra a munkára gondolok, amely a mindennapi kenyér megvásárolásához teremti meg a pénzt -- bár ez is nagyon fontos. Örvendek annak, hogy unitárius vagyok, mert az unitáriusok az ember gondjaival törődnek, nem csak azzal foglalkoznak, hogy milyen lesz a halál utáni élet. Mindannyian felelősek vagyunk földi dolgainkért, figyelve Isten hívására. Afelől a munka felől faggatlak titeket, amely tartalmat ad életeteknek, amely csillapítja lelki éhségetek. Arra a feladatra gondolok, mely visszavezet minket felebarátainkhoz, ahhoz a közösséghez, mely nem teljes nélkülünk. Arra a feladatra gondolok, mely megtölti az üres korsót, mely értelmet ad az életnek. A kommunizmus és kapitalizmus lélek nélküli gépezete hosszú ideig semmibe vette ezeket a lelki ajándékokat. Ha arra születél, hogy tanítsál, Isten világa tökéletlen marad mindaddig, míg a tanításra kapott lelki ajándékod nem hasznosítod. Ha szeretetszolgálatra születél, a teremtett világ mindaddig éhezni fog, míg a szeretet-szolgálatod megtalálja az éhezők felé vezető utat. Ha szíved tele van irgalommal, azt mutasd meg egyházadban. Ezek azok a lelki ajándékok amelyek, úgy tűnik, hogy csak nagyon keveset változtatnak ezen a világon, s lehet, a várt eredmény csak halálunk után lesz látható. De ez a hit munkája, melyet mindannyiunknak adnunk kell, s nem bezárni elménkbe, lelkünkbe.

Az egyház élete sokat változott az elmúlt 2000 évben. A Jézus-követőknek egy kis csoportja mára billiók világvallássá nőtt. Önmagát elvetve, a jézusi evangélium még a legszükségesebb talajban is gyökeret ereszt. Az őskeresztény egyház aggodalma ma is fontos.

Dorothy Day írja: „Az emberek sokszor kérdezik, mi értelme a mi jelentéktelen erőfeszítésünknek? Nem látják be, hogy mi egyszerre csak egy téglát

tudunk letenni, egyszerre csak egy lépést tudunk megtenni. Ha egy kavicsot bedobunk egy tóba, annak vize minden irányba gyűrűzni kezd. A mi gondolataink, tetteink az ilyen kavicsokhoz hasonlíthatók. Senki sem engedheti meg magának, hogy reményét vesztesen, tétlenül üljön akkor, amikor temérdek tennivaló vár rá.”

Pál apostolnak a rómaiakhoz írott levele arra figyelmeztet bennünket, hogy egy dolog nem változott és nem is fog megváltozni a keresztény egyházban. Ez pedig nem más, mint az, hogy az egyház mindig igényli tagjainak munkáját, lelki ajándékait, és az egyháztagok is igénylik, lelki ajándékaik számára legyen hely az egyházban. Ameddig ez a nagyszerű ajándékozás tart, addig a teremtett világ is nemesedik az unitarizmus áldásaiból. Ámen.

TÖRÖK ÁRON

PÉLDÁZAT AZ ADÓS SZOLGÁRÓL (Bibliamagyarázat)

Mt 18,21-35

A Biblia második részében, pontosabban megnevezve: a három első evangéliumban található példázatok Jézus tanításainak a legerősebb és egyben a legértékesebb részei közé sorolhatók. Mindenikben a valóságos emberi élet ritmusa lüktet, mindenik a mindennapok emberének és emberi magatartásnak pozitív vagy negatív vonásait mutatja be találóan, örökérvényű módon.

Amikor mi, mai emberek, azokat olvassuk vagy hallgatjuk, tisztelettel s némi csodálattal gondolunk Jézusra, akinek ajakáról - akár a 12 tanítvány, akár az őt követők sokasága előtt - elhangzottak egykoron. Tiszteletünket és csodálatunkat még az a tény sem szállítja alá, hogy ugyanazok a példázatok a különböző evangéliumokban szószerint nem egyeznek, hogy azok esetében néha egészen szembeutó eltérések mutatkoznak. (Lásd: Máténál a „királyi menyegzőről” 22,1 s köv.; Lukácsnál a „Nagy vacsoráról” 14,15 s köv. szülő példázatot) De még az a tudat sem zavar a példázatok értékelésénél és mai életünkre való vonatkoztatásánál, hogy a különböző egyházak és vallások illetékesei saját hitelveik (dogmáik) igazolása érdekében magyarázzák és használják fel ezeket a példázatokot, s különösen azt, ami belőlük - tanulságképpen - ma is levonható. Mi - mint általában a bibliai szövegek esetében - itt is arra törekszünk, hogy, a szavak és sorok mögé is tekintve, megragadjuk a központi gondolatot, azt, ami kétségtelenül rokon vagy éppenséggel egy a jézusi lelkülettel, szellemmel, életlátással, az úttal, melyet ő járt, az igazsággal, melyet ő képviselt és védett, s az élettel, melynek szelleme, lelki, erkölcsi kiteljesítését Istentől kapott szent feladatnak tekintette.

A felolvasott bibliai rész is egy példázat, melyet Jézus közvetlen tanítványainak mondott el, s mely csak a Máté evangéliumában maradt ránk. Címe: Példázat az adós szolgáról. Elmondására Péternek egy igen figyelemreméltó kérdése készítette Jézust, mely a keresztény vallás ún. kulcskérdései közé so-

rolható ma is, s mely így hangzik: „Uram, hányszor lehet az én atyámfiának ellenem vétkezni és néki megbocsátanom? még hétszer is? Monda néki Jézus: nem mondom néked, *hog*y még hétszer is, hanem még hetvenhétszer is.” (Mt 18,21-22)

A kérdés - pillanatnyilag - zavarba is hozhat minket, s tán még inkább a kérdésre adott jézusi válasz, amit nem lehet csak a megbocsátásra vonatkoztatni. Zavarunkat a példázat egészének tanítása oldja fel. Lássuk közelebbről ezt az egészet.

Az adós szolgáról szóló példázatban Jézus egy földi király képében akarja érzékeltetni elsősorban Istennek a bűnösök iránti könyörületességét, s így kívánja kihangsúlyozni, hogy Isten országában legfőbb törvény a *megbocsátó szeretet*. Ebből természetyszerűleg következik, hogy Isten országa tagjainak a legfőbb kötelessége az egymás iránti engedékenység, engesztelhetőség. A másik szereplőnek: a leborulni kész, irgalomért könyörgő, de keményszívű szolgának a példája azt tárja előnkbe, hogy mindig a legnagyobb bűnösök azok, akikben a legkevesebb megbocsátó szeretet él azokkal szemben, akik fölött lehetőségük van hatalmukat gyakorolni, érvényesíteni. Ezt látszik igazolni a példázatban szereplő két adósságösszeg közti óriási különbség is. Az adós (gonosz) szolga tízezer talentommal tartozott urának. E téren jártas emberek - a múlt század végén - kiszámították, hogy 1 ótestamentumi talentom 3 000 német ezüst forintnak felelt meg, a 10 000 talentom 30 milliónak. Olyan hatalmas összeg, mely a szeretet nélküli ember bűnének s ezt az adósságot elengedni kész király irgalmának, megbocsátó szeretetének roppant nagyságát kívánja kifejezni. Igaz hálával és a megjavulás őszinte, tiszta szándékával kellett volna távoznia a számonkérés színhelyéről a gonosz szolgának, de ő csak addig érzett (mutatott) némi hálát ura iránt, ki neki megbocsátott, sőt! adósságát is elengedte, amíg fogadkozása, könyörgése és ígérete nyomán a drámai feszültség feloldódott (felengedett) az irgalmas szeretet melegében. Aztán újra felöltötte lelkének még gonoszabb köntösét s maga elé hivatva egyik szolgatársát, aki neki csekély összeggel volt adós (100 dénár = 25 német ezüst forint), keményszívűen és engesztelhetetlen akarta fizetésre kényszeríteni s mert nem tudott - noha ugyanazokkal a szavakkal könyörgött hozzá irgalomért, mint amelyek nyomán az ő nagy adóssága elengedett, - börtönbe vettette. S ha azt hitte, hogy helyesen és bölcsen járt el, nagyon tévedett. Amikor ui. a király megtudta embertelen eljárását, maga elé hivatván, visszavonta irgalmát, gonosz szolgának nevezte s átadta a hóhérok kezébe, mígnem megfizeti mind, amivel tartozik.

Jézus a példázat záró versében határozottan, erős meggyőződéssel vonja le a tanulságot, s végkövetkeztetést, mondván: „Eképpen cselekszik az én mennyei Atyám is veletek, ha szívetekből meg nem bocsátjátok kiki az ő atyafiának az ő vétkeiket.” (35. v.)

Ha szószerint vennők Jézusnak ezt a példázatát, a bevezetőre, a példázatot kiváltó kérdésre s az adott válaszra appellálva azt mondhatnók, hogy súlyos ellentmondás van benne. Mert az első, ún. „mulasztási” bűnt megbocsátotta ugyan az adós szolga ura, de az első „cselekedeti” bűn tudomásulvétele haraggal töltötte el a lelkét, kegyetlen maradt és büntetett! Hát való-

ban így cselekszik a mi mennyei Atyánk is velünk? Nem vétkezhetünk hétszer - hetvenhétszer, s ő nem bocsát meg ugyanannyiszor nekünk?

Ne vegyük szó szerinti, de nézzünk nagyon mélyen a tanítás lényegébe, vegyük a szellemét, s akkor nem is tesszük fel a kérdéseket. Tisztán fog állani előttünk, hogy Isten az általa teremtett és gondviselt élő világban tőlünk emberektől várja el a legtöbbet, a legnemesebbet hitünknek és cselekedeteinknek útjain. Munkatárs csak az lehet vele, gyermekévé csak az nőhet fel, aki ezt a többet, nemesebbet készségesen vállalja és felmutatni kész. Aki arra törekszik szüntelen, hogy szörnyű bűnöktől mentes életet éljen, mert tudja és vallja, hogy „az Isten szeretet, s aki szeretetben marad, az Istenben marad s az Isten is őbenne.” (1Jn 4,16)

Ha Káténk Isten jóságával, igaz és irgalmas voltával foglalkozó kérdéseit vizsgáljuk (41,42,43.), ott is találunk ellentmondásokat, de mindenképpen azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy „végtelen szeretetéből kifolyólag elnézi vétkeinket s időt ad a megjobbulásra, hogy megtérjünk és megbocsásson.” Azt a kérdést, hogy miért ilyen vagy miért olyan az Isten, könnyedén tesszük fel, de azt már nagyon megfontoljuk, hogy önmagunkra is vonatkoztassuk ugyanezeket a kérdéseket. Pedig az értelemmel megáldott ember esetében olyan egyszerű az egész. Ha olyan természetes nekünk a Miatyánkban naponta elimádkozott, idevonatkozó rész: és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek, - ha elfogadjuk, hogy Isten bocsánatát őszinte bűnbánatunk és megtérésünk függvényében nyerjük el; s ha magától értetődőnek tartjuk, hogy a mi vétkeinket más emberek megbocsássák, akkor miért nem tudunk, vagy miért nem akarunk készek lenni mi is arra, hogy másokkal szemben ugyanezt tegyük? Mikor férközik már egészen közel a lelkünkhöz, mikor ássa be magát mélyen az öntudatunkba az a jézusi tanítás, amely arra int, hogy szeressük Istent teljes szívünkből... és felebarátunkat, mint magunkat? Mikor értjük meg a maga világos, e tekintetben könnyen eligazító voltában azt a jézusi felhívást, mely leegyszerűsítve oldja meg a nagy kérdéskomplexumot: „amit akartok azért, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal.” (Mt 7,12) Példázatunk adós szolgája nem ennek a jézusi meghagyásnak, figyelmeztetésnek szellemében járt el. Önző, csak önmagát tekintő, gonosz szolga volt s elnyerte büntetését. ~

Mi ezt egészen természetesnek tartjuk még akkor is, ha valljuk, hogy Isten lényének legszebb vonása a jóság és a megbocsátó, türelmes szeretet. Miért? Egyszerűen azért, mert azt is valljuk, hogy Isten ezt a teremtett világot s benne az ember életét minőségében a legmagasabb szintre szándékszik felemelni minden tekintetben. Törvényt szab, parancsot osztogat, szíveknek, lelkeknek és életeknek, gondvisel, oltalmaz, vezet, tanít az élet ösvényére, erőt ad, hittel, reménységgel áld meg, hogy feladatainkat híven betölthessük, a tékozlókat (a megtérő tékozlókat!) visszafogadja szeretetébe, irgalmasan vár a megtérő gonoszokra, de annyira jó már Isten sem lehet, hogy azokat, akik életükkel és cselekedeteikkel tudatosan és következetesen gátolják ezt a magasrendű kibontakozását a létnek, hogy azokat 100 és 1000 bűnük után is

Atyaként magához ölelje, s ne szabjon ki rájuk semmi büntetést. Ő „áldva büntet, hogy szentté küzdjük életünket!”

A lelkészekre vár az a nehéz, de nemes feladat, hogy a gondjaira bízott nyáj életében hozzáértő neveléssel, személyes és családi életük jó példájával, a jézusi tanítások örök érvényű igazságainak megélésével s hivatásos hirdetésével tudatosítsák, hogy nekünk, mint Isten gyermekeinek és Jézus tanítványainak, a jó és a rossz, az igaz és hamis, a szép és a rút, az értékes és az értéktelen örök harcában azokat az erőket kell - ha áldozattal is - győzelemre segíteni, melyek Jézus nagy álmát: Isten országának az emberi szívekben és életekben való megvalósulását segítik elő.

A lelkészi pályára készülő unitárius ifjaknak annak tudatában kell tanulmányaikat folytatniuk, és azzal kell számot vetniük, hogy a holnap lelkészére komoly, felelősségteljes feladat vár hivatása mezején, s hogy ez a feladat és annak betöltése széles jóságot, mély szeretetet, igazságérzetet, erkölcsi bátorságot és tisztaságot, sok türelmet és jóakaratot, erős hitet, szilárd jellemet, hivatásérzetet és tudatot, teljes életet tételez fel és vár el Isten, az ember és az élet szolgálatának útján.

„Adjátok meg azért mindenkinek, amivel tartoztok: akinek az adóval, az adót; akinek a vámmal, a vámot; akinek a félelemmel, a félelmet; akinek a tisztességgel, a tisztességet. Senkinek semmivel ne tartozzatok, hanem csak azzal, hogy egymást szeressétek, mert aki szereti a felebarátját, a törvényt betöltötte.” (Róm 13,7-8) Ámen.

SIMÉN DOMOKOS

NEVEDEN HÍVTALAK ... ENYÉM VAGY

77 Zsolt 6; Ézs 43,1

Kedves 50 éves érettségi találkozózn résztvevő jelenlevő és a részvételünkkel emlékező, csak lélekben velünk lévő barátaim, testvéreim! Mikor a régi 50-58-as évi napokról-évekről, a hajdankorunkról emlékezem, nem a Zsoltáros gondolatmenetébe állok be csak, hanem régi unitárius iskolánk egyik legkiválóbb növendékének, Borbáth Károly történésznek hozzám írt levelének egy kérése tülekedik bennem szólásra. Ezt írta: „Mikor történelmünk tarlóján kalászkodsz, ne feledkezzél meg az iskoláinkról.” Kalászkodásaim közt a tények meggyőztek, hogy egy létfontosságú kérdésünket toltta elém kedves barátom.

Mivel nem kívánok most nektek prédikálni, hanem beszélgetni magammal, magunkkal és az Istennel az összeollózott bibliai versek zöld fényénél, gondolom, nem mondok valótlan, mikor azt állítom, hogy emberi életünkben az iskola egy jövőnk meghatározó közösségi tényező. Nem csak a nagy iskolákra gondolok, hanem a hegyek markába szorított, kis falusi iskolákra is. Elmélkedve a régmúlt időkről, a nemzetünknek oly fontos 60 évről, 1800-1860 közti évekre, tanulságnak 3 iskolát és annak tanítóit idézném. Magyar-szentbenedeken e 60 év alatt 5 tanító lakott az iskolában, de csak 12 évben

volt tanítás... Ma talán még 20 magyart sem lehet találni ott, ahol annak idején a gyermekek létszáma évenként 6-17 között változott. Magyarsáros egy eldugott falu, hol az egyfalusi tanító és lelkész összhangja megteremtette az algimnáziumi rangot, 7 osztályban tanított, olyan „ditséretesen”, hogy a szász és a román papnak készülő gyermekeket a „tanító keze alá adták.” Küküllődombón az 1842-ös év fordulópont. 3 tantermes „néposkolát építettek”, a falusi óvodák közt az elsőt 92 gyermekkel megalapították, a gyermekeken keresztül a szülőkkel Olvasó Egyletet, Mérsékleti Társaságot (pálinkát nem ittak), négy-szólamú férfikart, Temetkezési Segélyegyletet, Faiskolát létesítettek. A tanító keze alá más falusi és más vallású gyermekek közül 29-et is járattak. Mindhárom iskola kőből, téglából, mészből vagy vályogból épült. Nem az iskola határozta meg az átélni vagy túlélni kérdésre a feleletet, az iskola lényegét, hanem annak a szelleme, a tanítóknak a tanítása és főleg a nevelése. Mert az igazi iskola nem kőből, hanem annak a szelleméből, lélekből épül. Ezt szólítja az élet, ezzel felelünk jellemben, hűségben. A gyermeket egy életre szólóan eljegyez egy iskola, mintha ezt mondaná: „Enyém vagy”, én adtam jellemeknek, egyéniségednek, emberségednek az alapkövét. Engem hordozol.

Az első osztályfőnöki órára, ha még emlékeztek, néhai Molnár István tanár úr vette a névsort és nevünkön szólított. Ezzel a névsorral jegyzett el akkor minket a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium magának; és mi az iskolát magunknak. Az idők folyamán bővült és apadt a létszám 22-ről 70-re, de azt a közösségi szellemet mindenkinek egyformán adta, és egyformán hordoztuk azt. Meghatározta életünket, Almamater, második édesanyánk lett. Megtanultuk, hogy a falás kenyeret 2-3 felé is lehet törni, úgy is elég; hogy a közösség jó- és balsorsban megtartó és erősítő; hogy veszélyek árán is segíteni kell egymáson.

Ma 50 év után az osztályfőnöki órán néhai tanáraink közül 4-en hallgatták osztályfőnökünk névsorolvasását. Kevesen mondtunk, mondhattunk „Jelent” a szólításra, a legtöbb név után csak a néma emlék és csend felelt. Kérdhetném, miért, Istenem? Miért szeretted őket jobban, mint mi és a családjuk? ... Tudom, hogy ez iskola szellemének bennük is emléket állítottál.

Ézsaiást Isten nevéen szólította, és azt mondta: „Enyém vagy”, és ő mindig „jelennel” felelt Isten ügyében. Minket ma az iskolánk szólított és megkért annyi év után is: „Kié vagy?” Eszünkbe jut a fél évszázad, a munka, az öröm, a csalódás, a család... sok minden, de ma jelesre feleltünk, mikor a valamások osztályfőnöki óráján úgy vallottunk, hogy ehhez az iskolához tartozunk, ennek lelkét-szellemét hordoztuk magunkban és ez az iskola a miénk, melynek utolsó évesei voltunk az államosítás előtt. Ennek szellemében és tanításában feleltünk a család, a társadalom, a munka, az élet különböző helyzeteiben feltett kérdésekre.

Egy belső szellemi lángot kaptunk a tudásban és a lélekből. Kellott a láng, mert életünk keresztútjain világított, és vacogtató időkben meleget adott. Most összehoztuk apró lángjainkat, hogy egy tábor tüzet rakjunk. Emlékek-élmények lángja mellett, ez 50 éves találkozó tábor tüze mellett még kell a fény, a világosság és kell a melegség.

Illyés Gyula szavai visszajárnak bennem gyakran: „A valamire való embernek minden alkalom jó arra, hogy találkozzon.” A találkozás megvolt és úgy láttam, hogy mi „valamire való emberek voltunk.” Az este a Duna Tv-ben a hősök napját mutatták Budapesten. Úgy érzem, hogy az a mi napunk is volt, hisz a félszázadnyi időben, a gerinc- és jellemet törő esztendőkből csendes hősök voltunk, melyhez a biztatást ez iskola szelleme adta. S ha majd az örökélet hajójában fogunk elfeküdni, a csendes hősök is hősi halottjai lesznek ennek az iskolának. Addig Hirohito japán császár szavai erősítsenek iskolánk szellemi örökségében, ki akkor mondta ezeket, mikor látszólag minden összeomlott: „Legyél bátor és hű / Mint a fenyő / Mely színét akkor sem változtatja, / Mikor a hó / Az ágát / A földre nyomja.” Ámen.

PAP LÁSZLÓ

JÉZUS A BŰNÖSÖK BARÁTJA

Mt 9,11-13

Jézus tudatában van annak, hogy megbiztatásának csak úgy tud eleget tenni, ha segítségeket szerez magának. Máté - a vámszedő - elhívásával kezdődik a sor, s ma már teljes mértékben értjük, hogy miért is volt olyan furcsa az az elhívás és az azután következő események szintén. A korabeli embernek - de valljuk be, a mainak is - feltűnik, hogy Jézus Máté vendéglátását élvezzi, s ennek megfogalmazásaként jegyzik meg: Íme, Jézus a bűnösök barátja.

Manapság számtalanszor kérjük Jézust, hogy legyen a vendégünk, s ebben az esetben igyekeznünk kellene megnyerni az ő barátságát is. Amikor egy szószéki szónok felszólít arra, hogy fogadjuk el Jézust, mint a bűnösök barátját, nagyon sokan kikérik maguknak. Egyrészt mert nem tartják bűnösöknek magukat, másrészt pedig azért, mert nem vállalnak barátságot a bűnösökkel. Ez így természetesen helyes és erkölcsös is lenne, ha a valóságban nem rajzolódná ki másképpen a helyes kép. Világi életünk családi képénél feltétlenül ki kell vetülnön a belső világunk képe is. Ma már időszerű arra is gondolni, hogy a háromdimenziós képhez mindent szeretne látni a kíváncsi ember. Sokszor még a fényképészt is. Éppen ezért a csoportképekről esetlegesen lekéselt barátunkat, lelki rezdüléseinket, múltunkat és jelenünket is látni akarja. Szerintem az ilyen ember bátor, az élet barátja, és ő már megtanulta, hogy amikor az élet tengerén hajóra száll, nem aggódik amiatt, hogy nem tud úszni; ha pedig repülőre ül, nem visz magával ejtőernyőt, pedig repülni sem tud. Ettől az embertársunktól kell megtanulni, hogy Jézus ott van mellettünk minden veszélyben, s ő igaz barátként nyújtja a kezét, sőt megtanít Isten atyai kezébe kapaszkodva bátran járni életünk sokszor hánykódó-zavaros vizein. Így hát minden feltételünk megvan arra, hogy, Jézus tanítása szellemében, hozzá barátként közeledjünk, s vállaljuk merészen vele a közösséget, a barátságot.

Kedves Testvéreim! Jézus a bűnösök barátja, s ennek bizonyítására itt áll előtünk Máté, a vámszedő esete. Ő egy olyan ember, aki éppen foglalkozásá-

nál fogva nem örvendhetett közkedveltségnek, sőt minden lehetőség természetesen kínálkozott fel arra, hogy a bűnös jelző illő legyen rá minden vonatkozásban. Jézus ennek tudatában kéri fel, hogy kövesse őt, sőt mi több, a vendégszeretetét is élvezze ennek a vámszedőnek. A megbélyegző kifejezés elhangzik tehát: Jézus, a bűnösök barátja.

Most egyenként meg kell kérdeznem titeket, hogy volt-e, van-e nektek egy jó barátotok? Egy olyan ember, aki más, mint véred, és mégis testvéred? Olyan, aki teljesen más, mint te, és mégis egy veled. Akivel te megosztod gondjaidat és ő benned álmodja magát az édig! Sokunknak van ilyen barátunk. Legtöbbször azonban éppen megbocsátó szeretetükön át vesszük észre, hogy milyen gyakran meghántjuk őket. Nagyon szeretjük a barátunkat és mégis vétkezünk ellene. Akkor szégyelljük igazán magunkat, amikor barátunk arcán felfedezzük a jézusi arcot s utána visszhangra talál lelkünkben: Íme Jézus, a bűnösök barátja. A megbánás pillanatában úgy érezzük, hogy szívünk csordultig megtelik szeretettel és többé már nem vagyunk és nem is voltunk soha vétkesek barátunkkal szemben.

Az orvos vagyis a názáreti Jézus megjelenik a betegnél, s lassan mi is átérezhetjük, hogy ránk is milyen találó. A beteg szeretne meggyógyulni, de ez a valóságban nem is olyan egyszerű, mert:

- vannak akik egészségesnek tartják magukat, s van is rá példa, hogy ez így igaz. Sokak erősek, nem fáj sehol, s ennek következtében nem is kell gondolniuk az orvosra. Legfennebb megállítják az utcán, vagy panaszoznak neki a rendelőben, ha valaki szeretettükön, barátukon akarnak segíteni. Előfordulhat az az eset is, amikor nem figyelünk oda betegségeinkre és sokkal nagyvonalúbbak vagyunk annál, hogy betegnek kiáltsuk ki magunkat. Betegségeink ellenére egészségeseknek mondjuk magunkat.

- van úgy is, amikor betegek vagyunk és panaszkodunk is, de még mindig nem megyünk el az orvoshoz. Aztán előbb-utóbb csak rávesszük magunkat és elvégeztetjük a szükséges kivizsgálásokat. Lassan megérik bennünk a tudat, hogy addig keressük a gyógyító orvosunkat, amíg rajtunk segíteni tud.

- a bibliai jelképben a betegség a bűnt szemlélteti. Én megértem, hogy sokan állítják magukról, hogy nem bűnösök s ennek szellemében prédikálnak a lelkészek közül is nagyon sokan. De vajon mi a véleménye erről a felfogásról Istennek? A templomtól távol lévő, tőlünk, Jézus tanításaitól, Istentől távol élő embertársaink iránt való szeretete jelként kínálja Jézus az ő barátságát, s ennek elfogadása gyógyít meg, mentesít a kínzó érzésektől. Csak ezt kell meglátni, hogy a mai templomtalan időszak kellemetlen betegségében az „orvos” díjtalanul jön a házhoz és nem kezünk mozdulatát lesi, hanem sokat hántott lelkünkéből kitükröződő érzéseinket nézi - legtöbbször fénytelen arcunkon.

A mai alap gondolat negyedik figyelmeztetéseként Jézus arra kér bennünket, hogy tanuljunk meg a mai tanítást is. Azt ugyanis, hogy Isten irgalmas-ságot vár el tőlünk és nem áldozatot. Ez az intés így cseng a fülemben: Szép dolog a tiszta istentisztelet, s ez nem más, mint meglátogatni az özvegyeket és árvákat s lehajolni hozzájuk. Jézus ma ezt így mondaná: „Tévedsz testvérem, ha arra gondolsz, hogy a világ azt várja tőled, hogy tested, egészséged, életed áldozd oda neki. Csak annyi szükséges, hogy egészséges légy és maradj test-

ben és lélekben, elfogadd a barátságomat, nekem segíteni tudj abban a munkában, amelyre bátorsággal vállalkoztam: megtérésre hívogatni a bűnösöket, vigasztalni a bánatosokat, felemelni az elesetteket. Tudom, hogy ez nagy kérés s nagy áldozatot és sok lemondást követel, de gyönyörűséget szerez azoknak akik ezt vállalják.”

Kedves Testvéreim! Távol áll tőlem, hogy a gyülekezet tagjaira ráerőszakoljam a „betegség-bűnösség” érzetét. Sőt a barátságomra sem kényszeríték senkit. Ez istentiszteleti alkalom középpontjába azonban beállítom Jézus szerény hívogatását. Teszem ezt azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy ő a tanításaival mindenkin segíteni akar, persze, aki hisz benne. Már rég elérkezett az idő arra, amikor mindenki abban a szellemben gyakorolhatja unitárius hitét, amelyben Isten hozzánk közel álló, szerető Atyának fogadhatja el. Azt is tudjuk, hogy ma már nekünk nem kell zsákba bújnunk s bűnbánattal nem kell fejünkre szórunk a hamut. De szólni, a hívó szóra válaszolni *most kell*. Be kell látnunk, hogy Jézus barátsága tartósabb minden más barátságnál!

Csak egyszer kell észrevennünk azt, hogy beteg lelkünk s hogy megtaláljuk Jézusban a gyógyító orvosunk. Ettől a pillanattól kezdve önmagunk orvososa és mások ápolójává is váltunk.

Sok Jézusi tanítást meghallgattunk már eddigi életünk folyamán, de itt arról van szó, hogy ezt meg is kell tanulnunk. Meglátni az özvegyeket és árvákat, s észrevenni végre, hogy sok esetben megfordult a sorrend. A segítségre szorulóak azok, akik hűségesen járnak a templomba, áldozatokat vállalnak, az egészségesek helyett is kitartóan imádkoznak. Ők azok, akik hozzánk is sokszor lehajolnak. Milyen hatalommal teszik ők mindezt? Azzal, amit Istentől kaptak. Itt az idő tehát, hogy hatalmasak legyünk mi is Jézus barátságának birtokában.

Jézus szavaival gyógyulásra, barátságra hívom az otthonmaradottakat, a beteges gondolkodásúakat, mindazokat, akik görcsösen ragaszkodnak a rohano világ gyógyítható betegségeihez. Atyafiúi szeretettel kérek, mondjátok meg nekik, hogy közülünk már nagyon sokan erőtlenek ahhoz, hogy megragadják életük csónakjának evezőjét. Azt is mondjátok meg, hogy Isten mégis gondoskodni fog az előhaladásukról. Tolmácsoljátok, hogy sokan már közülünk nem számíthatnak gyermekeik, unokáik segítségére sem, de azért nem esnek kétségbe. A legtöbben bízunk abban, hogy özvegyességünkben és árvaságunkban sem vagyunk magunkra, mert „árváknak Atya, özvegyeknek bírója az Isten” (Zsolt 68,6). Ő vizsgálja meg akaratusunkat és cselekedeteinket, s Isten tegyen képessé arra, hogy jó gyermekeinek bizonyuljunk, most, építő szándékunkban és halálunk óráján is. Szent nevének dicsőségére, mindannyiunk békességére és boldogságára. Ámen.

LÉTA SÁNDOR

LEGYEN A TI HITETEK SZERINT

Mt 9,27-31

Jézus valahányszor gyógyított, mindig hitet követelt: hiszed-e hogy meg tudom tenni? Úgy is mondhatnánk, hogy nem Jézus volt a gyógyító, hanem a beteg ember gyógyította meg saját magát hite, a gyógyítóba vetett bizalma által. Mint a felolvasott esetben: Jézus gyógyító hírében állott. Nemhiába, hogy ahol elhaladt, mindenütt melléje szegődtek a betegek, a gyógyulás reményében. Két vak szegődik melléje: Jézus megkérdezte tőlük: hiszitek-e hogy meg tudom ezt tenni? Igenlő válaszukra Jézus ezt mondotta: Legyen a ti hitetek által! Vagy a vérfolyásos asszony esetében: aki hátulról érintette meg az előtte menő Jézus ruhájának a szegélyét a gyógyulás reményében és hitében. Jézus észrevette, megfordult és ezt mondotta: Bízzál, a te hited megtartott téged! És a nő meggyógyult.

A mai modern technika és technológia világában, ahol az uralkodó elem az értelem, újból fel kell fedeznünk a hitnek erős és megtartó világát. Ez azért is lényeges, mert a mai tudósok kezdik megérteni, hogy a hit, a remény mennyire befolyásolja a fizikai világunkat és testi egészségünket, épségünket. Ezáltal feleletet kapunk a bibliai titokzatos gyógyításokra is, amelyeket Jézusnak tulajdonítottak. Meglátjuk, hogy nincsen semmi csodálatos, titokzatos bennünk, csak egy lelki folyamat, amelyik kihat és befolyásolja fizikai-teszt-biológiai életünk működését.

Egy könyvet olvasok: Joan Borysenko Törödni a testtel és figyelembe venni a tudatot címmel. A könyvben az író nő a Hit és remény ereje című fejezetben leír egy megtörtént esetet: az orvos egy súlyos rákos beteget kezel. A rák az immunrendszerrel súlyosan megtámadta. Az orvos az akkor hitelt érdemlő Krebiozen orvossággal kezelte a beteget. Rövidesen a rák terjedése leállt és a daganat is eloszlott. A beteget hazaengedték, mint aki látszólagosan meggyógyult. Néhány hónappal később az a hír terjedt el az újságokban, hogy a betegnek adott gyógyszer hatástalan, nem ér semmit. A volt beteg erről tudomást szerzett és daganata kiújult. Az orvos gyanakodva, hogy a beteg a hír hatására, az orvosságban megingott hite következtében esett vissza a betegségbe, azzal vigasztalta, hogy ő tökéletesítette a gyógyszert és ezzel fogja kezelni. Lényegében a beteget egyszerű desztillált vízzel kezelte. Az eredmény nem maradt el. A daganat újból eltűnt, a beteg helyrejött. De pár hónap múlva a kutatások behozták, hogy a Krebiozen nem ér semmit. A következménye az lett, hogy a beteg kiábrándult, nemcsak a gyógyszerből, de a kezelőorvosából is; a daganata ismét kiújult nemsokkal utána a beteg meghalt. Az író nő következtetése az, hogy a magatartásában és hite orvosában és a gyógyszer hatásos voltában nagyban befolyásolhatja bizonyos mértékben a betegség kimenetelét.

Nem ugyanez történhetett-e Jézus idejében is, a gyógyításai következtében. Ő is azt követeli betegeitől, hogy higgyenek benne: „hiszed-e, hogy meg tudom ezt tenni?”

A beteg a gyógyulás érdekében ment Jézushoz, és mivel hitt a beteg a gyógyulásban, elég volt hogy elhangzódjon Jézus ajkáról csak ennyi: „legyen a te hited szerint”. És a beteg meggyógyult.

Kedves Testvéreim! Mi a kételkedés időszakát éljük. Ha betegek vagyunk, úgy megyünk az orvoshoz, hogy nem hiszünk saját felgyógyulásunkban. Ha csapás és veszély fenyeget, elveszítjük reményünket, lemondunk, nem hisszük, hogy minden jóra fordulhat. Ha ilyen lelkiállapottal állunk meg az élet nehézségei előtt, akkor biztos, hogy vesztesek leszünk. Nem azért, mert a betegség, a küzdelem, a teher erősebb nálunknál, hanem mert mi vagyunk és mi bizonyulunk gyengébbnek.

Gyengességünk másik oka pedig az, hogy nem érzünk magunk mellett egy erős valakit, mint a példázatban a vak ember Jézust, akinek szemébe ezt tudnánk nyugodtan mondani, hogy hiszek benned. Hiszem, hogy meg tudod tenni, hiszem, hogy segítesz, hiszem, hogy a javamat akarod.

Tudunk olyan súlyos betegekről, akik hittek orvosukban, a tudományban és Istenben és a vártnál tovább éltek, túléltek azonos sorstársaikat, akik nem hittek, akik lemondottak betegségük súlya alatt az életről. Ha ma Jézushoz mehetnénk, hogyan állnánk meg előtte? Vagy egyáltalán fordulnánk-e hozzá?

A magyarázat lényege az, hogy az erős hittel rendelkezők valami olyasmibe kapaszkodnak, ami reményt ad, nem érzik magukat tehetetleneknek, kiszolgáltatottnak. Ha érezzük, hogy még saját magunk tehetünk valamit életünk, továbbélésünk érdekében, nagyobb az esély a megmaradásért, mint az aki tehetetlennek, kiszolgáltatottnak érzi magát. Amikor még a mi kezünkben van a döntés, a határozathozatal ereje, még van egy kis lehetőség a jobbulásra, az életre. De ha érezzük, hogy semmit sem tehetünk, még az erős is lebetegedik, legyengül.

Ennek az érzetét adja vissza Jézus, amikor megkérdezi: hiszed-e hogy meg tudom ezt tenni? A beteg kezébe teszi le a döntéshozatalt. Ha az életet választja IGENT mond, ha a halált, NEMET mond.

Így vagyunk mi is. Hányszor adja Isten a kezünkbe a választás lehetőségét az Élet és a Halál között, a Siker és a Kudarccal között, a Gyógyulás és a Kimúlás között. És mi gyakran hitetlenségből, tudatlanságból a rosszabbik felét választjuk.

Pedig ma is ott van Jézus és Isten életünk minden útkereszteződésénél, mert sok a betegség, a panasz, a baj. Mi pedig menekülünk, orvoshoz, lelkészhez, Jézushoz, Istenhez jobbulást találni. De tehetetlenül várjuk, hogy csodálatos módon minden megoldódjon, sokszor a mi hozzájárulásunk nélkül. Ott lebeg a kérdés előttünk is: hiszed-e, hogy mindez lehetséges? Bízol-e abban aki felé fordultál, hogy segíteni tud rajtad?

Válaszunk legyen IGEN! Ez a bizakodó, hívő ember válasza! A válasz amit kapunk: legyen a te hited szerint! Tegyen erősekké minket, lelkesítsen és buzdítson, hogy mi magunk legyünk képesek megváltoztatni a dolgokat.

Ebben a hitben áll az élet megtartó ereje! Bízunk mindenekelőtt Istenben, aki nem azt akarja, hogy betegek legyünk, szenvedjünk és meghaljunk, hanem azt akarja, hogy éljünk!

Megnyugtatósképpen hangozzon felénk is: legyen a te hited szerint, és a te hited megtart téged! Ámen.

MEZEI CSABA

A HELYREÁLLT KÖZÖSSÉG

Lk 15,31-32

Kedves Testvéreim! Mai istentiszteletünk témája: A helyreállított közösség. Úgy gondolom, mindnyájan ismeritek a tékozló fiú példázatát. Ez a fiú a ráeső örökséggel kiválik a természetes közösségből, a család kötelékéből. Végre szabadnak, erősnek, fiatalnak és boldognak érzi magát. Nem kell gürccölnie apjával, testvérével, meg a bérésekkel együtt. A pénz biztosította a kényelmet, jólétet, a tekintélyt, és ráadásul vidám közösséget is teremtett rövid időn belül. Elámítja a vagyon, a pénz hatalma és valósággal bálványként imádja.

Igen ám, csak hogy ez a bálvány sok áldozatot kíván. Minél többet áldoznak neki, annál többet követel. Ez a bálvány önmagát kéri. Amikor a pénz, a vagyon mind elfogyott, akkor derült ki, mennyire hűtlen imádójával szemben ez a bálvány, és mennyire hűtlen az általa teremtett közösség, a tivornyázó cimborák léha csöcseléke.

A szigorú valóság súlyos terhe alatt összeroskadó fiú megjárja a szegyen, a megaláztatás, a kisémmizettség kegyetlen útját, és amikor úgy érzi, hogy bűne és nincstelensége a megsemmisülés örvénye felé sodorja, mint utolsó mentőöv, életében megszületik a bűnbánat és a megtérés vágya.

Sok prédikáció merített tanulságos példát a tékozló fiú esetéből. Sok lelkes hangsúlyozta a megtérésnek fontosságát, azt aényt, hogy az Isten közösségébe visszatérőt milyen mérhetetlen szeretettel és jószággal fogadja vissza a szerető és megbocsátó, mindenható Atya.

Ha valaki kiválik a családból, vendégként érkezik vissza. A vendéget különös figyelemmel és kedvességgel szokta fogadni a jó házigazda. De ez esetben nem ilyen „vendégjárásról” van szó. A család, a közösség egy összeforrott társaságot jelent. Ha a tagok mind jelen vannak, az annyira természetes, hogy nem is tulajdonítunk különös figyelmet minden tag iránt külön-külön. De, ha valaki hiányzik, az egyből a legfontosabbá válik. Igen, mert hiányával halottá, elveszetté válik a közösség számára. Olyan a közösség, mint egy motor. Ha működik, eszünkbe sem jutnak az alkatrészek, de ha a legkisebb hibásodás is éri valamelyiket, azonnal a legfontosabbá válik számunkra. Ha egy rész hiányzik az egészből, a legfontosabbá válik, mert hiánya meghontja a harmóniát, az összhangot. Ha pedig valami fontos és megkapjuk, megtaláljuk azt, örvendünk neki.

Ilyen értelemben örvend a mindenkori szülő a visszatérő gyermeknek. Így hagyja el a juhász a 99 juhot és indul el az egyetlen elveszett keresésére, hogy azt megtalálja. Így válik fontossá az, amit vagy akit hiányolunk.

Én most inkább a hűséges, szófogadó fiúról, annak kételyeiről, féltékenységéről, jószágával való visszaélés érzéséről szeretnék inkább beszélni. A szorgalmasan munkálkodó fiú felháborodással veszi tudomásul, hogy az ő tékozló öccsét zokszó nélkül, mi több, örömmel és vigassággal fogadja vissza az apja. Azt a könnyelmű, haszontalan rossz testvért, aki az atyai örökségnek felét rövid idő alatt züllésbe, tivornyákba fojtotta. Most pedig ünnepi ebéddel, dinom-dánommal fogadja vissza az ő apja, tőle pedig egy kecskefiát is sajnált, hogy barátjaival elmulassa.

Ha így tekintjük a dolgokat, jogosnak ítéljük a nagyobbik fiú felháborodását. De nem szabad figyelmen kívül hagyni atyjának szavait: „Fiam, te mindenkor énvelem vagy, és mindenem a tiéd!” És milyen sokat jelent ez! Igaz, hogy atya mellett nem dorbézolhatott, nem vígadozhatott kedve szerint, de akkor is volt eledele bőven, amikor testvére éhezett. Igaz, hogy nem mulathatott barátjaival kedve szerint, de barátjai így is mellette voltak és nem hagyták cserben soha. Az atya közelsége, a családi közösség biztonságot, nyugodt, tartalmas életet biztosított. Ezt az életmódot nem lehet összehasonlítani azzal, amelyet a kisebbik testvér átélt. Az atyának öröksége nem csupán azért az övé, mert testvére a neki kijáró részt már elherdálta és csak az ő öröksége maradt meg, hanem azért is, mert munkájával, szívós kitartásával mindezt kiérdemelte.

Ha a nagyobbik testvér mindezeket nem tartja szem előtt, azt jelenti, hogy nem akarja a közösséget helyreállítani, és ez már az ő részéről bűn, mert a közösség Isten ajándéka, és megtartó erő az egyén számára. A közösség forrása az isteni szeretet.

Az érdem szerinti életért a nagyobbik testvérnek nincs joga tiltakozni. A nincstelenné vált, de megtért testvér nem irigylésre méltó. Neki atyai megbocsátás jutott, de a nagyobbiké az atyai elismerés és szeretet.

A mi esetünkben is az igazi jézustanítvány ehhez tartja magát. A mi közösségünkben is sok „tékozló fiú” kivált a történelem folyamán. Voltak visszatérők és újra távozók. A 89-es események után sokan visszatértek, és az egyház tárt karokkal, különös figyelmet fordítva rájuk, szeretettel visszafogadta. Ünnepe volt, és mindig is ünnep egyházunk életében az ilyen esemény. A hűséges, kitartó templombajárók talán túlzottnak vélték ezt az ünneplést, és félreállítottaknak, elhanyagoltaknak érezték magukat. Valósággal azonosultak a példázatbeli nagyobbik testvérrel. Pedig mindez csak látszat, akárcsak a példázatban. Nem kell irigyelni tőlük a szeretetet, a közösséghez való visszatérést, hiszen a rájuk eső „lelki vagyonukat” tékozlótták el, és most csak itt tudnak megtartó, tápláló közösséget találni. Örövendeni és vígadni kell, hogy a közösség számára már halottak, elveszettek hittestvérek feltámadtak, megkerültek. Ne nézzük a múltat, inkább a jelenre figyeljünk. Lássuk meg bennük a visszatérő testvért, és testvéri szeretettel viszonyuljunk hozzájuk, mert Isten a mi gondviselő Atyánk is ilyen szeretettel fogadja vissza a tőle elszakadt gyermekeket.

Ne feledjük, hogy bizonyos értelemben, bizonyos körülmények között, mindnyájan voltunk már „tékozló fiúk”. Mi is voltunk néha közösséget bontó,

békés harmóniát feldúló hálátlan gyermekek. Istennel és emberrel való viszonyunk nem mindig hibátlan. Sokszor elfordulunk Istentől és embertől egyaránt. Ne ítéljük, hanem bízunk Isten igazságosságában, aki mindenkinek megadja azt, amit érdemel. De mindenekelőtt megbocsát és örvend a megtérőnek.

Mindennél fontosabb, hogy a sokszor és oly könnyen megromló, szét hulló közösség helyreálljon. A tékozló fiú példázatának nyugvópontja a béke, a harmónia visszaállítása, mert helyreállt a közösség.

Hiterősítő hetünk záróakkordja is ezt a békés harmóniát kell lelkünkbe dúdolja. Szóaljjon meg mindannyiunk lelkében: a mi kis unitárius közösségünk helyreállt! Ámen.

CZIRE SZABOLCS

ISTEN KÉPMÁSA ÉS A SORS

Kol 3,10

Emberi gyarlóságunk következménye talán, hogy nem mindig tudunk egyforma szeretettel viszonyulni a szüleinkhez. Mégis, ha azt kérdezné valaki, hogy édesanyádat szereted-e jobban vagy édesapádat, valószínűleg jólnevelt gyermekhez illően azt válaszolnánk, hogy egyformán, és ez így van rendjén. De hogy melyik a kedvenc nagymama vagy nagytata, azt már mindenki meg tudná mondani.

Így van nekem is egy kedvenc nagymamám, akinek hároméves koromig minden nap ölében ültem - azóta egyre ritkábban -, és izgatottan hallgattam visszaemlékezéseit lételem előtti időkre. Amennyire vissza tudok emlékezni, magáról mindig úgy mesélt, hogy szívesen lettem volna az ő helyében, az a kor szebbnek tűnt, mint az enyém. Épp mikor ide, Köröspatakra készültem és búcsúzni felkerestem nagyszüleimet is, újra mesélésre bírtam nagymamámat. De ez alkalommal egy azelőtt soha nem hallott hangot ütött meg visszaemlékező mesélése. Többek között ezt mondta: „Tudod, amikor Pesten szolgáltam, annyira szerettem volna valaki lenni, de olyan rossz, háborús idők voltak azok.”

Az utóbi időben egyre nagyobb érdeklődéssel fordulok a „névtelen” életek, emborsorsok felé. Mennyi asszony és férfi, akiknek az élete a nyilvánosság színpadára soha nem jutott el. A mindig jobbra váró hétköznapiokból összeálló életsorsok vagy a nézőtéren vagy a szüntelenül elmaradó soronkövetkezés készenlétében a színpalak mögött szőtték önmagukat. És mégis, mennyi mesélő áll mindenik „névtelen” élet mögött, a látható történet mögött egy végtelen láthatatlan történet, amely leír egy asszonyt, egy embert, ahogy itt van közöttünk, ahogy itt volt közöttünk. Életek a színpadon és életek a nézőtéren és a színpalak mögött: így gondolnánk, így van ez rendjén, egészen addig, amíg meg nem hallgatunk néhány élettörténetet. Akkor megdöbben,

hogy mindenki „szeretett volna valaki lenni”, és megdöbben, hogy szinte kivétel nélkül mindenki a sorsot hibáztatja, okolja.

Ilyen igazságtalan lenne az élet? Ha van Isten, aki szerető Atyánkként visel gondot ránk és az egész teremtett világra, mégis engedné, hogy valami személytelen, céltalan, vak erő irányítsa az ember életét? Lehetséges, hogy az embernek e gyönyörű földön adatott rövid életét egy véletlenszerű erő emelje a siker színpadára, vagy kényszerítse a nézőtérre?

Ezekkel a kérdésekkel vívódtam és éreztem, hogy kell lennie valaminek, ami minden embernek megadatik, ami úgy teremt új értékrendet, hogy a nehéz életsorsúak is utolérhetik vagy akár megelőzhetik a sikereseket, ami mindenki számára egyformán lehetőség. Kell lennie valaminek, ami a sors hullámzó esedékessége és esetlegessége mögött mindig és mindenki számára „kiutat”, megoldást jelenthet. S amikor megleltem ezt a bibliai verset, hálával köszöntem meg Istennek, hogy ott ad, ahol szükség van, ott tölt meg, ahol hiány támadt. Hámozzuk hát ki közösen a megnyugtató választ e bibliai vers segítségével: „És felöltöztétek az új embert, aki Teremtőjének képmására állandóan megújul, hogy egyre jobban megismerje őt.”

Induljunk ki két dologból:

Az első: van egy mondás, amely szerint sorsa csak annak van, akinek nincs célja! Vagyis, ha az ember mindenét egy cél elérésére áldozza, a sors is engedelmeskedik neki. Még a csillagjósok is, akik az emberi élet egészének alakulását a csillagok befolyására kívánják visszavezetni, elismerik, hogy „a csillagok csak hajlamosítanak, de nem kényszerítenek.” E kiinduló pont szerint tehát, ha találunk egy olyan közös célt, amely minden emberre érvényes, mindenki számára lehet olyan fő cél, amely több, mint az odáigi egyéni célok, akkor az egész sorskérdést megoldottuk, életkörülményektől, korszakoktól, véletlen fordulatoktól függetlenül kiutat találtunk. De mi lehet ez a cél?

Ezt segít megérteni a második kiinduló pont, amellyel engedjék meg, hogy még egyszer nagymamámra utaljak. Amikor azt mondta, hogy szeretett volna valaki lenni, utána hozzátette: „...de most visszanezve látom, hogy életem úgy talán könnyebb lett volna, az igazán fontos mégis valami más...” S hogy mi az igazán fontos, mi az a folyamatosan megvalósuló cél, amire azután nagymamám minden tekintetben törekedett, azt megérteni már nem volt szükség szavakra, beszélj arról egy élet... Ma már biztosan tudom, hogy nagymamám belső ragyogását, arcán a sorsvágta barázdák állandó mosolyba rendeződését nem adnám oda száz államférfi vagy más „sikeres” ember kozmetikai áltündökléséért, reprezentáló mosolyáért; a valódi, őszinte, semmivel nem számoló szeretettől túlcserélődő szívében tisztábban láttam meg Istent, mint a legtöbb idáig megismert egyházi személyben együttvéve.

A Hegyi beszéd szerint, akiknek szívük tiszta, azok Istent meglátják. De nemcsak ők látják meg, hanem bennük, rajtuk keresztül mások is meglátják Istent. Hogyan lehetséges ez? A teremtéstörténet szerint Isten az embert saját képmására teremtette.

Az ember azonban szüntelenül változik, így változik benne a képmás is. E változat-láncolatot emlegetik hétköznapi megnevezéssel sorsként. Az ember szüntelen változásra rendelt lény, akár tetszik, akár nem, állandóan változunk

kell, és jaji annak, aki nem akar vagy képtelen a változásra. Már a mai bibliai versünk is elismeri e változás szükségszerű, kötelező voltát: állandó megújulásról beszél. A vers azonban nemcsak az ember szüntelen változásáról tud, hanem az Istenéről is. Ebben az isteni változásban élünk naponta: Isten ezernyi arca vesz körül bennünket minden pillanatban: az évszakok váltakozásában, az éjszaka-nappal ritmikus táncában, de a természeti jelenségekben - árvízben, földrengésben -, akárcsak a rügyet fakasztó melegben vagy az őszi éjszaka tükrében átöltöző fakoronában ott a kerted végében.

Akinek célja van, annak a sors is engedelmeskedik. A vers szerint íme a cél: „felöltöztétek az új embert!” Új ember? - hát ha szüntelen változnunk kell, nem vagyunk minden pillanatban új emberek? De igen, azonban nem mindegy, hogy magunkkal sem tudva lépést tartani véletlenszerűen, sorsszerűen változunk-e vagy tudatosan az istenképűség irányába. Abban az új ez az ember, hogy az állandó isteni változást összhangba tudja hozni saját változásával. Így nemcsak ő újul meg szüntelenül Teremtője képmására, hanem az isteni képmás is szüntelenül megújul benne, míg a hasonlóság egyre teljesebb lesz. (Önellenzést segítő kérdés: mi lenne, ha Isten olyan lenne, mint a bennem visszatükröződő képmás?)

Legyetek a ti mennyei Atyátoknak fiai - mondja Jézus. Újuljatok meg teremtők képmására - mondja Pál, és ma is minden vallás minőségét, értéktartalmát, hitelességét az határozza meg, hogy ezt a „képmás”-viszonyt mennyire tudja tudatosítani híveiben. Minden nagy vallási hagyomány abból indult és indul ki, hogy az eredetileg Isten képére teremtett ember az idő folyamán eltávolodott Istentől, az istenfiúság tudat megromlott az emberben, a cél pedig annak helyreállítása. A hindu hagyomány például a megromlott állapotra az örület kifejezést használja, a héber a bűnt, a görög és a modern kor a betegséget. E szerint a helyreállított állapotú emberre a hinduk a felébredt szót, a héberek az igaz, míg a görögök és a modern kor az egészséges fogalmakat használják. S hogy ez mennyire így van, csak tessék Jehova tanúinak lapjára gondolni, amelynek címe: „Ébredjetek”, vagy tessék csak elmenni bármely könyvesboltba, és tucatszámra állanak az olyan című könyvek, amelyek a teljes egészség biztos kijelentését, receptjét kínálják. (Nyerd vissza egészséged; Gyógyíts, hogy gyógyíthass; Tedd magad egészségessé stb.)

A fogamzás, a születés az élet legnagyobb misztériuma - mondjuk gyakran. Az anyaméhbe beágyazódott egy sejt megtermékenyít egy másikat, és elkezdődik egy felfoghatatlanul csodálatos alkotói munka. Az egyből kettő, négy..., száz, majd több millió újabb sejt lesz, amelyek mind részt vesznek az alkotásban. De honnan tudja például a kétmillióhatodik sejt, hogy épp hová kell beépülnie? A tudatos isteni erő - ebben egyetértünk. De kérdezem akkor, hogy miért engedelmeskedtünk ennek az isteni erőnek inkább, amíg tudatlanok voltunk, mint most tudatosan? Az önalkotás ugyanúgy tart: most is ugyanúgy építjük magunkat, akkor sejt szinten, most gondolatok szintjén, a lélek által... Ez az isteni erő most is saját hasonlóságára kíván alakítani, állandóan ihlet, élethelyzetünknek, lelki állapotunknak megfelelően változik, hogy elérhető legyen számunkra, hogy hathatóvá lehessen számunkra. Aki céljává tudja tenni ennek az isteni erőnek minél teljesebb elfogadását, ez erő segítsé-

gével saját istenképősége megalkotását, annak addig szeszélyes, kiszámíthatatlan sorsa egyszerre hű ebként fog lába előtt heverni, segítőtársként és barátként.

Nagyon szerettem volna valaki lenni... Hát, vagy! Istennek saját képére teremtett gyermeke, amely kiinduló pont és cél is egyben.

Az ember ahhoz ér el, amiből kiindult, vagyis nem indulhat ki máshól, mint a célból, amit el akar érni. Az előzmény és a következmény egymást fedi. A növekedés lehetősége, az istenképőség megvalósítása állandóan és teljes egészében adva van. Az egész mindenkiben és mindig elérhető. Az élet akkor sikerül, ha az üdvtervetem felépítettem és megvalósítottam. Üdvtervem ez: Teremtöm képmására állandóan megújulni, hogy egyre jobban megismerjem Őt. Ámen.

ESZMÉK - GONDOLATOK

*Minden krízisnek nemcsak veszélyei, hanem lehetőségei is vannak.
(M a r t i n L u t h e r K i n g)*

Aki a holnapot egészen Isten kezébe teszi, és ma teljesen elfogadja, ami az élethez szükséges, egyedül az van igazán biztonságban. (D i e t r i c h B o n h o e f f e r)

Egy embert szeretni azt jelenti, hogy őt úgy látom, ahogyan Isten megalkotta. (D o s z t o j e v s z k i j)

Az emberrel úgy áll a helyzet mint a virággal, nem csak vizet igényel, hanem napot is. (J u l i u s L a n g b e h n)

Mielőtt az ember elkezdené ellenségeit szeretni, barátaival kellene jobban bänni. (M a r k T w a i n)

A barátság, amire gondolok, olyan egymásba illesztés, hogy elmosódnak még a varratok is, amivel összeöltötték. (M o n t a i g n e)

A barát az az ember, aki előtt lehet hangosan gondolkozni. (K ö z m o n d á s)

Ha a búskomorság elfog, üzd el, amilyen messze csak tudod, és ha ez más-képpen nem sikerül, beszéljess barátaiddal olyan dolgokról, melyekben örö-mödet leled. (M a r t i n L u t h e r K i n g)

Az igazi barátság nem a boroshordóból táplálkozik. (S p u r g e o n)

Mindig van néhány jó ember, aki meleg szobácskát hordoz magában, kályha, tető és ablak nélkül. (G o t t f r i e d K e l l e r)

Isten azt akarja, hogy munkatársai legyünk a világban a szeretet, a béke, a boldogság, az emberség dolgában. (H a n n e l o r e F r a n k)

Aki nagy dolgokat akar alkotni, annak alaposan el kell mélyednie a rész-letekben. (P a u l V a l é r y)

A bölcsesség tulajdon határainknak a felismerése. (P a u l T i l l i c h)

Az élet ünnepek nélkül: hosszú út pihenő nélkül. (I n g e b o r g K i e f e l)

A pihenés művészete a munka művészetének egy része. (J o h n S t e i n b e c k)

Életöröm és munkakedv... a kettő voltaképpen: egy. (I b s e n)

Az embernek két évre van szüksége, hogy beszélni megtanuljon, és ötvenre, hogy hallgatni megtanuljon. (H e m i n g w a y)

Az állandóan nyitott száj üres fejre vall. (S p u r g e o n)

EGYHÁZI ÉLET - HÍREK

Egyházi Képviselő Tanács

Az Egyházi Képviselő Tanács április 3-án és június 26-án tartotta I. és II. évnegyedi rendes ülését.

Lelkésztovábbképző tanfolyam

A lelkésztovábbképző tanfolyamot június 30 - július 4. között tartották. A továbbképzőn a következő lelkészek vettek részt: Nagy Ödön várfalvi, Kovács Sándor magyarzsákodi, Ferencz Gábor torockószentgyörgyi, Bíró József kadácsi, Katona Dénes székelyderzsi, Bíró Barna városfalvi, Andorkó Ferenc vargyasi, Máthé Sándor brassói, Kotecz József felsőrákosi, Bálint Imre alsófelsőszentmihályi, Kis Mihály nyárádszentlászlói, ifj. Kozma Albert maros-szentgyörgyi, Nyitrai Csongor kobátfalvi, Incze Sz. Kornél alsójárai, Szentgyörgyi Sándor désfalvi, Török István olthévízi, Orbán Fitori Dezső kálnoki, Léta Sándor petrozsényi, Nagy Endre magyarsárosi, Péterfi Sándor kissolymosi, Haringtonné Szánthó Anikó homoródjánosfalvi, Farkas László korondi lelkész. A lelkésztovábbképzőn rendszeres teológiából dr. Rezi Elek, unitárius egyháztörténehből Kovács Sándor, bibliai teológiából dr. Szabó Árpád, gyakorlati teológiából Kovács István, pedagógiai-módszertanból Ferenczi Rita, a műemlékekkel kapcsolatosan Starmüller Géza tartott előadást.

Lelkészi értekezletek

A II. évnegyedi lelkészi értekezletet június 3-10. között tartották a következők szerint: a kolozs-tordai egyházkör június 5-én Kolozson, a maros-küküllői egyházkör június 10-én Marosvásárhelyen, a székelykeresztúri egyházkör július 3-án Székelykeresztúron, a székelyudvarhelyi egyházkör július 4-én Székelyudvarhelyen, a háromszék-felsőfehéri egyházkör június 9-én Brassóban. Az értekezleteken a következő előadások hangzóttak el: dr. Szabó Árpád: A fegyelem fontossága egyházi életünkben, dr. Gaal György: Brassai Sámuel születésének és halálának 100. évfordulója. Az értekezleteken Erdősi János magyarországi református lelkész ormánsági templomok címen tartott vetítettképes előadást. Az értekezleteken dr. Szabó Árpád püspök vett részt.

Dávid Ferenc Egylet

A Dávid Ferenc Egylet április 20-án, május 25-én és június 15-én tartott felolvasó ülést. Áprilisban Kovács Sándor: Ifjúság és vallás címen tartott előadást, Márkos Albert és Rónai Ádám Debussy Hegedű-zongora szonátáját adta elő, szavalt Solymosi Zsolt I. éves teológiai hallgató. Május 25-én: Merjünk-e álmodni címen előadást tartott Paskucz né Szatmári Viola, Telemann és Marin Marais műveket adott elő Ciuca Zoe, Marius Lucia, Ciuca Adrian és Rónai Ádám, szavalt Rekita Rózália színművésznő. Június 15-én Scott Gerard Prinster

amerikai lelkész: „Hitfejlesztő elméletek mindenkinek” címen tartott előadást. Márkos Albert (zeneszerző) „Torso 1”-ét előadta a Concordia vonósnégyes: Márkos Albert, Botár Gerő, Moldovan Olimpiu, Török Béla. Verset mondott Sigmond Júlia.

Lelkészszevelés

A Teológiai Intézetben május 16-án fejeződtek be a II. félévi előadások. A vizsgaidőszak május 17 - június 21. között volt.

Teológiai hallgatóink pünkösdi alkalmával legációk szolgálatokat végeztek egyházközségeinkben.

A Teológiai Intézet június 22-én tartotta az évzárót. Az évzáró istentiszteleten a lelkészi szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte (Jn 17, 3).

Személyi változások

Benczédi Ferenc kükküllődombói lelkész április 1-től nyugalomba vonult. 1926. december 21-én született Nyárádszentlászlón. Középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri Unitárius Kollégiumban végezte 1945-ben, teológiai tanulmányait a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémián kezdte, majd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán végezte, 1949-ben. 1949-1956. között Tordátfalván, 1956-59-ben Recsenyéden, 1959-1997-ben Kükküllődombón végzett lelkiismeretes, kitartó, pontos, szeretetben és felelősségtudatban gazdag, 48 évre kiterjedő lelkészi szolgálatot, építette és gazdagította egyházunkat. A kibúcsúzó istentiszteletet április 20-án tartották.

Kolcsár Sándor marosvásárhelyi lelkész június 30-án vonult nyugalomba. 1926. május 26-án született Olthévízen. Középiskolai tanulmányait a brasói Római Katolikus Főgimnáziumban végezte 1945-ben, teológiai tanulmányait a kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémián kezdte, majd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán fejezte be 1949-ben. 1949-1969. között Szahédon, 1969-1997. között Marosvásárhelyen volt lelkész, 1964-1967-ben a maros-kükküllői egyházkör jegyzője, 1967-1996 között esperesként szolgált. Egyházunkat fáradhatatlanul, öntudatos hitvallóként és meggondoltan szolgálta. A kibúcsúzó istentiszteletet július 6-án tartották. Nagy László esperes bevezetője után Kolcsár Sándor megtartotta kibúcsúzó prédikációját, dr. Szabó Árpád püspök egyházunk nevében méltatta szolgálatát, dr. Kisgyörgy Árpád főgondnok, Fülöp Zoltán egyházközségi gondnok, dr. Kisgyörgy Árpádné a nőszövetség nevében, Fodor Imre polgármester, az egyházközség ifjai és gyermekei, Tőkés László püspök, a testvérfelekezetek (református és baptista), az RMDSZ részéről, valamint lelkésztársak részéről hangzottak el méltató beszédek. Az istentisztelet után az egyházközség a tanácsteremben fogadást adott.

Iskolai hírek

A székelykeresztúri és kolozsvári Unitárius Kollégiumokban április 21-, 22-én tartották a vallásérettségit. Az érettségien egyházunk részéről dr. Rezi Elek professzor vett részt.

A kolozsvári és székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumok X. osztályos tanulói május 9-11. napjain találkoztak Székelykeresztúron.

Az iskolák évvégi ünnepélyét június 12-én Kolozsváron és 13-án Székelykeresztúron tartották.

Június 13-án és 14-én a gimnáziumok „első” végzős diákjai tartották ballagási ünnepélyüket. Mindkét helyen dr. Szabó Árpád püspök tartott üdvözlő beszédet.

A Brassai Sámuel Líceumban június 14-én tartották a ballagást. A ballagás alkalmával dr. Szabó Árpád püspök mondott üdvözlő beszédet.

Május 23-25-én Brassai Sámuel születésének 200., halálának 100. évfordulójára emlékezve a Brassai Sámuel Elméleti Líceum egyhetes ünneppsorozatot tartott, amelynek rendezésében egyházunk is cselekvően részt vett. A Brassai-hét ünnepélyes megnyitóján tartott istentiszteleten a szolgálatot dr. Rezi Elek főjegyző végezte. A diákok irodalmi, történelmi és sportvetélkedőin részt vettek az unitárius kollégium diákjai is és értékes díjakat nyertek. A tanárok tudományos ülészakán Brassai az unitárius címen Kovács István teológiai tanár tartott előadást. Az ünneppsorozat a Torockószentgyörgyön tartott emlék-istentisztelettel zárult, ahol a szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte.

- Május 26-27. napjain Göncz Árpád a Magyar Köztársaság államelnöke látogatást tett Kolozsváron. A tiszteletére tartott fogadáson és az egyházfókkal tartott villásreggelin egyházunkat dr. Szabó Árpád püspök képviselte.

- Balázs Ferenc halálának 60 éves évfordulója alkalmából május 31-én az Unitárius Egyház, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Népfőiskolai Társaság megemlékezést tartott. Egyházunk dísztermében tartott konferencián az ünnepi megnyitót dr. Szabó Árpád püspök tartotta, dr. Rezi Elek unitárius főjegyző: Balázs Ferenc teológiája, Gúzs Ferenc közgazdász: Egy falumentő küldetése, Keszeg Vilmos egyetemi tanár: Balázs Ferenc emléke Aranyosszék tudatában, Vallasek Júlia egyetemi hallgató: Száz nap India - Balázs Ferenc Indiából írt levelei menyasszonyához címen tartott előadást, Sebesi Karen Attila színművész Balázs Ferenc műveiből irodalmi összeállítást adott elő. Délután a mészkői unitárius templomban megemlékező istentisztelet volt, amelyen a szószéki szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte. Emlékbeszédet tartott Cseke Péter író: Balázs Ferenc a közösségszervező és Balogh Ferenc főgondnok: A mészkői unitárius templom építéstörténeti értéke címen. Az ünnepséget Balázs Ferenc mészkői sírjának megkoszorúzásával zártuk, ahol Székely Miklós közügyigazgató-esperes mondott beszédet, a tordai és az alsó-felsőszentmihályi énekkar énekelt, a mészkői ifjak szavaltak.

- Enyedi György püspök halálának 400 éves évfordulójáról emlékeztek meg Nagyenyeden május 10-én. Az ünnepi istentiszteleten a lelkesítő szolgálatot dr. Szabó Árpád püspök végezte és ugyanakkor felavatta az új gyülekezeti termet és az Enyedi György emlékére állított kopjafát.

- Harangavató istentiszteletet tartottak június 29-én Baróton. Az ünnepélyen dr. Szabó Árpád püspök végezte az istentiszteleti szolgálatot és felavatta az egyházközség új harangját.

- Az egyházak szerepe a kisebbségek helyzetének javításában című téma alapján szervezett tanácskozást tartott Budapesten a Miniszterelnöki Hivatal

Határon Túli Magyarok Főosztálya, április 21-22. napjain. A tanácskozáson egyházunk részéről dr. Szabó Árpád püspök, Andrási György előadótanácsos és Székely János árkosi lelkész vett részt.

- Május 2-án a romániai egyházfőket fogadta Emil Constantinescu államelnök. Egyházunkat dr. Szabó Árpád püspök képviselte.

- A Magyarok Világszövetsége Erdélyi Testülete május 16-án ülést tartott Homoródfürdőn. Az ülésen püspök afia vett részt.

- Az Enyedi György nemzetközi konferenciát előkészítő bizottság május 21-én megbeszélést tartott Kolozsváron. A megbeszélésen egyházunk képviselőin kívül részt vettek: dr. Balázs Mihály a szegedi egyetem részéről, Káldos János professzor Budapestről, dr. Benkő Samu az EME részéről, Mikó István magyarországi főgondnok, ifj. Bencze Márton tanácsos.

- A „Varadinum” ünnepségek sorozatában május 2-án ökumenikus istentiszteletet tartottak az unitárius templomban, amelynek keretében dr. Rezi Elek főjegyző végezte a lelkészi szolgálatot.

- ifj. Kozma Albert lelkész beiktató ünnepélyét tartotta a marosszentgyörgyi egyházközség május 11-én. Az istentiszteleten a beiktató beszédet dr. Szabó Árpád püspök tartotta.

- A küllömbői egyházközség közgyűlése pályázatot hirdet az egyházközség lelkészi állásának betöltésére.

Halottunk

Kovács Domokos nyugalmazott lelkész életének 88. esztendejében, Nyárádgálfalván július 3-án elhunyt. 1909. március 6-án született Csíkfalván. Lelkészi szolgálatát a brassói egyházközségben kezdte, mint rendes lelkész a nyárádgálfalvi, homoródkarácsonyfalvi, bözödújfalva-körispataki egyházközségekben szolgált.

Temetésén (július 5-én) a lelkészi szolgálatot Török Elek nyárádgálfalvi és Katona Dénes székelyderzsi lelkész végezte.

KÖNYVSZEMLE

LÁSZLÓ DEZSŐ: A KISEBBSÉGI ÉLET AJÁNDÉKAI. (Publicisztikai írások, tanulmányok 1929 - 1940) Összeállította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Cseke Péter. Kiadta a Minerva Művelődési Egyesület és a Szabadság napilap kiadója, a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával. Kolozsvár, 1997. 283 l.

Szellemi hagyatékának leltára szerint László Dezsőnek életében 910 munkája látott napvilágot, 140 pedig kéziratban maradt. Kötetek, tanulmányok, eszme-futtatások, előadások, pályaképek, visszaemlékezések, publicisztikai írások - a lelkeszi szolgálatának emlékét őrző 1172 prédikációja és bibliamagyarázata mellett. A mennyiségi arányok önmagukban is sokatmondóak, igazán jelentéssé azonban csak akkor válnak, ha azt is hozzáfűzzük: mély filozófiai alapvetésű teológust, elméleti igénnyel dolgozó egyháztörténészt, próféta-lelkű prédikátort, egyetemes kitekintésű kisebbségi nemzetpedagógust, szemléletváltást sürgető és biztonságos jövő(képe)t kereső kisebbségideológust revelál ez a szemléletében példásan egységes, kidolgozottságában pedig koherens életmű. (Jóllehet a kommunista államhatalom ugyancsak gondoskodott arról, hogy a szerző életpályáját egymás után kétszer is derékba törje.)

Napjainkban ugyancsak indokolttá vált a két világháború közötti László Dezső-szövegek újrakiadása. Rendezőelvül A kisebbségi élet ajándékai (1931) című antológia-darab kínálkozott, amelyben pregnánsan megmutatkoznak alapállásának legjellegzetesebb vonásai: hagyjuk a siránkozást, építkezzünk! Szakszerűen, a kisebbségi magyar társadalom belső erőinek tervszerű összefogásával.

CSEKE PÉTER

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön 6000 lej, melyet a lelkeszi hivatal útján vagy közvetlenül az egyházi központban (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 20 dollár.

Annual subscription from abroad \$ 20 (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 21 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj-Napoca, Romania.

